

VII МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ

20-22
ОКТАБРЯ

НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ВЫЗОВЫ XXI ВЕКА

Нур-Султан, Казахстан

**ОБЪЕДИНЕНИЕ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ В
ФОРМЕ АССОЦИАЦИИ
«ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ «БОБЕК»
КОНГРЕСС УЧЕНЫХ КАЗАХСТАНА**

**"SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD:
CHALLENGES OF THE XXI CENTURY"**

атты VII Халықаралық ғылыми-тәжірибелік
конференция
ЖИНАҒЫ

МАТЕРИАЛЫ

VII Международной научно-практической
конференции
**«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ:
ВЫЗОВЫ XXI века»**

СЕКЦИЯ 10. ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

**SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD:
CHALLENGES OF THE XXI CENTURY"
NUR-SULTAN, KAZAKHSTAN, OCTOBER 2020**

**УДК 378 (063)
ББК 74.58
С 940**

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Ж.Малибек, профессор; З.Е.Кабульдинов, д.и.н., профессор;
Ж.Н.Калиев к.п.н.; Маслов Х.Б., PhD;
Лю Дэмин (Китай),
Е.Л. Стычева, Т.Г. Борисов (Россия)
Заместители главного редактора: Е. Ешим, Е. Абиев (Казахстан)

С 940

«SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD: CHALLENGES OF THE XXI CENTURY» материалы VII Международной науч-прак. конф. (ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ) / сост.: Е. Ешим, Е. Абиев – Нур-Султан, 2020 – 110 с.

ISBN 978-601-332-271-1

«SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD: CHALLENGES OF THE XXI CENTURY» атты VII Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары жинағына Қазақстан, Ресей, Қытай, Түркия, Белорус, Украина, Молдова, Қырғызстан, Өзбекстан, Тәжікстан, Түрікменстан, Грузия, Монғолия жоғары оқу орындары мен ғылыми мекемелердің қызметкерлері мен ұстаздары, магистранттары, студенттері және мектеп мұғалімдерінің баяндамалары енгізілді. Жинақтың материалдары жоғары оқу орнындары мен ғылыми мекемелердегі қызметкерлерге, оқытушыларға, мектеп және колледж мұғалімдеріне, магистранттар мен студенттерге арналған.

VII Международная научно-практическая конференция «**НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ВЫЗОВЫ XXI века**», включают доклады ученых, студентов, магистрантов и учителей школ из разных стран (Казахстан, Россия, Китай, Турция, Беларусь, Украина, Кыргызстан, Узбекистан, Таджикистан, Молдавия, Туркменистан, Грузия, Монголия). Материалы сборника будут интересны научным сотрудникам, преподавателям, учителям средних школ, колледжей, магистрантам, студентам учебных и научных учреждений.

**УДК 378 (063)
ББК 74.58**

ISBN 978-601-332-271-1

**© ОЮЛ в форме ассоциации
«Общенациональное движение «Бобек», 2020**

ӘОЖ 349.6

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ ҰҒЫМЫ ЖӨНІНДЕ

Оразбек Лаура Сүндетбайқызы

Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті

Бизнес, құқық және технология факультеті,

Ғылыми жетекші – Сопыханова Асел

Қарағанды, Қазақстан

***Аңдатпа:** Экологиялық мәселе – табиғи ресурстарды интенсивті эксплуатациялаудың нәтижесі, ғылыми техникалық революцияның жағымсыз тұстары байқалуда. Бүгінде өмірлік жағдайдың әсерінен, тіпті адамның немқұрайдылығынан әлемдегі жүздеген құстар мен жануарлардың жойылып, мыңдаған жануарлардың құрып кетуі алдында тұр. Сауатсыз жүргізілген жерді өңдеу жұмыстары шамамен құрлықты территорияның үштен бірінің шөлді аймаққа айналуы қауіпін туғызды. Ал бұл экологиялық қауіпсіздікті қылмыстық-құқықтық қорғаудың жолы ретінде қылмыстылықпен күресте қылмыстық іс-әрекеттерді дұрыс саралауды қажет етіп отыр. Сондықтан да экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықты ұқсас нормалардан дұрыс ажырату үшін экологиялық қылмыстық құқық бұзушылық ұғымын ашып алған орынды. Автор мақаланы экологиялық қылмыстық құқық бұзушылық ұғымын, белгілерін және түрлерін ашуға арнаған.*

***Түйін сөздер:** экологиялық қауіпсіздік, экологиялық қылмыстық құқық бұзушылық, экологиялық қылмыстар, қоршаған табиғи ортаны қорғау*

Болашағымызбен өткенге көз жүгіртіп, қоғамның даму жетістіктерін мойындай отырып, адамзаттың экологиялық мәселелердің өзектілігін сезінбеуі және тұрақты даму жолында оларды шешудің қажеттілігін біліп, өз әрекетімізді жоспарламауы мүмкін емес. Қырық жыл бойында Семей өңірінің ядролық сынақ алаңына айналуы, су ресурстарының ластануы адамдардың денсаулығы мен қоршаған ортаға орны толмас зиян әкелуі, халықтың жалпы ауруға шалдығуы мен және қайтыс болуы санының күрт өсуі көпшілікке аян. Семей аумағының барлығы және оған жақын орналасқан Павлодар, Шығыс-Қазақстан және Қарағанды облыстарының кей аудандары экологиялық қауіпті аймаққа айналғаны белгілі. Сонымен қатар, Республикамыздың көп аумақтарының экологиялық жағдайлары қолайсыз ғана емес, апатты. Қоршаған ортаның ластануының қайнар көздері өндірістер, ауыл шаруашылығы, автокөліктер және басқа да антропогенді факторлар болып отыр. Экологиялық ахуалдың нашарлауын ескерсек, қоршаған ортаның қылмыстық қолсұғушылықтан қорғануын заңдық тұрғыдан толық қамтамасыз ету заман талабы болмақ. Бүгінде қоршаған ортаға, экологиялық қауіпсіздікке зиян тигізетін өзара ұқсас қылмыстық іс-әрекеттер қылмыстық заңнаманың бірнеше нормаларында қаралған, ал бұл өз кезегінде іс-тәжірибеде қиындықтар тудыраы хақ. Сондықтан да экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтарды ұқсас нормалардан дұрыс ажырата алу үшін экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтарға түсінік беру қажет болып отыр. Ал осы аталған жағдайлар зерттеу тақырыбының өзектілігінің айқын дәлелі болмақ. Зерттеу жұмысының мақсаты экология саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алудың ұтымды шарасы ретінде экологиялық құқық бұзушылықтар ұғымын ашу, оны ғылыми тұрғыдан зерттеу болып табылады. Экологиялық құқық бұзушылықтар үшін жауаптылық. Әрбір азаматтың қолайлы табиғи ортаға құқығы бар. Адамның экологиялық құқықтарының түсінігін В.Е. Крутинский редакциялауымен шыққан энциклопедиясында

төмендегідей анықтама береді[1, 361 б.]: «Адамның экологиялық құқықтары – бұл әлемдік, сондай-ақ ұлттық масштабтағы экологиялық күйзеліске орай туындайтын адамның конституциялық құқықтарының жекеленген түрі». Адамның экологиялық құқықтары Қазақстан Республикасы Конституциясында арнайы көрсетілмесе де, Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 9 қаңтардағы № 212 Экологиялық кодексінің 13-бабында жеке тұлғалардың қоршаған ортаны қорғау саласындағы құқықтары мен міндеттері қарастырылған, адамның экологиялық қауіпсіздігі қамтамасыз етілген[2]. Аталған заңның орындалу механизмі көрсетілмейінше заң декларативті сипатқа ие болады. Сондықтан да экологиялық құқық бұзушылықтар үшін заңды жауапкершілік көзделеді. Экологиялық-құқықтық жауаптылықтың институты ерекше, ол жер, тау-кен, су, орман, әкімшілік, қылмыстық құқықтарымен тығыз байланысты. Бұл экологиялық құқық бұзушылықтар үшін тәртіптік, материалдық, әкімшілік, қылмыстық және азаматтық-құқықтық жауаптылық түрлері көзделген. Мұндағы тәртіптік жауаптылық – кінәлі кәсіпорын жұмысшысына тәртіптік ықпал ету шарасын қолданудан тұрса, материалдық жауаптылық – кінәлі жұмысшыға мүліктік шығынның орнын толтыруды құраған. Әкімшілік жауаптылық арнайы уәкілетті органмен (ҚР ӘҚБтК-нің 697,701,703,707-710 және т.б. баптарында қарастырылған) экологиялық құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік жазалау шараларын қолдану нәтижесінде туындайды. Ал азаматтық-құқықтық жауаптылыққа келсек, ол құқықтық экологиялық талаптарды бұзудың нәтижесінде туындайтын зардаптардың шығынын (мүліктік немесе материалдық) жәбірленушіге өтеуді құқық бұзушыға жүктеуді қамтиды. Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылық: ұғымы мен белгілері. Қылмыстық жауапкершілікті анықтауға негізделген қылмыстық саясат қылмыстылықпен күрес саясатында маңызды рөл атқарады. Қылмыстық-іс жүргізушілік және қылмыстықатқарушылық саясатта та қылмыстылықпен күресудің құрамдас бөлігі ретінде белгіленген шекте өзара ықпалдасып әрекет етеді. Қылмыстылық әлеуметтік құбылыс ретінде онымен күрестің тек қылмыстық – құқықтық шаралармен шектелуі мүмкін емес. Сол қылмыстық саясат экология саласынан да тысқары емес. Ал экология саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтың алдын алу шарасы қылмыстық саясатқа негізделері сөзсіз. Бұл саладағы қылмыстылық туралы әлеуметтік бағыттағы зерттеулер әлдеқайда жемісті болды. Көп уақытқа дейін кәсіпкерлердің табиғатты аямай пайдалануы, қоршаған ортаны ірі мөлшерді ластап, нәтижесінде адамзат денсаулығына зардаптар алып келуі қоғамда қалыпты жағдай болып есептелінді. Біртін келе ғалымдардың, сыншылардың ықпалымен экологиялық мәселенің өткірлігі саналы түрде мойындалды. Халықтың тарапынан айтылатын қарсылықтарға уәкілетті тұлғалар да құлақ түрді. Экологиялық белсенділер қоғамдық-саяси қозғалыстарға бірігіп, кейінен ол сайлауларда өз қолдауын тапты. Мұның барлығы заңнамалардағы, соның ішінде қылмыстық заңнаманың да өзгеруіне алып келді. «Экологиялық қылмыстылық», «экологиялық қылмыстар», «экологиялық қылмыстық құқық бұзушылық» деген терминдер пайда болды. Қазақстан Республикасының жаңа Қылмыстық кодексінің 13-тарауы түгелдей экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтарға арналады. Алғашқы отандық қылмыстық кодексте мұндай арнайы тарау болмады, экологияға байланысты жекелеген баптар «Шаруашылық қылмыстары» деген тараудан орын алған еді. Бүгінгі күні экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтардың көлемі кең. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 9 қаңтардағы №212 Экологиялық кодексінде «экологиялық құқық бұзушылық» термині кездескенімен де оған түсінік берілмеген. Ал РФ «Қоршаған табиғи ортаны қорғау туралы» заңының 85-бабында оған мынадай түсінік беріледі: «Экологиялық қылмыстар дегеніміз Ресей Федерациясымен бекітілген экологиялық тәртіпке, қоғамның экологиялық қауіпсіздігіне қолсұғатын және табиғи ортаға және адамдардың денсаулығына зиян келтіретін, РФ ҚК қарастырылған қоғамға қауіпті іс-әрекеттер болып табылады»[3]. Ал Белоруссия Қылмыстық кодексінің «Экологиялық

қауіпсіздігі мен табиғи ортаға қарсы қылмыстар» тарауының ескертпесінде экологиялық қылмыстардың ұғымы, келтірілетін ірі және аса ірі шығын мөлшері беріледі. Онда экологиялық қылмыстар дегеніміз «жерге, суға, жер қойнауына, орманға, жануарлар мен өсімдіктер әлеміне, атмосфераға және қоршаған ортаны қорғау туралы заңдарда көрсетілгендей меншік түріне қарамастан басқа да табиғи объектілерге зиян келтірілген немесе қауіп келуі мүмкін, қасақана немесе абайсызда жасалынған қоғамға қауіпті іс-әрекеттер болып табылады». Г.Н. Борзенков, В.С. Комисаров экологиялық қылмыстарға берілген түсінікте ол қоршаған табиғи ортаны, табиғи ресурстарды рационалды пайдалану, экологиялық тәртіп пен халықтың экологиялық қауіпсіздігіне, сондай-ақ табиғи ортаны сақтауға байланысты қоғамдық қатынастарға қолсұғатын, қылмыстық заңда қарастырылған қоғамға қауіпті іс-әрекеттер (әрекет пен әрекетсіздіктер) ретінде қарастырады[4]. Экологиялық қылмыс дегеніміз қылмыстық заңмен қарастырылған және қылмыстық жазалау қауіпін төндіре отырып, онымен тиым салынған, қоршаған ортаға және оның жекеленген компоненттеріне, адамның оптималды өмірлік жағдайын қамтамасыз ететіндей табиғи ресурс-тарын тиімді пайдалануға, сондай-ақ халықтың экологиялық қауіпсіздігіне және территорияға қолсұғатын кінәлі қоғамға қауіпті іс-әрекеттер (әрекет немесе әрекетсіздік) болып табылады, және де табиғи объектілерді тікелей құқыққа қайшы пайдаланудан немесе қоршаған ортаның күйіне және сапасына жағымсыз әсер етуден тұрады, деп қарайды[5]. Бұл анықтамада А.Э. Жалинский экологиялық қылмыстар қолсұғатын объектіні нақтылап, жекелеп көрсетуге тырысады. «Экологиялық қылмыстар» ұғымын А.Э. Жалинский экологиялық, құқыққа қайшылық және қоғамға қауіптілік сынды белгілермен сипаттайды. Экологиялық қылмыстарға немесе қандай да басқа бір қылмысқа жатқызудың негізі болып қоғам мен адамның табиғатпен өзара қатынасының табиғи және әлеуметтік заңдылықтары немесе экологиялық саналады. Экологиялық ғылым мен технологияның даму деңгейін бейнелейді; түрлі антропогенді қызметтердің механизмі туралы ғылыми пайымдаулардың деңгейіне тәуелді; басқа құқыққа қайшы қоғамға қауіпті іс-әрекеттердің жеке тобынан ажыратуға мүмкіндік береді. Экологиялық қылмыстардың идентификациялық белгіні мыналар сипаттайды: қоршаған ортаның объектісін игеру, қылмыстық заң тиым салатын қоршаған орта объектілерін пайдалануға бағытталуы; қоршаған ортаның күйінің, сапасының немесе жекеленген параметрлерінің өзгеруін; қолайлы қоршаған ортаға деген, қоршаған ортаның күйі туралы шынайы ақпаратқа адамның құқықтарының бұзылуы. Құқыққа қайшылық. Құқыққа қайшылық экологиялық қылмыстардың қоғамға қауіптілігінің заңды көрсеткіші ретінде күрделі құқықтық феноменді құрайды. Олар заң шығарушының қарауына, құқықтық мәдениет пен заң техникасының даму деңгейіне тәуелді. Оның құқықтық негізі құбылмалы, оның қоғамға қауіптілігін барлық кезде қоғам, билеушілер біркелкі қабылдай бермейді. Қоғамға қауіптілік немесе қоғамға зор қауіп төндірмейтін, болмашы зиянның келуі. Экологиялық қылмыстардың қоғамға қауіптілігі тек қауіпті экологиялық және экономикалық зардаптардың сомасымен ғана емес, сонымен қатар адамдардың денсаулығына келген зиянмен де қосымша сипатталады. Экологиялық қылмыстардың қоғамға қауіптілігі қоғамның экологиялық мүддесін бағаламау, нақты айтқанда әрбірінің қолайлы қоршаған ортаға деген құқығын бұзу, денсаулықтарына, мүлкіне, табиғатқа зиян келтіру, табиғатты қорғау немесе өзге де нормаларды сақтамау, халықтың қауіпсіздігінің, экологиялық тәртібінің деңгейінің төмендеуімен және т.б. байланысты. ҚР ҚК-нің 10-бабының 3-тармағына сүйенсек, қылмыстық теріс қылық деп қоғамға зор қауіп төндірмейтін, болмашы зиян келтірген не адамның жеке басына, ұйымға, қоғамға немесе мемлекетке зиян келтіру қатерін туғызған, оны жасағаны үшін айыппұл салу, түзеу жұмыстары, қоғамдық жұмыстарға тарту, қамаққа алу түріндегі жаза көзделген, айыпты жасалған іс-әрекет (әрекет не әрекетсіздік) танылады. Ал қылмыстар болып, айыппұл салу, түзеу жұмыстары, бас бостандығын шектеу, бас бостандығынан

айыру немесе өлім жазасы түріндегі жазалау қатерімен тыйым салынған айыпты жасалған, қоғамға қауіпті іс-әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік) танылады. Жоғарыда аталғандардан бөлек қылмыстық құқық бұзушылықты келесі белгі сипаттайды – айыптылық (кінәлілік). «Қарастырып отырған экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтың келесі белгісі ретінде қарастырылатын кінәлілік белгісі, Қазақстан Республикасының Қылмыстық заңнамасы бойынша тыйым салынған қоғамға қауіпті іс-әрекеттерді жасаған адамның осы жасаған іс-әрекеттері үшін кінәлі болуы, қарастырылған іс-әрекеттерді жасаған уақытта қылмыстық жауаптылықты көтере алатын жасқа жеткен, есі дұрыс адам немесе адамдар өз әрекеттерінің (әрекетсіздігінің) қоғамға қауіпті екенін ұғынуымен, оның қоғамға қауіпті зардаптарының болу мүмкіндігін немесе болмай қоймайтынын алдын ала болжап білуімен және осы зардаптардың туындауын қалауымен немесе орын алуын қаламаса да, оларға саналы түрде жол беруімен не оларға немқұрайлы қарауымен танылады. Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтар кінәнің тек қасақана нысанымен ғана жасалады»[6, 35-37 бб.]. Қорыта келе, экологиялық қылмыстық құқық бұзушылық деп қылмыстық заңмен реттелінетін, елдің экономикалық қауіпсіздігін, экологиялық құқықтық тәртіпті сақтауға байланысты қоғамдық қатынастарға қол сұғатын, кінәлі түрде жасалынған қоғамға қауіпті, сондай-ақ қоғамға зор қауіп төндірмейтін, болмашы зиян келтіретін іс-әрекеттер кешенін түсінеміз.

Қорытындылай келгенде:

1. Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтар экологиялық тәртіпке, қоғамның экологиялық қауіпсіздігіне қолсұғатын және табиғи ортаға және адамдардың денсаулығына зиян келтіреді.

2. Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылық деп қылмыстық заңмен реттелінетін, елдің экономикалық қауіпсіздігін, экологиялық-құқықтық тәртіпті сақтауға байланысты қоғамдық қатынастарға қол сұғатын, кінәлі түрде жасалынған қоғамға қауіпті, сондай-ақ қоғамға зор қауіп төндірмейтін, болмашы зиян келтіретін іс-әрекеттер кешенін айтамыз.

3. Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтар мынадай белгілер сипаттайды: экологиялық; құқыққы қайшылық; қоғамға қауіптілік немесе қоғамға зор қауіп төндірмейтін, болмашы зиянның келуі; айыптылық (кінәлілік).

4. Тікелей объектісі бойынша экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтарды жалпы және арнайы деп бөлу өзара экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтарды ажыратуға мүмкіндіктер береді.

5. ҚР ҚК-нің 324,325,326-баптарындағы жекеленген экологиялық талап түрлері – жеке, ал ҚР ҚК-нің 329, 330-баптарындағы «экологиялық талап» ұғымы – жалпылама ұғым.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕР ТІЗІМІ:

1. Энциклопедический юридический словарь/Под общ. Ред. В.Е. Крутских. – М., 1999. - С. 361.
2. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 9 қаңтардағы №212 Экологиялық кодексі // <http://adilet.zan.kz>
3. Закон Российской Федерации от 10.01.2002 п 7-ФЗ (ред. от 31.12.2017) «Об охране окружающей среды» // <http://rulaws.ru/laws/Federalnyy-zakon-ot-10.01.2002-N-7-FZ>
4. Курс уголовного права в пяти томах. Том 4. Особенная часть / Под ред. Г.Н. Борзенкова, В.С. Комисарова. – М.: Зерцало, 2002.
5. Уголовное право России: Учеб. для вузов: В 2-х т. / Доктора юрид. наук, профессора А.Э. Жалинский, А.Н. Игнатов, Т.А. Костарева; Отв. ред. и руководители авт. коллектива - Доктора юрид. наук, профессора А.Н. Игнатов, Ю.А. Красиков. – М.: НОРМА-ИНФРА, 1998.-Т.2.

6. Бытымбаев А.М. Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтар: теория мен тәжірибе мәселелері/6D030300 мамандығы бойынша (PhD) доктор дәрежесін алу үшін диссертация. - Алматы, 2017– 159 с.

УДК 347.92

АТҚАРУШЫЛЫҚ ІС ЖҮРГІЗУДЕГІ СОТ ОРЫНДАУШЫЛАР ҚЫЗМЕТІНІҢ ДАМУ ТАРИХЫ

А.Т Қамза

Абай атындағы ҚазҰПУ, «Академик Т.С.Садықов атындағы Қазақстан тарихы»
кафедрасының оқытушысы, Гуманитарлық ғылымдар магистрі
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

Г.Б. Мейірбекова

Абай атындағы ҚазҰПУ, «Құқықтану» кафедрасының қауымдастырылған
профессоры Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

***Аңдатпа.** Мақалада атқарушылық іс бойынша сот орындаушыларының қызметі және оның құқықтық бағыты бойынша өзекті мәселелері сөз болады. Атқарушылық іс бойынша сот орындаушылар қызметінің пайда болу мен қалыптасу кезеңін зерттеу арқылы Сот орындаушылар қызметін ұйымдастырудың құқықтық айқындау мәселелері қарастырылады.*

Сонымен бірге, мақалада сот орындаушының құқықтары мен міндеттерін кеңінен қарастыра отырып, олардың қызметіндегі жауаптылықтарын арттыру жолдарын қарастырады.

***Түйінді сөздер:** Атқарушылық іс жүргізу, сот орындаушылары, сот приставы, азаматтық процесс, өндіріп алушы, борышкер.*

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУДЕБНЫХ ИСПОЛНИТЕЛЕЙ В ИСПОЛНИТЕЛЬНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

А.Т. Камза

Преподаватель кафедры «История Казахстана имени академика Т.С.Садыкова»,
КазНПУ имени Абая, магистр Гуманитарных наук Республика Казахстан, г.Алматы

Г.Б.Меирбекова

ассоциированный профессор кафедры «Юриспруденции» КазНПУ имени Абая,
Республика Казахстан, г.Алматы

***Аннотация.** В статье рассматривается деятельность судебных приставов по исполнительным делам и актуальные вопросы ее правового направления. Вопросы правового определения организации деятельности судебных приставов рассматриваются при изучении периода возникновения и становления деятельности судебных приставов по исполнительным делам.*

Кроме того, в статье рассматриваются способы повышения ответственности судебных приставов-исполнителей в своей деятельности с широким учетом прав и обязанностей судебного пристава-исполнителя.

Ключевые слова: Исполнительное производство, судебные исполнители, судебный пристав, гражданский процесс, взыскатель, должник.

THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF THE ACTIVITIES OF THE COUNTRIES IN THE EXECUTIVE PROCEEDINGS

A.T.Kamza

Teacher of the Department "History of Kazakhstan named after academician T. S. Sadykov", Abai KazNPU, master of Humanities Republic of Kazakhstan,

G.B. Meirbekova

associate professor of cathedra of «Jurisprudence» Kazakh National Pedagogical University by name of Abai, Republic Kazakhstan Almaty

Abstract. *The article examines the activities of bailiffs in enforcement cases and topical issues of its legal direction. The issues of the legal definition of the organization of the activities of bailiffs are considered when studying the period of the emergence and formation of the activities of bailiffs in enforcement cases.*

In addition, the article discusses ways to increase the responsibility of bailiffs in their activities, taking into account the rights and obligations of the bailiff.

Key words: *Enforcement proceedings, bailiffs, bailiff, civil process, claimant, debtor.*

Еліміз егемендігін алып, халықаралық аренада өзін өзі жан-жақты дамыта бастағалы да отыз жылға жуықтады. Осы жылдар арасында Ата Заңымыз Конституциямызда бекітілген мемлекетіміздің ең басты қазынасы – «адам және оның өмірі» деген қағиданы нық ұстанып келеміз[1].

Сот орындаушыларының қызметі мәжбүрлеп орындату шараларын қолдану сот орындаушыларына жүктеледі. Сот актілері мен басқа органдардың актілерін орындау, соттар қызметінің белгіленген тәртібін қамтамасыз ету бойынша қызметтерді жүзеге асыруды атқаратын мәжбүрлеп орындату органы болып табылады. Сот орындаушылары қызметінің өкілеттіктері, оны ұйымдастыру қызмет тәртібі Атқарушылық іс жүргізу туралы Қазақстан Республикасының Заңы [2] Қазақстан Республикасы Азаматтық Процестік Кодексімен [3] анықталады. Атқарушылық құжаттарды мәжбүрлеп орындау жөніндегі қызметті тікелей жүзеге асыру елімізде сот орындаушыларға жүктеледі.

Ежелгі қазақ дәуіріндегі сот орындаушыларының қызметін кім атқарды деген сұраққа келетін болсақ, сол кездегі билердің, хандардың жандарында жүретін шабармандары олар шығарған билік кесімді шешімді орындаушылар болғандығын тарихтан білеміз. Олар елмен елдің арасындағы жер дауы, жесір дауы кезінде, барымта жағдайында кеткен шығындар мен өтелетін мал мүліктерді өндіріп алу қызметтерін атқарған. Болыс билерде міндетті түрде кемінде барып кел, шауып кел деген жұмыстармен ондаған сайдың тасындай ер жігіттер ұстаған. Олар атқа шабумен бірге күш сынасатын кезде ешнәрседен тайынбайтын ержүрек атшабар жігіттер болған. Олардың қызметі өздері өндірген мал мүліктен үлес алумен бірге, күнделікті еңбегіне де ақы алып отырған.

Қазақ елі Ресеймен қосылған соң, XVIII ғасырға қарай сот шешімдерін мәжбүрлеп орындаудағы жалғыз орган жалпы бұрынғы милиция, қазіргі полиция болды. Осындай жағдайға тәртіпке байланысты қолайсыздықтардың болдырмауымен оны орындаумен

айналысатын адамдардың - сот орындаушыларының ерекше шеңберін құруға әкеп соқты. Сол уақыттағы Патшалық Ресейде Сот орындаушылары Үкімет Сенатының кассациялық департаменттерінің жанында құрылды. Сот палаталары жанында округтік соттар жанында оларға қылмыстық азаматтық сот ісін жүргізу жарғыларымен сот ұйғарымдарын мекемесімен жүктелетін іс-әрекеттерді орындау үшін тұрды. Сот ұйғарымдарының орындау мекемелері сот орындаушыларының құзыретіне мынадай өкілеттіктер жатқызылды: сот шешімдері мен ұйғарымдарын орындау, тараптарға азаматтық не қылмыстық істер бойынша шақыру қағаздары мен хабарлама қағаздарды жеткізу, соттардың тапсырмаларын орындау, соның ішінде сот отырысында төрағалық етушінің өкімдерін орындау кірді [4, 34 б].

Ресей империясының заңнамасы бойынша сот орындаушы қызметі сот приставы деп аталды. Сот приставы қызметін алғысы келетін тұлғаларға ресей империясының чиновниктері бірқатар біліктілік талаптарын орнатты. Мәселен, 21 жасқа толмаған адамдар; шетелдіктер; дәрменсіз борышкерлер деп жарияланған адамдар сот орындаушылары бола алмады. Үкіметтен сайлау жөніндегі қызметте тұрған адамдар; сот үкімдері бойынша жай күй құқығынан айыруға шектеуге ұшырағандар, соттың үкімі бойынша рухани мәртебесінен айырылған діни қызметшілерге де осы талап жүрді. Қылмыстар мен теріс қылықтар үшін сот үкімдерімен ақталмаған адамдар; сот бойынша қызметтей ақаулары үшін рухани ведомстводан өздері тиесілі тектерінің үкімдері бойынша қоғамдар мен аула жиналыстарының ортасынан шығарылған адамдарда сот орындаушы болуға құқығы жоқ. Сот бойынша бөтен істер бойынша жүруге тыйым салынған адамдар сот приставтары мен орындаушылары бола алмайды. Сот приставы сот орындаушы лауазымына кандидат үміткер алдымен бір жыл бойы өз міндеттерін сынақтан өтуде атқарды. Содан кейін ғана олар өз міндеттерін тиісінше орындаған жағдайда, сот орындаушылық қызметте бекітілді. Бұл ретте үміткер кандидаттың оларға келтірілуі мүмкін шығындары мен залалдарын өтеуді қамтамасыз ету мақсатында ақшалай кепілді енгізуі талап етілді. Сот орындаушының дұрыс емес, заңға қайшы әрекеттерінен не әрекетсіздігінен келтірілген шығындар мен залалдар өтеледі. Ол енгізген ақшалай кепілден, ал ол жеткіліксіз болған жағдайда - сот орындаушының өзінің басқа да мүлкінен соттың шешімі бойынша өтелетін болған. Сот орындаушылары өз құрамынан ақсақалдар мен бірнеше мүшелер құрамында кеңес алуға құқылы болды, олардың өкілеттік мерзімі анықталмай олар өз қызметтерінен кете алмады. Сот орындаушылары өз кеңестері арқылы бір-біріне айналмалы торуылды серіктестік құруға рұқсат беру туралы өтініш бере алатын болды. Сол арқылы сот орындаушыларының іс-әрекеттерімен келтірілуі мүмкін барлық шығындар үшін жауапкершілікті өздеріне алды. Ресейде сот орындаушылары кеңесінің тәртіптік құқықтары, мүдделері міндеттері кеңейтілді. Олар сот орындаушыларды олардың үлесіне тиесілі такса бойынша сыйақыдан айырып, 5-тен 100 рубльге дейінгі сомаларға айыппұл салуға, оларды шағым арызында жұмыстан шығаруға, сенімсіздік пен қабілетсіздігі бойынша қызметтік міндетінен алып тастауға, олардың орнына басқаларды қабылдауға штаттық орындаушыларға штаттан тыс қосуға мүмкіндік алды. Сот палатасының төрағалары мен прокурорларының назарына сот орындаушылар құрамындағы кез келген өзгерістер туралы жеткізіліп тұрды. Атқару парағын орындауға шешім шығарған сот берген, содан кейін өндіріп алушы округте шешімнің орындалуы тиіс болып табылатын сол округтік соттың төрағасына берген. Жауапкер күн тәртібімен орындалуы туралы сот шешімінде көрсетілген міндеттер туралы хабарланып отырылған. Сот приставы болып табылатын орындаушы борышкердің мүліктеріне тізімдеме жасап, тыйым салды, содан кейін ол жария саудаға сатылды. Азаматтық сот ісін жүргізу Жарғысынан басқа мәжбүрлеп орындау бірқатар басқа да құқықтық актілерге, мысалы, азаматтық өндіріп алу туралы Ережеге сәйкес реттелді. 1917 жылдан кейін сот орындау функцияларын сот жанында болған екі рет бағынышты болған

сот орындаушылары орындады. Қазақстан Республикасы субъектілерінің әділет органдарының басшылары лауазымына тағайындалды. Олардың жұмысын аудандық сот төрағасы Ресей Федерациясының Әділет министрлігі ұйымдастырды, ал олардың жұмысын бақылауды аудандық соттың судьясы жүзеге асырды [5, 85 б].

Мәжбүрлі орындау тәртібі 1923 жылы Ресей Федерациясының Азаматтық Іс Жүргізу Кодексінде ашылды.

XIX ғасырдың 20-шы жылдары, жаңа экономикалық саясат кезеңінде, соттағы атқару қызметі азаматтық айналымның кеңінен жандануына байланысты белсенді жұмыс істеді. Егер сот орындаушы болғысы келетін тұлға Кеңестер кезеңінде Әділет органында бір жыл ішінде қандай да бір қызметте қызмет етсе губерниялық сотта емтихан тапсырса, сайлау құқықтарын пайдаланған азамат сот орындаушысы болып тағайындалуы мүмкін болды. Сот орындаушылары губерниялық округтік сот төрағасының өкімімен қызметке тағайындалды қызметтен босатылды.

Сот орындаушылары Кеңестік Ресей кезінде де сот шешімдерін азаматтық істер бойынша сот бұйрықтарын орындады. Нотариустардың атқарушылық жазбаларын, сот ұйғарымдарын, төрелік жер комиссиялары мен аралық соттардың шешімдерін, басқа да актілерді орындады. Сот шешімдері мен жер комиссияларының шешімдерін орындау сот орындаушылары болмаған жағдайда болыстық атқару комитеті мен милиция органдарына жүктелуі мүмкін болатын.

Кеңестер кезінде Қазақстанда 90-шы жылдардың ортасына дейін сот шешімдерін орындау тәртібі Әділет Министрлігінің 24 сәуір 1973 жылғы нұсқаулығымен 15 қараша 1985 жылдары шыққан атқарушылық іс жүргізу туралы нұсқаулықпен регламенттелді [6, 105 б]. Атқарушылық іс жүргізу мемлекеттік сипатта болды сот процесіне тән көптеген белгілер мен өзіне ғана тән текті белгілер болды, ондағы сот орындаушылар мемлекеттік, қоғамдық кооперативтік меншікті қорғады.

Қазақстандағы сол кезеңдегі экономикалық саяси өзгерістер қолданыстағы құқықтық нормалардың, жаңа өмір қойған міндеттерге жауап бермейтін, меншіктің барлық нысандарын қорғаудың теңдігін қамтамасыз етпейтін еді. Сот орындаушыларына орындауға келіп түсетін атқарушылық құжаттарды мәжбүрлеп орындау үшін жеткілікті құқық бермейтін сот орындаушыларының кадрлық құрамын жақсартуға мүмкіндік бермейтін болатын. Орын алған құқықтық нормалардың тиімсіздігін анықтай отырып, мәжбүрлеп орындау жүйесін өзгерту қажеттігіне алып келді. Қайта құруды қажет ететін сот реформасы сот актілері мен басқа да органдардың актілерін мәжбүрлеп орындату жүйесінің реформасымен толықтырылуы тиіс болды. Заң мәжбүрлеп орындатуға жол беретін еді. 1998 жылы «Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының заңы күшіне енді. Атқарушылық құжаттарды мәжбүрлеп орындату дербес қызметі құрылды, ол сот орындаушылары қызметі деп аталды [7, 15 б].

Қазақстан Республикасының атқарушылық іс жүргізу заңнамасына сәйкес сот орындаушылары азаматтық істер бойынша анықтау жүргізуді әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді ұйымдастыратын болды.

Әділет аумақтық органдарының Орталық аппаратының аумақтық органдардың қызметкерлері, оған жүктелген міндеттерді шешуде көмек көрсететін тұлғалар Сот орындаушыларын марапаттау үшін ведомстволық наградаларды құрады, марапаттау сыйлық қорлары, соның ішінде атыс суық қару қорлары бар, заңнамасымен белгіленген тәртіпте марапаттау үшін жоғары тұрған органға ұсыныстар енгізеді [8, 48 б].

Екі мың оныншы жылға дейін сот орындаушылары заңды тұлға болып табылмады, жеке сот орындаушылары болмады. Мемлекеттік сот орындаушылары өз қызметі шегінде Қазақстан Республикасының Мемлекеттік елтаңбасы бейнеленген өз атауы бар мөрі, мөрі, мөртабандары белгіленген үлгідегі бланкілері бар болды. Заңнамаға сәйкес

ашылатын шоттары бар, Әділет министрлігінің ведомствосына қарасты мемлекеттік негізде құрылып, өз қызметтерін жүзеге асырып келді [9, 85 б].

Сот орындаушылары қызметінің қажеттілігі ешкімге күмән тудырмайды. Ол өзін жан жақты жеткілікті пәрменді құқық қорғау құрылымы ретінде көрсетті. Сот орындаушылар қызметіне борышкерлер мен олардың мүлкін іздестіру, анықтау әкімшілік тәжірибе бойынша бірқатар жауапты қызметтер жүктелген. Сот орындаушыларының қызметі даму сатысында, оның қызметі жетілдірілуде. Сот актілерін басқа органдардың актілерін неғұрлым тиімді толық орындауға, сот қызметінің белгіленген тәртібін қамтамасыз етуге шаралар қабылдануда. Қазіргі уақытта сот орындаушылар қызметі аталған міндеттерді сәтті орындап келеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1 Қазақстан Конституциясы 1995 жылғы 30-тамыздағы. – Алматы: ЮРИСТ, 2019. - 39 б.
- 2 Қазақстан Республикасының Атқарушылық іс жүргізу сот орындаушыларының мәртебесі туралы 2010 жылғы 4 сәуірдегі Заңы 04.04.2010. - Алматы: Жеті Жарғы, 2017. - 98 б.
- 3 Қазақстан Республикасының Азаматтық процесілік кодексі 2015 жылғы 31 қазандағы. - Алматы: Жеті Жарғы, 2018.-236 б.
- 4 Гурвич М.А. Судебное исполнительное производства, историческое и теоретическое проблемы. – Москва: Юрайт, 2016.-378 С.
- 5 Шакарян В.В. Гражданская исполнительная форма и производства - М: Юрид.литература, 2009. - 245 с.
- 6 Сапаров Б.Ж. Атқарушылық іс жүргізуді жетілдіру мәселелері // ҚазҰУ Хабаршысы. 2017. № 4 (76). -398 б.
- 7 Қазақстан Республикасының Атқарушылық іс жүргізу сот орындаушылары мәртебесі туралы 1998 жылғы 28 ақпандағы Заңы.-Алматы: Жеті Жарғы, 2019. - 193 б.
- 8 Байбатыров С.О. Проблемы исполнения судебных постановлений и поиск новых путей улучшения состояния исполнительного производства в Республике Казахстан //Материалы республиканской научно-практической конференции «Проблемы исполнения судебных постановлений в Республике Казахстан» - Алматы: Жеті Жарғы, 2018. - 245 б.
- 9 Абдраимов Б.А. Альтернативное исполнение судебных актов: за и против // Фемида, 2017. - №32 (654). - 8б.

УДК 347.91

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА АЗАМАТТЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУДЕГІ МЕДИАЦИЯ

Г.Б. Мейірбекова

Абай атындағы ҚазҰПУ, «Құқықтану» кафедрасының қауымдастырылған профессоры Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

П.Е.Қаирханова

Абай атындағы ҚазҰПУ, «Құқықтану» мамандығы 4-курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасында медиация институтының азаматтық іс жүргізу бойынша сот процесі басталғанға дейінгі медиаторлық қызметі, заң кеңесін беру, тараптарды татуласуды қамтамасыз ету әдістері туралы өзекті мәселелері қарастырылады. Сонымен бірге, мақалада қазіргі заман талабындағы медиаторлық қызмет түрлерінің, міндеттерінің сан алуандығына тоқтала отырып, медиатордың азаматтық іске қатысуына жалпы түсінік беру, оның сот процесіне дейінгі қызметін реттейтін заңнамаларды жетілдіру туралы айтылады.

Түйінді сөздер: Медиация, медиатор, кәсіби медиатор, қоғамдық медиатор, делдалдық қызмет, азаматтық процесс, заң кеңесі, талап арыз, сот, дәлелдеме.

Г.Б.Меирбекова

ассоциированный профессор кафедры «Юриспруденции» КазНПУ имени Абая,
Республика Казахстан, г.Алматы

П.Е.Каирханова

Студент 4-курса по специальности «Юриспруденции» КазНПУ имени Абая,
Республика Казахстан, г.Алматы

МЕДИАЦИЯ В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные вопросы медиаторская деятельность института медиации по гражданскому процессу до начала судебного процесса, консультирование юридических лиц, методы обеспечения примирения сторон.

Вместе с тем, в статье говорится о многообразии современных видов медиаторской деятельности, обязанностей, об общих понятиях участия медиатора в гражданском процессе, совершенствовании законодательства, регулирующего его деятельность до судебного процесса.

Ключевые слова: Медиация, медиатор, профессиональный медиатор, общественный медиатор, посредническая деятельность, гражданский процесс, юридическая консультация, исковое заявление, суд, доказательство.

G.B. Meirbekova

associate professor of cathedra of «Jurisprudence» Kazakh National Pedagogical
University by name of Abai, Republic Kazakhstan Almaty

P.E.Kairkhanova

4 year student in the specialty “Jurisprudence” KazNPU named after Abai, Republic of
Kazakhstan, Almaty

MEDIATION IN CIVIL PROCEEDINGS IN REPUBLIC KAZAKHSTAN

Abstract. The article deals with current issues of mediation activities of the Institute of mediation in civil proceedings before the start of the trial, consulting legal entities, methods of ensuring reconciliation of the parties.

At the same time, the article deals with the variety of modern types of mediation activities, responsibilities, General concepts of participation of a mediator in civil proceedings, improvement of legislation regulating his activities before the trial.

Key words: Mediation, mediator, professional mediator, public mediator, mediation, civil procedure, legal advice, statement of claim, court, evidence.

Қазақстан Республикасының 2015 жылы 20 мамырда қабылданған «100 нақты қадам»- атты Ұлт жоспарының 2 бөлім 16-қадамында азаматтардың сот төрелігіне қолжетімділігін жеңілдетуді жүзеге асыру жоспарланған болатын [1].

Бүгінгі таңда Қазақстанда азаматтық істерді қарау мен шешудің соттық және басқа да юрисдикциялық тетіктері сөзбе-сөз мағынада бұзылған құқықтар, бостандықтар мен заңды мүдделерді қорғаудың негізгі тәсілдері болып табылады [2, 38 б.]. Даулы құқықтық қатынастардың қатысушылары азаматтарға туындайтын қайшылықтарды шешуді жеңілдету мақсатында медиаторды қатыстыру арқылы өзін-өзі реттеуге қызығушылық танытуда. Азаматтық істер деп кең мағынада азаматтық, отбасылық, еңбек, тұрғын үй және басқа да құқықтық қатынастардан туындайтын істер, яғни қолданылған процедураны және оның нәтижесін бақылауды жүзеге асырған кезде өзара тиімді негізде қылмыстық емес істерді түсінеміз. Мұндай қажеттіліктер сот даулары аясында құқықтық дауларды, атап айтқанда медиацияны шешудің басқа жолдарын зерделеуді және жетілдіруді қажет ететін сот процедурасы аясында толық қанағаттандыра алмайды.

Соттардың іс жүргізу қызметі ҚР «Медиация туралы» Заңның құқықтық реттеу тақырыбына қолданылмайды, сондықтан соттар «Медиация туралы» Заңның шеңберіне кіретін субъектілердің құрамынан шығарылды. 2011 жылғы 28 қаңтардан бастап «Медиатордың қатысуымен дауларды шешудің балама тәртібі медиация рәсімін реттейтін «Медиация туралы» қабылданған Қазақстан Республикасының заңы елімізде медиацияның дамуына негіз болды [3].

Азаматтық, төрелік сот ісінде медиация рәсімін қолдануға байланысты барлық процедуралық мәселелер Қазақстан Республикасының Азаматтық процесілік кодексіне [4], Еңбек кодексі [5]. мен Неке (Ерлі-зайыптылық) және отбасы кодекстеріне [6] қолданылып, Медиация заңымен реттеледі. Сот дауларына қатысушылардың татуласу функцияларын жүзеге асырумен байланысты сот іс жүргізу қызметі, оның ішінде медиацияға жүгіну арқылы медиация туралы заңмен емес, іс жүргізу заңнамасымен реттеледі .

Медиация дегеніміз - келіспеушіліктерді шешуге және сот дауларының тараптарының мүдделеріне жауап беретін келісімге қол жеткізуге көмектесетін татуласу рәсімі. Онда арнайы субъект - медиатордың қатысуымен арнайы ұйымдастырылған келіссөздер жүргізіледі. Медиация туралы заңда мыналар анықталған: медиация дегеніміз - тараптардың өзара қолайлы шешімге келуі үшін ерікті келісімі негізінде медиатордың көмегімен дауларды шешу әдісі [7, 54 б.].

Медиацияны құқықтық реттеудің өзіндік белгілері бар.

Біріншіден, құқықтық реттеу түрі. Медиация дегеніміз тараптардың неғұрлым үлкен еркіндігі, олардың еріктілігі, белсенділігі, бастамасы, ынтымақтастығы және теңдігі негізінде сот дауын шешудің соттан тыс әдісі. Сөз медиация туралы болғандықтан, заң шығарушы құқықтық реттеудің рұқсат етілген түрін қолданады. Мұны Медиация туралы заңның нормаларын қолдану кезінде ескеру қажет. Заң шығарушы тек міндетті тыйым салулар көлемін анықтайды, қалғанының бәрі медиацияға қатысушылардың қалауы бойынша жүзеге асырылады.

Екіншіден, құқықтық реттеу пәні. Заң шығарушы медиация қатысушыларының яғни, сот дауларының тараптары, медиаторлардың сот дауын соттан тыс рәсімнің бөлігі ретінде шешуге бағытталған қызметін реттейді. Заңнамада медиация қағидаттары бекітілген; медиация рәсімін қолдануға байланысты жасалған келісімдерге қойылатын талаптар; медиаторлардың мәртебесі, олардың қауымдастықтарының құқықтық мәртебесі міндетті түрде болу керек. Медиация туралы заң тек сот дауларына қатысушылардың медиация рәсіміне қатысты қатынастарын немесе медиатордың құқықтық дауға қатысушылармен қарым-қатынасын ғана реттейді.

Үшіншіден, «Медиация туралы» Заң медиацияның жеке моделін белгілейді. Қазақстан заңы Біріккен Ұлттар Ұйымының Халықаралық сауда құқығы жөніндегі 2002

жылғы 19 қарашадағы Коммерциялық келісім рәсімі туралы Үлгі заңына негізделген. Модельдік заңның кіріспесінде осы Заңның тәжірибесі жоқ мемлекеттерге ұлттық заңнаманы дамыту үшін татуластыру рәсімдері ұсынылғандығы айтылған. Сондықтан, ішкі медиация туралы заңды қолданған кезде кейбір жағдайларда жүйелік түсіндіруді халықаралық заңының ережелерімен қатар қолдану қажет. Медиация-бұл үшінші, бейтарап тараптың қатысуымен келіссөздер процесі, ол тараптардың өз дауларын (жанжалдарын) екі тарап үшін де (барлық) барынша тиімді шешуіне ғана мүдделі болып табылады. Медиатор (делдал) келіссөздерді тараптар екі тараптың мүдделерін қанағаттандыратын неғұрлым тиімді және шынайы келісімге келетіндей етіп басқарады [8, 6 б.].

Төртіншіден, медиацияның юрисдикцияға жатпайтын сипатының ерекшелігі медиация келісінде өз ізін қалдырады: ол заңдық емес, сонымен қатар құқықтық емес мәселелерді қамтуы мүмкін. Медиация рәсімі тараптарының жанжалды жеңу және сот дауын шешу туралы келісімі медиация туралы келісім түрінде рәсімделеді. Медиация рәсімінің тараптары алдымен өз мүдделерін іске асыру тұрғысынан мәселенің оңтайлы шешімін табады. Содан кейін келісімдерді құқықтық тәжірибеге аударуға бағытталған ең қолайлы құқықтық құрылымдарды таңдап, оларды жүзеге асырудың тетіктерін әзірлейді. Медиация рәсімінің тараптары медиация аясында реттеу үшін берілген құқықтық талаптардың көлемімен шектелмейді. Соның ішінде олар тақырыпқа да, талап қоюдың негізіне де, сотқа берілген талаптардың санына да байланысты емес және медиацияның бірыңғай рәсімі аясында құқықтық даулардың барлық ауқымын шешуге болады. Өйткені олар сот ісін жүргізудің және сотқа берілмейтіндердің субъектісіне айналады.

Медиация туралы келісім - медиация рәсімі тараптарының медиация рәсімі нәтижесінде жасалған және тараптардың мүдделеріне негізделген сот дауларын (мәселелерін) шешуге бағытталған жазбаша келісімі. Медиация туралы келісім медиация негізінде ғана жасалады, оны жасауға басқа негіздер жоқ.

Бітімгершілік келісім - бұл тараптардың сотта келісімді өзара жеңілдік негізінде шешу туралы келісімі. Бітім келісімі есеп айырысу келісімі аралас құқықтық сипатқа ие. Бір жағынан, тараптардың құқықтық дауды шешуге бағытталған міндеттемелері олардың құқықтарды пайдалану және міндеттерді орындау тәртібі - материалдық құқықтық сипатта болады. Екінші жағынан, шешудің құқықтық салдары болуы үшін процессуалдық құқықтық фактілердің жиынтығы қажет - процедуралық құқықтық сипат болуы керек. Бұл жағдайда нақты құрамға мыналар кіреді:

а) бітімгершілік келісім тараптарының сотқа келісімді келісу үшін өтінішпен жүгіну фактісі - бұл келісімді келісу үшін сотқа тараптардың өтініштерін қарау міндеттемесін туғызатын заңды іс жүргізу-құқықтық факт;

б) соттың отырыста заң талаптарының сақталуы туралы келісім шартын бекіту туралы өтінішті қарау фактісі. Ол үшін реттеу заңға қайшы келмеуі және басқалардың құқықтары мен міндеттерін бұзбауы керек. Ол іс жүргізуді заңдастыратын заңды факт;

в) реттеу келісімін мақұлдауды қарау нәтижелері бойынша сот шешімін қабылдау фактісі. Яғни не келісім шартын бекітіп, іс бойынша іс жүргізуді тоқтату, не келісім шартын мақұлдаудан бас тарту арқылы жасалатын факт. Ол тоқтатылған іс жүргізу құқықтық фактісі болып табылады [9, 135 б.].

Медиация туралы келісімнің сипатын, табиғатын доктриналдық талдау, «Медиация туралы» Заңның нормаларын жүйелі түрде талдауды қажет етеді. Егер бітімгершілік келісім сотта болса, татуласу процедуралық салдарға автоматты түрде әкелмейді деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Ол бітім келісімі арқылы тараптардың есеп айырысу келісімінің ерекшеліктерін алады.

Медиация туралы келісім келесі шарттар орындалған жағдайда арбитраждық процесстегі келісімге «өзгертілуі» мүмкін.

Медиацияда қаралатын дау толығымен немесе ішінара сот талқылауының мәні болып табылатын сот дауларымен бірдей. Егер медиацияның мәні сот талқылауының тақырыбынан гөрі кең болса, онда сот тек сотта айтылған талаптарға ғана құқықтық баға бере алады. Яғни, ол сот талқылауының тақырыбына кірмеген шағымдарды қарастыра алмайды. Егер медиацияның мәні сот талқылауының тақырыбынан гөрі тар болса, сот істі ішінара тоқтату туралы шешім қабылдауы мүмкін. Егерде ал ішінара медиация рәсімімен реттелмеген болса, мәні бойынша қарауды жалғастыруы керек.

Медиация рәсімі тараптарының медиациялық келісімнің шарттарын бітімгершілік келісім ретінде бекіту туралы еркі жазбаша түрде білдіріледі. Төрелік процесте тараптардың осындай ерік-жігерін орындау келесі жолдармен мүмкін: а) келісімдерді медиация туралы келісімнің мәтініне тікелей бекіту арқылы. Ол дегеніміз тараптар келісім мәтініне медиация туралы келісімді немесе оның бір бөлігін сот бекіту үшін тараптар өздері қол қойған келісімі ретінде қарайтындығы туралы ережені қоса алады. б) медиация туралы келісім негізінде сотқа бекітуге ұсынылатын «реттеу келісімі» деп аталатын тәуелсіз құжат құру арқылы [10, 47 б.].

Медиация мен татуласу келісімдерінің субъективті құрамы бірдей. Сот бекіткен келісімдерді тек іске қатысатын адамдарға ғана мақұлдай алады.

Тараптар сотқа татуласу рәсімін жасап, ол берілгеннен кейін жасалған медиация рәсімі нәтижесінде қол жеткізілген медиация туралы келісімді сот іс жүргізу заңнамасына сәйкес жаһандық деп бекіте алады. Оны құқықтық реттеудің түрі мен мәнін ескере отырып, жүйелі түрде түсіндіру қажет. Медиация туралы заң сот дауларының тараптарының медиация рәсімі шеңберіндегі оны реттеуге қатысты құқықтық қатынастарын реттейтін болғандықтан, ол сотқа емес, медиация рәсімінің тараптарына жолданады.

Бітімгершілік келісім жасау егер медиация тәртібімен реттелген дау сотта қаралуға жатса, сот ісін тоқтатудың мүмкін нысандарының бірі ретінде қарастырылады. Бірақ бұл төрелік сотта тараптар дауға қатысты медиация туралы келісім жасасса, істі аралық сотта аяқтаудың жалғыз мүмкіндігі емес. Атап айтқанда, медиациялық келісім негізінде талап қоюшы соттан талаптан бас тарта алады, талапты жауапкер мойындайды, өтініш қараусыз қалады және істің нақты мән-жайлары танылады. Жоғары соттар бұған назар аударады.

Сонымен, Қазақстан Республикасы Жоғарғы соты Пленумының 2018 жылғы 18 шілдедегі № 50 «Төрелік процесіндегі тараптардың татуласуы туралы» қаулысының 8-тармағында бітімгершілік рәсімді қолданудың нәтижелері бойынша тараптар мәлімделген талаптардың барлығына немесе бөлігіне қатысты татуласу туралы келісім жасай алатындығы көрсетілген [11]. Осы қаулының ережелеріне сүйене отырып, тараптардың татуласуының басқа тәуелсіз нәтижелері, реттеу келісімінен басқа, талапты ішінара немесе толықтай бас тартуына болатыны көрсетілген. Сонымен бірге, оны ішінара немесе толық тану, мән-жайларды тану, екінші тарап өз талаптарын немесе қарсылықтарын негіздей отырып, істің мән-жайлары туралы келісім жасай алады. Осылайша, сотқа медиация келісімін ұсыну қажеттілігін тараптардың өздері анықтайды. Сонымен бірге оған заңды күш берілмеуі сотқа ұсынылады. Ол тек тараптар арасындағы процедуралық мәселелер бойынша, атап айтқанда, сотта істі аяқтау нысандары туралы келісім фактісін растайтын құжат ретінде, яғни, талап қоюды қабылдамау, талап арызды мойындау, реттеу және т.б. негізде көрінеді. Осылайша, іс медиация тараптарының тиісті процедуралық өтініштерінсіз сот татуласу келісімін бекітуі мүмкін емес. Мысалы, банкроттық туралы іс бойынша медиация туралы келісімге қол қою фактісі төрелік соттың медиация келісімін келісу ретінде қарауды бастау туралы іс жүргізу міндеттемесін туғызбайды.

Қорытындысында, егер тараптар сот процесіне дейін медиация арқылы татуласу рәсімдеріне келуі, тараптардың өз еріктерімен келісімге келуі соттың жұмыстарын жеңілдетіп, екі тараптың да құқықтары мен бостандықтарының сақталуына негіз болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1 «100 нақты қадам»-Ұлт жоспары. Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы//Егемен Қазақстан.2015.- № 75(270). -7 б.
- 2 Перспективы развития медиации в Республике Казахстан: обзор круглого стола // Зан.№ 2 (3). 2013.- С. 9.
- 3 Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 28 қаңтардағы № 401-IV «Медиация туралы» заңы (31.10.2015 жылғы өзгерістер мен толықтырулармен) [Электронды ресурс] // Рұқсат режимі: «ПАРАГРАФ», ақпараттық жүйесі, «ЮРИСТ» жинағы. URL: <https://online.zakon.kz> (жүгіну мерзімі: 18.09.2020).
- 4 Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 31 қазандағы Азаматтық процесілік кодексі, -Алматы: ЮРИСТ, 2017.- 234 б.
- 5 Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексі 2015 жылғы 23 қарашадағы № 414-V ҚРЗ. // <http://adilet.zan.kz/kaz/>
- 6 Қазақстан Республикасының Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы 2011 жылғы 26 желтоқсандағы Кодексі. - Алматы: ЮРИСТ, 2017. – 168 б.
- 7 Мусина А.Н. Перспективы развития медиации в Республике Казахстан: обзор круглого стола // Адвокатура. №2 (3). 2018 -. С. 9-13.
- 8 Мамежанова М.Б. Внедрение института медиации в Республике Казахстан. Учебное пособие. Астана, 2014.- 70 с.
- 9 Медиация в сфере гражданской юрисдикции/С.И.Калашниковва – М.:Инфоропик Медиа, 2011-304 с. (Серия библиотека медиатора, Кн. 2), первоисточник Boulle L., Nestic M.,
- 10 Мейірбекова Г.Б., Альшуразова А.А. Орта Азия елдеріндегі және Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы елдерінде медиация институтын қолданудың құқықтық жағдайы// Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. «Юриспруденция» сериясы №3 (62), 2020. -68-73 бб.
- 11 Қазақстан Республикасы Жоғарғы соты Пленумының 2018 жылғы 18 шілдедегі № 50 «Төрелік процесіндегі тараптардың татуласуы туралы» қаулы// <http://adilet.zan.kz/kaz/>

УДК 328.185

**ИСТОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ И ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ
КОРРУПЦИИ**

Өтебай Хабиболла Ержанұлы

магистр права, магистр экономических наук,
аспирант специальности «Юриспруденция»
ОЧУВО «Международный инновационный университет»
Москва, Россия

Габдсаттарова Мукарама Габдель-Нагимовна

кандидат философских наук
Актюбинский Региональный Государственный Университет
имени К. Жубанова
Актобе, Казахстан

Аннотация: На основании философских текстов мыслителей античности в статье раскрываются основные положения история и методология исследования и противодействия коррупции как социально-правового явления. При этом используется критический анализ работ казахских ученых, проделанный в первой половине XIX века и во второй половине XX веков. Важным источником, способствующим развитию коррупционных уголовных правонарушений в обществе, является утрата индивидами определенных моральных ценностей. Коррупция становится опасным элементом социальной практики в современном мире, а его основными источниками являются рост криминальной преступности и падение нравственности.

Ключевые слова: коррупция, отчуждение, имущественная дифференциация, гражданское общество, коррумпированная бюрократия, модернизация общества.

Аннотация: Мақалада антикалық ойшылдардың философиялық еңбектері негізінде сыбайлас жемқорлықтың тарихы, зерттеу әдіснамасы мен оған қарсы іс-қимылдардың әлеуметтік-құқықтық құбылыс ретіндегі негізгі ережелері сөз болады. Бұл ретте және де XIX ғасырдың бірінші жартысы мен XX ғасырдың екінші жартысындағы қазақ ғалымдарының еңбектеріне сыни тұрғыдан талдау жасалады. Қоғамдағы сыбайлас жемқорлық қылмыстық құқық бұзушылықтың дамуына әсер етуші ең басты себеп жеке тұлғалардың бойында рухани құндылықтардың жойылуы болып табылады. Сыбайлас жемқорлық қазіргі заманның әлеуметтік тәжірибесіндегі ең қауыпті элемент болып табылады, ал оның негізгі көздері қылмыстық құқық бұзушылық пен адамгершіліктің құлдырауы болып табылады.

Түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, иеліктен айыру, мүліктік саралау, азаматтық қоғам, сыбайлас жемқорлыққа қарсы бюрократия, қоғамды жаңғырту.

Summary: On the basis of philosophical texts, the thinkers of antiquity in the article reveal the main provisions of the history and methodology of research and combating corruption as a social and legal phenomenon. This uses a critical analysis of the works of Kazakh scientists done in the first half of the 19th century and in the second half of the 20th centuries. Thus, the article emphasizes the main reasons for the emergence and development of corruption, which are the inefficiency of institutions of power, the weakness of institutions of civil society, the absence of strong democratic traditions, as well as the underdevelopment and imperfections of legislation. Corruption is becoming a dangerous element of social practice in today 's world, and its main sources are the rise of criminal crime and the fall of morality.

Keywords: corruption, alienation, property differentiation, civil society, the corrupted bureaucracy, modernization of society.

История возникновения коррупции насчитывает более двух тысячелетий, отмечают современные исследователи. Как известно, преступностью сопровождалась вся история человечества, в том числе и в тех формах, которые сегодня характеризуются как коррупционные уголовные правонарушения и взяточничество.

Коррупционеры и коррупция, взятодатели и взяточники существовали до появления самих этих терминов в социальной практике общества. Таким образом, истоки коррупции своими корнями уходят в древность.

Особенно активно развивается коррупция, начиная с конца XVIII века в Западной Европе в ходе возникновения капитализма, и приобретает международный характер. В XX веке коррупция используется для расшатывания государственности, для дестабилизации общества и как эффективное средство для завоевания государственной власти.

Первые упоминания о коррупции связаны с возникновением системы государственной службы, то есть с возникновением государства и права, возникновением

классов, делением общества на богатых и бедных людей, имущественной дифференциацией общества.

Античные ученые Платон и Аристотель первыми из ученых древности в своих научных трудах исследуют проблему коррупции в обществе, причем государство и общество рассматриваются ими как тождественные, синонимичные понятия. По мнению Платона, явление коррупции тесно связано с понятием справедливости в обществе. Как известно, категория справедливости в античности присутствует не только в политических и правовых науках, но и в этической науке [1].

Платон, исследуя природу коррупции, защищает прежде всего интересы общества. Он полагает, что во имя справедливости необходимо лишить политическую элиту право владеть собственностью, так как собственность развращает нравы людей, стоящих во главе государства. Платон обязывает политическую элиту регулярно проходить специализированную подготовку для управления государством. При этом он устанавливает возрастной ценз для «управляющих». К управлению государством должны быть допущены люди, достигшие пятидесяти лет. Вместе с тем, Платон требует от политической элиты знания основ философии, математики, литературы и музыки, а также знания этики.

Аристотель, в частности, полагал, что во главе государства должен стоять представитель среднего класса, но к управлению обществом и государством должны быть привлечены и представители неимущих классов. При этом Аристотель считал, что правитель не может в управлении государством занимать одновременно несколько должностей [2].

Исходя из этого, Аристотель делает вывод о том, что государство должно стремиться к выравниванию жизненных интересов всех членов общества. Суть теории Аристотеля в рассмотрении природы коррупции состоит, прежде всего, в решении социально – экономических проблем большинства бедных людей. Он считает, что бедность и нищета, неравенство в отношениях собственности порождает коррупцию, вызывает конфликты между богатыми и бедными классами, а также социальную агрессию и социальную озлобленность бедных людей по отношению к богатым. Таким образом, бедность и нищета опасны для государства [3].

Известно, что становление основ правовой системы в Казахстане относится к началу зарождения Казахской государственности. Речь идет о законах Касым – хана («Қасым ханның қасқа жолы» или «Столбовая дорогая Касым хана») [4, 324]., которые во многом дополнили свод законов Есим-хана («Есім ханның ескі жолы») и действовали с начала XVI века в казахском обществе [5]. При Тауке – хане в конце XVI века нормы обычного права казахов (нормы адата) были систематизированы в виде единого свода законов под названием «Жеты жарғы» («Семь установлений») [6].

Ч. Валиханов писал о казахском обычном праве следующее, что также справедливо и для «Жеті Жарғы»: «...обычное право киргиз (казахов) по той же аналогии высшего развития с низшим, на которое мы так любим ссылаться, имеет более гуманных сторон, чем законодательство, например, мусульманское, китайское и русское по Русской правде. В киргизских (казахских) законах нет тех предупредительных и устрашающих мер, которыми наполнены и новейшие европейские кодексы. У киргиз телесные наказания никогда не существовали. А законы родовые, по которым члены рода отвечают за родича, при родовых отношениях приносят много практической пользы» [7].

В статье 1 Конституции «Республика Казахстан утверждает себя демократическим, светским, правовым и социальным государством, высшими ценностями которого являются человек, его жизнь, права и свободы» [8].

Однако, многие авторы по исследованию коррупции в Казахстане полагают, что истинные причины коррупции в казахском обществе предопределены традициями,

обычаями самого казахского народа. При этом большинство авторов склоняются к мысли, что такие институциональные формы повинностей, которые носили обязательный характер в условиях традиционных обществ с мусульманской системой права, имеют коррупционные составляющие. Например, «зьякет» и практика подношения подарков старшим родственникам по закону адата в виде согума и сыбаги.

На взгляд академика Зиманова, представители патриархально – родовой знати, решая споры и разбирательства, возникавшие среди простого народа, изначально ориентировались на получение богатых подношений, поэтому преднамеренно затягивали решения различных дел гражданского или уголовного характера [9].

Приведенные высказывания различных казахских ученых – правоведов позволяют сделать вывод о том, что истинные причины коррупции заключаются в самой природе и ментальности казахского общества. Разумеется, традиции и обычаи народа – это основа общества и государства. Но считать, что традиции делать подношения в виде подарков (согума и сыбаги) имеют коррупционную составляющую, на наш взгляд, это ошибочная и даже политизированная точка зрения.

Сегодня, только реанимируя собственно демократические традиции и ценности казахского общества, мы можем найти свое место в глобализированном мире. Конечно же, речь не идет о простом воспроизведении исчезнувших традиций и правовых институтов. В этой связи, еще в XIX веке известный казахский ученый Чокан Валиханов предостерегал общество от неминуемых отрицательных последствий взяточничества [10].

В конце XX века отношение общества к коррупции стало изменяться. Сегодня в науке присутствует точка зрения, «согласно которой на социальное действие комбинированно влияют природные, общественные и средовые факторы: индивид генетически предрасположен к определенным деятельностным проявлениям, которые в большей или меньшей степени формируются под воздействием социальной среды» [11, с. 17].

В этой связи, следует отметить, что правовые отношения не существуют без развития нравственно-этических отношений. Между юридическими и этическими законами существует диалектическое отношение.

Однако, между юридическими и этическими отношениями существует противоречие. Известно, что нормы права имеют всеобщее значение. Если юридические отношения не стали нравственными, то причина этого кроется в самих индивидах, так как они не научились соблюдать нравственные законы. Именно поэтому субстанцией нравственности в обществе является государство.

Право апеллирует прежде всего к обязанностям индивидов, а посему право есть принуждение, т.е. ограничение свободы каждого отдельного индивида. В правовом обществе юридические законы, устанавливаемые политической властью, т.е. государством требуют ограничения свободы. Между тем, законы государства – это прежде всего выражение личностной воли индивидов. Законы, которому должны подчиняться индивиды, должны быть направлены на их самосовершенствование, ибо изначально индивиды ориентируются на то, что законы государства символизируют истинность и справедливость.

Таким образом, за власть необходимо бороться, точнее, за систему цивилизованной власти. В частности, необходимо радикальным образом ограничить влияние функций органов власти на выборность органов власти. Разумеется, что система «коррупцированной» власти будет защищать свои «аппаратные» интересы, т.е. свои права на получение так называемой «статусной» ренты, проще говоря, взяток.

Хотя, следует констатировать, что коррупция – это явление, характерное и для высокоразвитых государств. Например, в некоторых странах коррупция достигает размеров внутреннего валового продукта ряда государств. Однако, опасность коррупции

состоит в том, что она представляет угрозу не только для общества, но и для существования самого государства, поскольку посредством коррупции происходит чудовищная экономическая экспроприация общества и государства. Поэтому в сложных условиях становления суверенного государства необходимо выработать жесткую позицию по отношению к коррумпированным чиновникам. В противном случае, как свидетельствует практика Советской государственности, в общественных системах, в которых отсутствует иммунитет от бюрократических извращений, неизбежно возникновение тотальной централизации власти, господство единовластия.

Вместе с тем, важным источником, способствующим развитию коррупционных уголовных правонарушений в обществе, является утрата индивидами определенных моральных ценностей. Можно с достаточным основанием утверждать, что одной из главных предпосылок для распространения коррупционных уголовных правонарушений является кризис в духовной и нравственной сфере, ведущий к делегитимации власти в сознании определенных слоев общества. Коррупция становится опасным элементом социальной практики в современном мире, а его основными источниками являются рост криминальной преступности и падение нравственности.

Неудовлетворенные уровнем жизни и потерявшие веру в способность своего государства улучшить благосостояние и экономическое положение, значительные слои общества симпатизируют коррупционным настроениям и примыкают к разряду коррупционеров и взяточников.

Имущественная дифференциация общества определяет в значительной степени социально-психологическую атмосферу и моральный климат общества. Итак, коррупция имеет достаточно глубокие социальные корни и формируется на основе развития социальных противоречий общества.

Причинами, способствующими формированию этой ситуации, являются социально-экономические проблемы в обществе, т.е. безработица, инфляция, финансовые и экономические кризисы, а также социально-экономическая неустроенность люмпенизированных категорий граждан, то есть возникновение маргинальных и деклассированных слоев общества – нищих, бродяг, уголовных элементов и различного рода девиантов и деликтов.

В «Стратегии Казахстан – 2050» Президент Назарбаев Н. А., отмечая необходимость борьбы с коррупцией подчеркивает, что «государство, особенно в условиях глобального кризиса, должно гарантировать гражданам минимальный социальный стандарт. Главная задача – не допустить роста бедности. Бедность не должна стать социальной перспективой ни для одного казахстанца. Мы должны установить для наших граждан минимальные социальные стандарты и гарантии, которые должны прямо зависеть от роста экономики и бюджета. Сюда должны включаться:

-Прежде всего расширение списка потребностей индивида и включение в него статей на образование и здравоохранение (в том числе для безработных и нетрудоспособных с целью их большей специализации), здоровое питание и здоровый образ жизни, удовлетворение интеллектуальных и информационных запросов и т.д.

-Расчет стоимости потребностей индивида по реальным ценам (следовательно, необходимо совершенствование статистики в стране).

-Поэтапное качественное повышение стандартов качества жизни, увязанное с ростом экономики» [12, с. 46 – 47].

Итак, нам представляется, что сейчас важно обратить внимание на это и систематизировать многоаспектно знания о феномене коррупции, т.е. сформировать теоретико-методологическую базу для глубокого исследования природы коррупции с учетом современных социально – экономических и политических реалий.

Как известно, юридические законы есть прежде всего отражение определенных социально-экономических отношений общества в форме правовых отношений. Анализ сегодняшней социальной практики свидетельствует, что становление и развитие Казахстана как суверенного государства происходит в сложных условиях современной глобализации.

Для казахстанского общества проблема поиска своего места в формирующемся глобальном пространстве, которое было бы наиболее приемлемым, объективно необходима, но невозможна без соответствующей политической и правовой модернизации страны. Следует констатировать, что наличие в обществе коррупционных уголовных правонарушений и самой системы власти, пронизанной коррупцией, пока препятствует развитию этой модернизации.

Вместе с тем, одной из причин распространения коррупционных уголовных правонарушений необходимо отметить процесс глобализации преступности, что явилось следствием общей мировой глобализации.

Коррупция является главным генератором криминальности в обществе. Известно, что понятие «коррупция» в юридическом словаре определяется как «от латинского *corruptio* – подкуп – это преступная деятельность в сфере политики или государственного управления, заключающаяся в использовании должностными лицами доверенных им прав и властных возможностей» [13, с.320].

Однако, наряду с этими процессами происходит интеграция организованной преступности, коррупции всех иных форм антиправовой деятельности. Этот своеобразный симбиоз представляет собой реальную угрозу существованию не только общества, но и в целом государства. В этой связи следует подчеркнуть, что особую угрозу представляют коррупция и «теневая» экономика, созданная благодаря коррупции. Именно этот капитал подпитывает организованную преступность, которая за счет этого капитала производит подкуп чиновников и лоббирование выгодных для себя решений.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

- 1) Платон. Государство. Соч. в т 3. М.,1970. Т.3.Ч.1.С. 270-276
- 2) Аристотель. Политика. Сочинения в 4 т. Т. 4.
- 3) Аристотель. Сочинения: пер. с древнегреч. В 4 т. Т. 4 / Аристотель. – М.: Мысль, 1983. – 830 с.
- 4) Мухаммед Хайдар Дулати. Тарих-и Рашиди. — Алматы: Санат, 1999. — С. 108.
- 5) Левшин А.И. Описание киргиз-казачьих или киргиз-кайсацких орд и степей / Под общ. ред. акад. М.К.Козыбаева. — Алматы: Санат, 1996. — С. 163-164.
- 6) Кляшторный С.Г., Турсунов Т.И. Казахстан. Летопись трёх тысячелетий. — Алма-Ата: Рауан, 1992. — С. 315.
- 7) Валиханов Ч. Ч. Собр. соч. Т. 4. Алма-Ата, 1961.
- 8) Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года с [изменениями и дополнениями](#) по состоянию на 23.03.2019 г.)
- 9) Зиманов С.З. Общественный строй казахов первой половины XIX века. - Алма-Ата: АН КазССР, 1958.
- 10) Валиханов Ч.Ч. Избранные произведения. — М.: Наука, 1987. — 350с.
- 11) Виноградова Н. Л. Диалогичность сознания как условие и предпосылка социального взаимодействия / Н. Л. Виноградова // Гуманитарные и социально-экономические науки. – 2005. – № 2. – С. 16–20
- 12) Послание Президента РК – Лидера Нации Назарбаева Н.А. Народу Казахстана. Стратегия «Казахстан – 2050» - Новый политический курс состоявшегося государства. Астана, 2012 г.
- 13) Юридический толковый словарь, М.: ИнФРА, 1998-790с.

УДК 347.9

ВОПРОСЫ АЛЬТЕРНАТИВНОГО РАЗРЕШЕНИЯ СПОРОВ ПО КОНТРАКТАМ НА НЕДРОПОЛЬЗОВАНИЕ

Сопыханова Асел Бауыржановна

Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза,
Караганда, Казахстан

***Аннотация:** В представленной статье автор на основе анализа законодательства Республики Казахстан на разных этапах развития рассматривает вопросы об альтернативных способах разрешения споров, возникающих из контрактов на недропользование. Автором рассматривается также вопрос о допустимости применения медиации к спорам, одной из сторон которого является государство. По результатам исследования автор считает целесообразным в целях исключения неоднозначного толкования положений законодательства о медиации установить прямой запрет на применение медиации к спорам, возникающим из гражданско-правовых отношений с участием государства.*

***Ключевые слова:** альтернативное разрешение споров; контракты на недропользование; арбитраж; медиация; переговоры.*

Вопросы альтернативного разрешения споров (далее - АРС) являются одними из важных в механизме урегулирования споров, возникающих из гражданско-правовых отношений. Вместе с тем, в доктрине нет единого мнения о понятии и способах АРС, месте таких способов в системе и механизме разрешения споров.

В казахстанской литературе высказывалось мнение о том, что АРС применяются для достижения сторонами соглашения по возникшему между ними спору, при необходимости привлекая третье независимо лицо, суждения которого по поводу спора являются рекомендательными.

М.К. Сулейменов АРС определяет как совокупность средств и методов, применяемых сторонами для достижения соглашения, при необходимости с привлечением третьего независимого лица, суждения которого по поводу спора являются или рекомендательными, или обязательными. Исходя из различий в понимании сущности АРС, авторы по-разному определяют и виды способов разрешения споров, которые относятся к АРС[1, 384-395]. В Республике Казахстан на разных этапах подход законодательства к регулированию вопроса об альтернативных способах разрешения споров, возникающих из контрактов на недропользование, отличался. Действующее законодательство РК о недрах и недропользовании не регулирует вопрос об АРС[2, 94]. Согласно ст. 78 Кодекса РК от 27.12.2017 г. «О недрах и недропользовании» (далее – Кодекс о недрах) споры, связанные с осуществлением, изменением или прекращением права недропользования, подлежат урегулированию в соответствии с законами Республики Казахстан и международными договорами, ратифицированными Республикой Казахстан. Изложенные положения ст. 78 на основании п. 3 ст. 277 Кодекса применяются к отношениям по разрешениям, лицензиям и контрактам на недропользование, выданным и заключенным до введения в действие Кодекса. Есть казахстанские авторы, которые также исключают арбитраж из АРС. Так, Куанышев Б.Г. отмечает, что третейский суд (коммерческий арбитраж) не является частью АПРС, так как характеризует собой отдельную форму защиты гражданских прав[3, с.126-132]. В отличие от указанного автора, по мнению М.К. Сулейменова, переговоры и арбитраж являются важными видами АРС.

Он считает, что нельзя по внешне совпадающим признакам объединять в единое целое арбитраж и государственный суд, которые являются принципиально разными институтами (один – частный, другой – публичный)[4,с.50-59]. В своем докладе на конференции, посвященной третейским судам РК, Ю.Г. Басин и М.К. отмечал, что ранее выделялись три основных вида АПРС: 1) переговоры; 2) посредничество; 3) арбитраж. Однако, признают они, в последние годы развиваются все новые и новые виды АПРС. Одним из спорных является вопрос об отнесении к АРС арбитражного порядка разрешения споров. Американские юристы исключают арбитраж из АПРС, но в то же время насчитывают около двадцати процедур урегулирования споров[5,с.187].

Типовыми контрактами на недропользование (далее – Типовые контракты 2018 г.) также не регулируются АРС, за исключением переговоров. Так, ими предусмотрены положения о ведении переговоров, которые можно рассматривать как досудебную или доарбитражную процедуру, в зависимости от того, в каком порядке может осуществляться защита нарушенных прав, в судебном или арбитражном. Так, согласно Типовому контракту на разведку и добычу углеводородов, если споры, связанные с осуществлением, изменением или прекращением Контракта, не могут быть разрешены в течение шести месяцев путем переговоров, то такие споры подлежат разрешению в соответствии с законодательством Республики Казахстан (пункты 111 и 113). В связи с изложенным, вопросы применения АРС к спорам, возникающим из контрактов на недропользование, подлежат регулированию в соответствии с законами Республики Казахстан и международными договорами, ратифицированными Республикой Казахстан. Согласно п. 1 ст. 9 ГК РК защита гражданских прав осуществляется судом, арбитражем. Арбитражный порядок разрешения споров применяется в Казахстане при определенных условиях. Закон РК от 8 апреля 2016 г. «Об арбитраже» (далее – Закон об арбитраже) по вопросу о передаче спора на разрешение арбитража предусматривает следующие основные положения:

1) спор может быть передан на рассмотрение арбитража при наличии заключенного между сторонами арбитражного соглашения;

2) арбитражное соглашение может быть заключено сторонами в отношении споров, которые возникли или могут возникнуть между сторонами по какому-либо конкретному гражданско-правовому отношению;

3) арбитражное соглашение в отношении спора, который находится на рассмотрении в суде, может быть заключено до принятия решения по спору указанным судом;

4) в арбитраж по соглашению сторон могут передаваться споры, вытекающие из гражданско-правовых отношений, между физическими и (или) юридическими лицами. При определении допустимости арбитражного порядка разрешения споров, вытекающих из гражданско-правовых отношений, необходимо учитывать, что в законодательстве об арбитраже содержатся некоторые запреты на применение такого порядка разрешения спора. Так, согласно п. 8 ст. 8 Закона об арбитраже арбитражу не подведомственны споры, по которым затрагиваются интересы несовершеннолетних лиц, лиц, признанных в порядке, установленном законом, недееспособными или ограниченно дееспособными, о реабилитации и банкротстве, между субъектами естественных монополий и их потребителями, между государственными органами, субъектами квазигосударственного сектора. Согласно п. 9 указанной статьи арбитраж не вправе рассматривать споры, возникающие из личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными. В связи с приведенными положениями Закона об арбитраже возникает вопрос о том, распространяется ли изложенный порядок заключения арбитражного соглашения на споры, возникающие из контрактов на недропользование.

При определении позиции по данному вопросу необходимо учитывать, что сторонами контракта на недропользование являются государство, от имени которого

действует государственный орган, и недропользователь, юридическое или физическое лицо. Так, согласно п. 2 ст. 35 Кодекса о недрах по контракту на недропользование одна сторона (Республика Казахстан в лице компетентного органа) обязуется предоставить на определенный срок другой стороне (недропользователю) право недропользования, а недропользователь обязуется за свой счет и на свой риск осуществлять недропользование в соответствии с условиями контракта и настоящим Кодексом. В связи с изложенным, сторонами спора, возникающего из контрактам на недропользование, являются государство, от имени которого действует государственный орган, и недропользователь, юридическое или физическое лицо. Законодательство об арбитраже не устанавливает запрет для разрешения споров, возникающих из контрактов с государством, в арбитраже. Согласно ст. 24 ГПК РК подведомственный суду спор (конфликт), возникший из гражданско-правовых отношений, по письменному соглашению сторон может быть передан на рассмотрение арбитража, когда это не запрещено законом. С учетом изложенных положений законодательства РК полагаем, что споры, возникающие из контрактов на недропользование, могут передаваться в арбитраж при наличии заключенного сторонами арбитражного соглашения. Более того, в контрактах на недропользование (на разведку и добычу или добычу углеводородов, добычу урана) государство представлено компетентным органом, которым в настоящее время является Министерство энергетики РК. Указанное Министерство является уполномоченным органом в области углеводородов и добычи урана (статьи 62 и 63 Кодекса о недрах). Такой орган не может государству (или самому себе в случаях выступления от имени государства) давать согласие на заключение арбитражного соглашения.

Арбитражный порядок разрешения споров, возникающих из контрактов на недропользование, относится, безусловно, к тем контрактам на недропользование, по которым стороны заключили арбитражные соглашения, в том числе по ранее заключенным контрактам. В Республики Казахстан в настоящее время действует Закон от 28 января 2011 г. «О медиации» (далее – Закон о медиации). В ст. 2 указанного Закона медиация определяется как процедура урегулирования спора (конфликта) между сторонами при содействии медиатора (медиаторов) в целях достижения ими взаимоприемлемого решения, реализуемая по добровольному согласию сторон. Согласно положениям, предусмотренным в ст. 20 Закона о медиации, проведение медиации осуществляется по взаимному согласию сторон и при заключении между ними договора о медиации. Такой способ разрешения спора может быть применен как до обращения в суд, так и после начала судебного разбирательства. Помимо арбитражного порядка и медиации, законодательством РК предусмотрены иные способы урегулирования споров, которые, хотя и применяются в рамках судебного разбирательства, вместе с тем нельзя отнести к судебному способу разрешения спора. К иным способам можно отнести партисипативную процедуру. Законодательством РК не предусмотрен запрет на применение партисипативной процедуры для разрешения спора, возникшего из гражданско-правовых отношений с участием государства. На основании изложенного, спор, возникший из контракта на недропользование, может быть урегулирован путем партисипативной процедуры. Медиация и партисипативная процедура по своей природе являются примирительными процедурами, которые проводятся с участием третьих лиц, соответственно, медиатора или адвокатов, суждения которых по возникшему спору являются рекомендательными. Изложенные вопросы применения АРС для разрешения (урегулирования) споров, возникающих из контрактов на недропользование, показывают, что законодательство РК достаточно противоречиво и неоднозначно. При отсутствии прямого запрета на применение арбитражного порядка разрешения спора, возможность заключения арбитражных соглашений может быть на практике затруднительна. Допуская переговоры как способ досудебного или доарбитражного урегулирования споров,

законодательство о недрах не учитывает правовую природу такого способа АРС. Кроме того, полагаем, что для урегулирования споров, возникающих из контрактов на недропользование, нельзя ограничиться только определенными способами. Так, например, некоторые споры в случаях, предусмотренных контрактом, могут быть разрешены с привлечением экспертов в определенных областях (технические эксперты и др.).

Аналогичное мнение высказывалось М.К. Сулейменовым и Дуйсеновой А.Е. в коллективной монографии, посвященной вопросам защиты гражданских прав [6, с. 138]. Спорным является также вопрос об отнесении к АРС претензионного порядка урегулирования споров. М.К. Сулейменов признает нецелесообразным отнесение такого порядка к АРС и отмечает, что он относится к досудебному порядку урегулирования споров и неразрывно с ним связан. Не вдаваясь в дискуссию по вопросу о понятии и способах АРС, полагаем, что к альтернативным способам разрешения споров, возникающих из контрактов на недропользование, относятся непосредственные переговоры, примирительные процедуры, арбитраж. При этом необходимо учитывать, что существуют способы, которые могут применяться в рамках судебного разбирательства (медиация, мировое соглашение, партисипативная процедура). М.К. Сулейменов отмечает, что примирительные процедуры традиционно рассматривались как внесудебные способы разрешения споров. Однако понятие АРС существенно изменилось. Под ними стали понимать также и процедуры, существующие внутри судебной системы. Все изложенное свидетельствует о том, что для развития АРС в указанной сфере, необходимо совершенствовать не только законодательство, но и правоприменительную практику.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Сулейменов М.К. Международное частное право и международный гражданский процесс: Учебник в двух частях/ М.К. Сулейменов. - Алматы: ТОО «Юридическая фирма «Зангер», 2018, С. 384-395.
2. Конусова В.Т. Негосударственные процедуры урегулирования гражданско-правовых споров: Дис... канд. юрид. наук.- Астана, 2010.
3. Куанышев Б.Г. Альтернативные процедуры разрешения споров и их соотношение с механизмом защиты гражданских прав.// Защита гражданских прав: Материалы Международной научно-практической конференции (в рамках ежегодных цивилистических чтений). /Отв. ред. М.К. Сулейменов.- Алматы: НИИ частного права КазГЮУ, 2005, С. 126-132.
4. Сулейменов М.К. Арбитражные (третейские) суды в Казахстане: прошлое, настоящее, будущее.- Алматы, КМА, НИИ частного права, 2007, С. 50-59.
5. Басин Ю.Г., Сулейменов М.К. Третейский суд в Казахстане: проблемы правового регулирования.//Материалы Международной научно-практической конференции – Алматы: КазГЮУ, 2011.
6. Защита гражданских прав: Монография/ Отв. Ред. М.К. Сулейменов.- Алматы: НИИ частного права КазГЮУ, 2011.

УДК 343.231

ОСНОВАНИЯ ПРИМЕНЕНИЯ ИНСТИТУТА ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Байзакова Раушан Бекмахановна

Магистр право, старший преподаватель кафедры «Право» КазНАУ

Аннотация: Под основание освобождения от уголовной ответственности следует понимать предусмотренные законом фактические обстоятельства, наличие которых делает нецелесообразным применение к лицу, совершившему преступное деяние, негативных уголовно-правовых последствий.

Ключевые слова: Ответственность, классификация, преступность, наказание, освобождение, основание, уголовно-правовые нормы, преступник, правовая политика.

Разнообразие видов освобождения от уголовной ответственности их правовой природы и порядок применения освобождения от уголовной ответственности подталкивает нас к вопросу типологизации или классификации всех оснований освобождения от уголовной ответственности. И здесь, вполне, можно согласиться с мнением Ахметовой А.К. о том, что классификация всегда служит фактором тщательного изучения того или иного института: его закономерностей, особенностей, правовой природы и возможностей совершенствования. Содержанием института освобождения от уголовной ответственности являются законодательно закрепленные правила - основания и условия освобождения от уголовной ответственности, которые представляют собой совокупность, по существу, поощрительных уголовно-правовых норм, применяющих в случаях, когда нет необходимости прибегать к мерам репрессивного характера.

В русском языке и в науке под основанием вообще понимается «существенный признак, по которому распределяются явления, понятия», условие определяется как «обстоятельство, от которого что-либо зависит».

Под термином «основание освобождения от уголовной ответственности» понимаются содержащиеся в законе требования необходимые для того, чтобы освободить лицо от уголовной ответственности.

Основание – понятие широкое, многогранное. Во всех случаях следует выяснить его принадлежность к определенному явлению. Словарь русского языка С.И. Ожегова в одном случае определяет его как существенный признак, по которому распределяется явления, понятия.

В теории философии термин «основание» понимается как необходимые условие, которое является предпосылкой существования каких-либо явления (следствий) и служит их объяснением.

Наравне с термином «основание освобождения от уголовной ответственности» и в уголовном праве применяются также такие термины, как «условия» освобождения от уголовной ответственности, «критерии» или «предпосылки» освобождения от уголовной ответственности.

Прежде чем перейти к анализу содержания основания и условий освобождения от уголовной ответственности, необходимо отметить, что многие авторы порой довольно произвольно оперируют данными терминами.

Так, ряд ученых подменяют одно понятие другим, другие отождествляют эти понятия, не видя принципиальной разницы между ними, а иногда термин «основание», вообще употребляют «случайно».

Так, А.С. Шляпочников относит эти обстоятельства к «объективным критериям», Г.Б. Виттенберг именовал их «предпосылками» освобождения, И.М. Гальперин – «совокупность правовых условий», А.З. Ваксян, называет «способы» основания.

Такая пестрая в наименовании условий освобождения, на наш взгляд, объясняется отчасти недооценкой отдельными авторами значения терминологии в праве. В этой связи заслуживает внимание В.Н. Кудрявцева о том, что недостаточное внимание к терминологии, отсутствие единства в понимании категорий затрудняет не только исследовательскую работу, но и практическую деятельность юриста, препятствует использованию в области борьбы с преступностью. Представляется, что ученым-специалистам в области уголовного права следовало бы приступить к выработке единой точной терминологии по вопросам содержания и применения уголовного законодательства.

В любом исследовании необходимо сначала разобраться в используемых понятиях. Точность терминологии означает прежде всего то, что каждому понятию соответствует свой термин и один термин определяет одно понятие.

Вопросам правовой терминологии в юридической литературе уделяется значительное внимание. Ученые-юристы обоснованно связывают его с общими задачами повышения эффективности в стране.

Именно с этих позиций следует подходить к выяснению содержания понятий «основание» и «условие» освобождения.

Словарь русского языка дает такое определение: «Основание – существенный признак, по которому распределяются явления, понятия, причина, достаточный повод».

Обстоятельством, дающим достаточный повод для освобождения от уголовной ответственности или наказания, является, на наш взгляд, отсутствие или небольшая степень общественной опасности личности виновного. Этот вывод следует из анализа целей наказания и их соотношения с институтами освобождения от уголовной ответственности или наказания.

По нашему мнению только термин «основание» освобождения от уголовной ответственности несет нужную смысловую нагрузку придавая обязательность правовых норм.

Семантические «условие» и «предпосылки» - по существу одно и то же. Так, в словаре русского языка слово «предпосылка» объясняется как предварительное условие чего-нибудь.

В уголовно-правовой литературе основаниями освобождения от уголовной ответственности называют различные обстоятельства.

В юридической науке вопрос определения оснований освобождения от уголовной ответственности, являются дискуссионным и решается неодинаково.

Дискуссионность данной проблемы заключается в практике применения основания освобождения от уголовной ответственности, т.к. нередко встречаются случаи произвольного толкования. Поэтому вопрос об основаниях освобождения от уголовной ответственности, на наш взгляд, требует своего детального рассмотрения.

Ранее статья 8 УК РСФСР 1926г. Устанавливала общее для всех преступлений основание освобождения от ответственности (наказания): действие, которое в момент совершения было преступлением, т.е. являлось общественно опасным, не подлежит наказанию, если это действие или виновное лицо к моменту расследования дела или рассмотрения его в суде перестало быть общественно опасным.

В действующем законодательстве первым основанием освобождения от уголовной ответственности признаются преступления небольшой тяжести или средней тяжести.

Разбирая тезис Гегеля «Все имеет свое достаточное основание». В.И. Ленин прямо указывал: «Излишне прибавлять: достаточное основание. Недостаточное не есть основание».

В теории уголовного права нет единого подхода относительно совокупности необходимых оснований и условий, позволяющих принять положительное решение об освобождении лица, совершившего преступление, от уголовной ответственности.

Применение освобождения от уголовной ответственности в практической деятельности правоохранительных органов требует четкого и однообразного применения содержания этих условий, именно поэтому теоретический их анализ имеет такое важное значение.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Ахметова А.К. Специальные виды освобождения от уголовной ответственности: вопросы применения: Монография.- Караганда: Болашак –Баспа, 2011. – 175 с.
2. Кривоченко Л.Н. Освобождение от уголовной ответственности с применением мер общественного или административного воздействия/Учебн.пос.-Харьков: ХарЮИ, 1981, 51с.
3. Ожегов С.И. Словарь русского языка. –М., 1975-846 с.
4. Философский словарь/Под ред. И.Г. Фролова. – Л.1980. – 266 с.
5. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. 2-е изд. Юрист, - М., 2001. 304 с.

УДК 347.98

МЕДИАЦИЯ В СИСТЕМЕ АЛЬТЕРНАТИВНОГО РАЗРЕШЕНИЯ СПОРОВ

Чингаева Бахтыгуль Кененсарыевна

к.ю.н., Жетысуский государственный университет им.И.Жансугурова
Талдыкорган, Казахстан

***Аннотация:** В данной статье рассмотрены сущность и основные особенности применения медиации как альтернативного способа разрешения споров. Особое внимание уделено условиям эффективного использования процедуры медиации, роли и перспективе развития данного института.*

***Ключевые слова:** конфликт, спор, альтернативные способы разрешения споров, медиация.*

На протяжении многих лет история человечества убедительно доказывает, что конфликты и споры присутствуют в любой сфере жизни и деятельности. Любой социальный процесс в обществе противоречив так, как означает движение, изменение, столкновение противоположных сторон.

Одним из ключевых моментов в понимании места и роли альтернативной юрисдикции в системе защиты нарушенных и (или) оспариваемых прав, свобод и законных интересов является понимание соотношения таких понятий, как «конфликт» и «спор». Уяснив для себя это соотношение, мы можем осознать, в чем значимость АРС-процедур среди иных юрисдикционных органов.

Конфликт в его современном понимании — это негативный результат и одновременно негативное состояние взаимодействия социальных субъектов (как отдельных индивидуумов, так и целых социальных групп, общностей и пр.), основанные на полном или частичном несовпадении их потребностей, интересов, желаний, взглядов,

целей или средств их достижения, обусловленные различием их социальных статусов и ролей.

Предмет конфликта - объективно существующая или мыслимая (воображаемая) проблема, служащая источником раздора между сторонами; основное противоречие, из-за которого возник конфликт; материальные или духовные ценности, или обстоятельства, из-за которых разгорелся конфликт. Предметом конфликта могут быть экономические, территориальные, политические, религиозные, языковые и другие обстоятельства.

Объект конфликта - конкретная материальная, социальная или духовная ценность, к обладанию или пользованию которой стремятся оба оппонента. Чтобы стать объектом конфликта, элемент материальной, социальной или духовной сферы должен находиться на пересечении различных интересов (личных, групповых, общественных или государственных) различных социальных субъектов, стремящихся к контролю над ним. Без объекта конфликт вряд ли может существовать. В связи с этим считается, что все конфликты объективны.

Таким образом, предмет и объект конфликта являются важнейшими его характеристиками, позволяющими определить суть (содержание) и направленность конфликта.

Одной из разновидностей социального конфликта в науке принято выделять конфликт юридический, когда негативный результат взаимодействия наступает в силу оспаривания взаимных прав и (или) обязанностей субъектов. Важной отличительной особенностью юридического конфликта является обязательное наступление юридически значимых (правовых) последствий.

В. Н. Кудрявцев предлагает классифицировать юридические конфликты в узком смысле по четырем основаниям их проявления:

- из-за противоречий между двумя и более нормативными актами;
- противоречий нормой права и сложившейся правоприменительной практикой;
- противоречий между двумя и более правоприменительными актами;
- различного правопонимания одного и того же нормативного акта [1].

Д.Л. Давыденко определяет спор, как внешнее и формальное проявления конфликта, в котором стороны выдвигают взаимные претензии либо одна сторона заявляет о своем праве и выдвигает определенное требование, а другая в свою очередь отрицает у первого наличие такого права и отказывает в удовлетворении данного требования [2].

Не каждый юридический конфликт может перерасти в спор о праве. С принятием, например, судебного решения завершится лишь соответствующий цикл конфликта, что не исключает возникновение нового цикла конфликта вообще и юридического в частности.

Термин «Альтернативное разрешение споров» или «АРС» подразумевает широкий круг механизмов разрешения споров, которые являются альтернативными рассмотрению споров в судах. Данный термин может использоваться для обозначения различных механизмов разрешения споров, начиная от переговоров по достижению мирового соглашения (facilitated settlement negotiations), в котором стороны спора поощряют к ведению прямых переговоров, прежде чем обратиться к другим правовым механизмам разрешения споров, и до третейского разбирательства, которое может быть очень схоже с судебным разбирательством. Система альтернативного разрешения споров (АРС) представляет собой набор средств и механизмов, образующих процедуры разрешения и внесудебного урегулирования споров, возникающих между субъектами правоотношений. При этом конечная цель применения АРС – разрешение конфликта при наименьших затратах для всех его участников.

Альтернативное разрешение правовых споров и конфликтов можно рассматривать как некий способ разрешения разногласий с помощью альтернативных

(негосударственных) форм, а именно процедур и способов, которые применяются вне судебной системы [3, с. 164].

Наряду с понятием альтернативного разрешения споров и конфликтов в литературе и законодательстве используется также понятие примирительных процедур. Представляется, что под примирительными процедурами следует понимать те способы, которые направлены на урегулирование разрешения возникшего спора или конфликта на основе добровольного волеизъявления сторон [4, с.17]

При применении методов альтернативного разрешения конфликтов можно избежать судебных процессов. Даже самый небольшой судебный процесс способен разрушить деловые взаимоотношения, испортить репутацию и потребовать большого количества времени и денег. В зарубежных научных концепциях широко используется выражение «альтернативное разрешение споров и конфликтов» (АРСК) для обозначения всех технологий, альтернативных судебному урегулированию социального конфликта.

Важность альтернативных методов разрешения споров была признана Европейской комиссией, и данные методы были направлены на содействие мирного урегулирования споров путем использования посредничества и обеспечения сбалансированности между посредничеством и судебной практикой. Альтернативные методы разрешения споров обычно являются менее формальными, менее дорогими и менее трудоемкими, чем обращение в суд.

Суд применяет право, как и любая система социальных норм, ставит перед собой целью снизить конфликтность общества, используя, естественно, свои специфичные методы. Однако суд замыкает цепь правовых норм и институтов, работающих с конфликтом, т.к. является последней инстанцией. Он властно ликвидирует правовой спор, иногда переводя конфликт социальный на новый, не всегда позитивный уровень. Но насколько ни была бы унифицирована судебная модель, она в принципе не может быть универсальной. Таким образом, появилась необходимость во внесудебном порядке урегулирования споров и в становлении альтернативных способов разрешения споров, чему во многом и способствовала сама судебная система.

Одним из основных факторов развития альтернативных способов разрешения споров является недостаточная эффективность работы судебной системы при рассмотрении отдельных категорий дел, которая может заключаться в перегруженности судов, длительности судебного разбирательства и других недостатках, присущих судебной системе. Через суд конфликт может быть разрешен, но, как правило, урегулировать его не удастся и он остается «загнанным» в глубину сознания и эмоций сторон конфликта. Угроза новой вспышки и эскалации конфликта сохраняется на весьма длительное время. Вместе с тем недостаточная эффективность работы судов не является единственным движущим фактором. К другим причинам развития альтернативных способов разрешения споров можно отнести стремление сторон сохранить деловые и партнерские отношения.

Альтернативные методы разрешения споров относятся к методам и способам, призванным помочь несогласным сторонам прийти к соглашению не обращаясь в суд.

Одним из эффективных альтернативных методов разрешения споров является медиация. Медиация (mediation) – это процедура урегулирования конфликта самими сторонами, но при помощи (содействии) третьего нейтрального лица. В основе медиации лежат интегративные переговоры, при которых обе стороны нацелены на ситуацию «выигрыш-выигрыш».

В ходе данной процедуры, спорящие стороны самостоятельно вырабатывают приемлемое для них решение, а, соответственно, будут стремиться выполнять его. Именно поэтому медиация занимает особое место среди форм разрешения конфликтов.

Хотелось бы отметить, что на сегодняшний день в Республике Казахстан действует достаточно разнообразное количество нормативно-правовых актов, которые позволяют

противоборствующим сторонам целесообразно и эффективно подойти к разрешению спора либо конфликта. Одним из таких является принятый 28 января 2011 г. № 402-IV закон РК «О медиации» [5], который на наш взгляд, должен создать правовые основы для более широкого использования данной процедуры. Внесены соответствующие изменения в Закон Республики Казахстан от 28 января 2011 года № 402-IV «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам медиации» [6].

Процесс медиации, безусловно, отличается от судебного процесса. Во-первых, медиация стремится к достижению взаимовыгодного и мирного соглашения, который бы удовлетворил обе стороны и снизил уровень конфликтности. В отличие от судебного процесса при медиации не бывает «виновных» или «невиновных» сторон. Так как принципы этой области права предусматривают не наказание преступников путем лишения свободы, а защиту и восстановление прав и свободы человека. Другими словами — медиация стремится по возможности не доводить дело до суда. Другое ее достоинство - низкий уровень расходов, нежели при судебном разбирательстве, а также экономия времени.

Суд же предполагает длительное решение вопроса, которое может затянуться на месяцы. Неоднократно назначаются судебные заседания, на которые, представители одной из сторон могут и не явиться, тем самым усугубляя положение. И тут выходят на первый план следующие особенности медиации — добровольность сторон и неформальность ускоренной процедуры. На решение спора медиатору дается всего 30 дней. По определенным причинам этот срок может быть и продлен, но не может превышать 60 дней. В суде стороны действуют друг против друга, а при медиации — сотрудничают. Судья назначается, а медиатора выбирают.

Судья принимает решение в строгом соответствии с законом, а медиатор - с учетом интересов сторон, но в посредничестве рамках влияния закона. равноправия При взаимодействии этом предвзятые суд — традиционного публичный посредников процесс, а участники медиация одним обеспечивает приемлемости конфиденциальность, стереотипы что способа не общественный позволяет лишь медиатору медиации разглашать обеих информацию, усмотрению ставшую выбор известной в толкования ходе говоря процесса указано без медиатор соглашения соглашения стороны, репрезентирует предоставившей практик ее. друга Следовательно, взаимовлиянии не также разрешается отражение допрашивать возрастает медиатора в большее качестве других свидетеля. вербальной Также латыни стороны способах согласованно взаимоприемлемого решают сторона обратиться к справедливости медиатору разрешении или действительности нет. В проведения случаях, особенности когда общения решение направленности проблемы разрешения таким юрисдикции путем направлена не понимания предоставляется посредника возможным, прав за права ними иных сохраняется субъектом право процессе обратиться в быстрый суд. всех При медиатор медиации затрагивают стороны медиатор непременно медиатор рассчитывают условия на построения равные известных права, а помощью также друг на права них преступлениях возлагаются нерациональных равные конфликтов обязанности. посредничество Стороны общения могут заседания по главной своему коммуникации усмотрению закона договориться о ситуацию месте взаимного проведения медиатору медиации и о обстоятельств языке, медиации который жизнедеятельности будет цель использоваться в действие ходе медиатора проведения форм медиации. С медиации согласия сторонам сторон друга медиатор идентичным определяет жизнедеятельности дату и самых время диалога проведения удовлетворяющему медиации.

Таким образом, опыт применения альтернативных методов разрешения конфликтов в разных странах показывает, что данные методы способны решать дорогостоящие и

сложные споры. Необходимо сконцентрировать усилия на создании центров альтернативного разрешения конфликтов в различных сферах жизнедеятельности общества. Особенно важно проводить эту работу в регионах нашей страны, используя все возможности в данном направлении. Медиация уже много веков существует в различных формах, пользуется популярностью во многих странах мира. В нашем государстве процедура медиации как один из способов альтернативного разрешения споров находится на стадии развития. Применение данной процедуры в настоящее время является необходимым как для государства, так и для граждан.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1.Юридическая конфликтология / Бойков А.Д., Варламова Н.Н., Дмитриев А.В., Дубовик О.Л., и др.; Отв. ред.: Кудрявцев В.Н. - М.: Изд-во ИГиП РАН, 1995. - 316 с.
- 2.Давыденко Д.Л. Вопросы юридической терминологии в сфере «альтернативного разрешения споров» // Третейский суд. 2009. №1. С. 40-53.
- 3.Худойкина Т.В., Прынзина В.С. Альтернативное разрешение споров и конфликтов в России // Проблемы современной науки и образования. 2015. № 6. С. 164-166.
- 4.Худойкина Т.В. Разрешение правовых споров и конфликтов с помощью примирительных процедур // Мировой судья. 2004. № 4. С. 17-19.
5. Закон Республики Казахстан от 28 января 2011 года №401-IV «О медиации» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 27.12.2019.) // Информационная система «Параграф», 2020.
6. Закон Республики Казахстан от 28 января 2011 года №402-IV «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам медиации» // Информационная система «Параграф», 2020.

ӘОЖ 34.03

ТҰТЫНУШЫЛАР ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Амантай Абдолла

Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университетінің
аға оқытушысы, з.ғ. магистрі
Қарағанды, Қазақстан

Түйіндемe. Бұл мақалада қарапайым қоғамдық қатынастарға түскен кезде жиі бұзылатын тұтынушылар құқығын қорғау мәселелері туралы қарастырылады.

Түйін сөздер: тұтынушы, заң, міндет, қорғау, әділдік.

Abstract. This article deals with consumer protection issues that are often violated when entering into simple public relations.

Keywords: consumer, law, duty, protection, justice.

Сөзімізді бастамас бұрын тұтынушы деген кім дегенге тоқталып өтейік. Тұтынушы – қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін тауарды сатып алуғы немесе оған тапсырыс беруге ниеттенетін, я болмаса тапсырыс беретін, сатып алатын немесе пайдаланылатын жеке тұлға.

Демократиялық қоғамды дамытудың басты міндеттерінің бірі тауар мен қызмет нарығындағы кәсіпкер мен тұтынушының арасындағы тепе-теңдікті сақтау болып табылады. Бұл орайда жеке бизнестің құқын қорғаушылар баршылық. Оның басты қамқоршысының бірі мемлекет деуге болады. Қазір бізге кәсіпкерлермен қатар тұтынушы құқығын қорғауды да естен шығармау қажет. Онсыз ешқандай да кәсіпкерліктің дамымайтыны белгілі. Өйткені тұтынушы кез-келген тауардың сапасына әділ баға беріп отыратын сарапшы болып табылады. Қазақстан Республикасының Конституциясы адамның құқығына және бостандығына кепілдік береді. Мәселен, Конституцияның 14-бабына сәйкес тегіне, «әлеуметтік, лауазымы және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, намысына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез - келген өзге жағдайлар бойынша ешкімді де кемсітуге болмайды және заң мен сот алдында бәрі тең», деп бекітілген [1]. Бұдан шығатыны тұтынушылар адам және азаматтардың қатарына жататын болғандықтан, олардың құқығы қорғалады деген сөз.

Осыған сәйкес, құқықтық мемлекеттің және өркениетті қоғам азаматтарының қалыпты өмір сүруіне заңдылық негіз болады. Ал заңдылық азаматтардың заң алдындағы нақты теңдігін қамтамасыз етуге қабілетті қоғам жағдайында ғана орын алуы мүмкін. Мұндай жағдай барлық азаматтарға, қажеттіліктерін қанағаттандыруға тиімді жағдай жасау, нарықтық экономикалық қатынастардағы материалдық игіліктерді өндіру саласында теңдікті қамтамасыз ету арқылы қалыптасады. Әрі бұл құқықтық мемлекеттің басты міндеті.

Ал азаматтардың қажеттіліктерінің ауқымды бөлігі тауар алу арқылы, яғни сауда саласында қанағаттандырылады. Біз күнделікті өмірде азық-түлік, киім, тұрмыстық заттар және өзге де тауарлар сатып ала отырып, бұл қатынастардың құқықтық жағына көңіл аудармаймыз. Өкінішке орай, өз әрекетімізді «тұтынушының» әрекеті ретінде және сатушының әрекетін заң тұрғысынан бағалау қажеттігі, біздің қандай да бір құқығымыз бұзылған кезден бастап қана пайда болады. Бірақ өз құқығымызды біле тұрсақ та, оны осындай тұрақсыз экономикалық жағдайда қорғау қиынға соғады.

Ал жалпы алғанда тұтынушылар мен сатып алушылардың құқықтарын қорғау институты біздің елімізде әлі де болса толығымен зерттелмеген және осы мәселе бүгінгі күннің күрделі мәселерінің қатарына жатады.

Әлі еліміз құқықтық мемлекет құру жолына түскен және жеке тұлғаның құқығын қорғау мемлекет мүддесін қорғаудан жоғары бола бастаған қазіргі жағдайда тұтынушылардың құқықтарын қорғау мәселесі өзекті де қызықты.

Тұтынушылардың құқықтарын қорғау институтының мәнін ашу, оның қазіргі жағдайына талдау жасау бұл мәселеге қатысты нормативтік құқықтық актілермен танысуға, практикада тұтынушылардың құқықтарын қорғау мәселесі бойынша тәжірибелік маңызы бар қорытындылар мен ұсыныстар дайындауға тырысамыз.

Қазіргі кездегі тұтынушылардың құқықтары қысқа уақыт аралығында емес, прогрессивтік қауымның өзінің тұтынушылық құқықтары үшін бір жарым ғасыр күресі нәтижесінде қоғамдық және құқықтық жүйедегі өзінің беделді орнын алды. Тұтынушылар қозғалысын бүкіл әлемнен байқауға болады.

Нарықтық реформалар жасалған соң тұтынушылардың құқықтарын қорғауға бағытталған заңдар қабылданды. Алғашқы тұтынушылар ұйымдары екі жолмен қалыптасқан еді. Бір жағынан, белгілі бір себептер бойынша тұтынушылардың құқықтарын қорғауға мүдделі, өзінше бір интеллектуалдар (журналистер, экономистер, социологтар, заңгерлер және т.б.) клубы құрылды. Көбінде олар газет-журналдар төңірегінде жиналды.

Қазір біздің елімізде адамдардың тұтынушылық сауатын ашуға аса зор мән берілмей отыр. Осы тақырыпқа арналған кітаптар жоқтың қасы. Сондықтан да біздің еліміздің азаматтарының тұтынушылық білімін арттыру қажет. Бұл үшін нақты шаралар қолдану

керек. Бұқаралық ақпарат құралдарынан (теледидар, радио) осы тақырыпқа арналған бағдарламалар ашу керек, газет-журналдар арқылы да мақалалар көп жазу керек, тіпті тұтынушыларға арналған жеке газет-журналдар болса да артық емес. Тұтынушының білімін арттыратын кітаптар, кітапшалар шығару керек, меніңше ЖОО-да заңгер мамандығында оқитындарға арнайы курс оқытылуы керек.

Бұл жерде алға қойылатын мақсат, әрбір адамды өзін нарықтық экономиканың басты тұлғасы – тұтынушы ретінде сезінуді үйрету керек. Өйткені, заң тек сауатты және жауапты тұтынушылық әрекетті жүзеге асыру құралы болып табылады.

Тұтынушыға қатысты қатынастарды реттеуде азаматтық заң шығармашылығы, атап айтсақ Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі нормалары басты рөл атқарады. Азаматтық кодекстің бірінші бөлімінде азаматтардың және ұйымдардың азаматтық айналымға қатысуының құқықтық негіздері, азаматтық-құқықтық шарттарды жасаудың негізгі талаптары анықталады. Тұтынушылардың құқықтарын қорғауға қатысты заң шығармашылығының құрамына әртүрлі дәрежедегі нормативтік актілер енеді. Оларға жаңадан қабылданған «Тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы» Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 4 мамырдағы № 274-IV Заңы және Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодексі жатады. Бұл заң шығармашылығының құрамына өзге де актілер кіреді, оларға Президенттің жарлықтары, Үкіметтің қаулылары жатады.

Мұндай актілер барлық уақытта қажет, өйткені құқықтық қатынастар бір жерде тоқтап тұрмай, үнемі дамып және өзгеріп отырады, сондықтан оны үнемі жетілдіріп отыру керек [2].

Заңнамада кемшілік жақтарыда жоқ емес. Мәселен, біріншіден, тұтынушылар өз құқықтарын өздері қорғайды. Яғни, алдауға түскен азамат талабы орындалғанға дейін сауда орнына бірнеше рет баруы керек. Тіпті болмаған жағдайда ғана құқық қорғау органына баруға мәжбүр болады. Екіншіден, жаңа заңда тұтынушылардың құқығын қорғайтын ұйымдардың міндеттері жан-жақты қарастырылғанымен, құқықтары өте аз қамтылған. Сол сияқты заңға сәйкес, біз өз құқығымызды өзіміз қорғау керек болады, ал өзінің құқығын қорғай алатын тұтынушылар саны өте аз кездеседі. Бұған дейін тұрғындардың құқығын қорғауға кеткен шығынымызды айыпты жақ төлеп келген болса, бұдан былай олар тек айыппұл төлеумен ғана шектелмек.

Бірақ өкінішке орай, тұтынушылардың құқықтарын қорғау мәселесі бүгінгі күнгі Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық өміріндегі әлі нақты шешімін таппаған күрделі мәселелердің бірі болып отыр. Оған жоғарыда атап өткен көптеген себептер негіз болып отыр [3]

Қазіргі уақытта дүкен сөрелерінде ұялы телефондар түр-түрімен кездеседі, бірақ солардың ішінен сапалысын таңдап алу қиынның-қиыны. Кейбір қулыққа баратын сатушылар бизнес желісін жақсылап жоспарлап алған. Мәселен, сатқан тауарына жарты жылдық немесе бір жылдық кепілдік береді де, жоғарыда атап кеткен жағдайға тап бола қалсаңыз, сізге арнайы «сервис орталығына» жолдама ұсынады. «Негізінен кез келген ұялы телефонға сатушы емес, шығаратын фирманың өзі кепілдік береді. Ол кепілдік мерзімі үш, әрі кетсе бір жылдан кем болмауы тиіс. Егер 14 күннің ішінде тауардың ақауы байқалса, міндетті түрде жаңасына ауыстырылып немесе ақшасы қайтарылуы керек. Ол мерзімнен асып кеткен жағдайда арнайы сервис орталығына тегін жөндеуге жіберілуі керек».

Сондай-ақ, азаматтық заңнама бойынша кез келген тауарға кепілдік мерзімінің өтуіне қарамастан, даулау мезімі екі жылды қамтиды.

Бұл жерде де халықтың аңқаулығыңызды асыра пайдаланатындар жеткілікті. «Сотқаңызға» сараптама жасап шыққан «сервис орталығы» «мына телефон соққыға ұшыраған немесе құлатып алғансыз, жүйелік ақаулары байқалмайды» деп, бар пәлені

өзіңізге жауып, сыпайы ғана шығарып салады. Осы іс бойынша «Әділет» тұтынушылар құқығын қорғау орталығы бірнеше қылмыстық топтарды әшкерелеген. Мәселен, телефоныңыздың тағдырын шешуші «сервис орталығының» қызметкері сол тауарды сатқан адамның сіңлісі немесе бауыры, яғни, бір топтың адамдары болып шыққан. Шағымдар ішінде екінші орын алатыны – сапасыз аяқкиімдер. Мысалы, атаулы орталыққа бір арыз түскен. Тұтынушы қымбат дүкендердің бірінен 50 пайыз жеңілдікпен 30 000 теңгеге Италияның «сапалы» етігін сатып алса керек. Бір жұма болмай ол етіктің табаны жарылып қалған. Сатушылар, әрине, жыртық етікті ауыстырудан бас тартқан. Экспертизалық зерттеулердің нәтижесі бойынша жарты бағасына сатылған «Италияның сапалы етігі» қытайдың арзанқол дүниесі болып шығып, ақшасы иесіне қайтарылған. Жалпы, сапасыз тауарды сатып алып, соңынан сан соғып қалмас үшін, сатушыдан міндетті түрде чек талап етуге кеңес беріледі. Осы сиқырлы чектің арқасында осыдан екі жыл бұрын Астана қаласы бойынша 1 млн. теңгеге жуық қаржы өз иелеріне қайтарылған. Өкінішке қарай, арзан ақшаның соңына түскен алаяқтар заманында бұл тек теңіздің тамшысындай ғана.

Азық-түлік, тұрмыстық техника, дәрі-дәрмек, тағы басқа сапасыз тауарлар легі бірнеше шағымдар кітапшасын толтырып үлгерген. Соның бірін атайтын болсақ – стоматологиялық қызметке қатысты шағым. Сау әйелдің стоматологияда дүние салуы тек бір отбасының емес, тегіс бір мемлекеттің қайғысына айналды. Әсте, осы қаралы оқиғадан кейін сыннан қорытынды шығарған ақ халаттылардың арқасында тұрғындардың күлкісі жарқын болды деп айту әлі де болса қиынға соғып тұр. Оған мына мысал дәлел. Тіс ауруына шағымданған азаматша елордалық тіс емханаларының біріне жүгінеді. Оның ауыр халін аңғарған ақ халатты абзал жан бір тіс үшін қызмет құнын 15 000 теңге деп, бағаны көкке ата салады. Емделуші қалтасында бар болғаны 12 000 теңгесін көрсеткенде, базардағы саудагердің кейпін танытқан стоматолог сөзге келмей, келісе кетеді. Өткен жылғы қайғылы оқиғаны есіне алған тіс жұлдырушы азаматшаның: «Кешіріңіз, тісіме не егіп жатқаныңызды білуге бола ма?», – деген сұрағына дәрігер: «Жұмысың қанша, тісің жазылса болды емес пе!», – деп зілмен жауап қайтарған. Стоматолог қызметінің шикілігін сезген азаматшаның ертеңгі күні беті адам танымастай қисайып кетеді. Оқиға соңында пациенттің: «Тұтынушылар құқығын қорғау орталығына шағымданамын!», – деген ескертпесінен кейін медициналық мекеме алған ақшасын қайтаруға асыққан. Алайда денсаулық дегенде ақшаның қашанда құнсыз екені айтпаса да белгілі. «Сервис» деген атаққа сай келмейтін бүгінгі қызмет сапасының сын көтермейтіндігі жасырын емес [4, 69 б.].

Тұтынушылардың құқықтарын қорғау саласында көптеген оң қадамдар жасалғандығына қарамастан, бұл мәселенің әлі де болса толық шешімі табылмай отыр. Бұл мәселелерді шешу бүгінгі күннің міндеті. Ал менің бұл мәселеге қатысты төмендегідей ұсыныстар бар:

1. Тұтынушылардың құқықтарын қорғау саласында басты рөл атқаратын «Тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы» Қазақстан Республикасының заңына қазіргі өмір талабына сай және тұтынушылар шағымдарын ескере отырып өзгерістер мен толықтырулар енгізу керек.
2. Тұтынушылардың құқықтарын қорғау мәселесі бойынша мемлекеттік дәрежеде де, халықаралық дәрежеде де ақпарат жүйесін қалыптастыру керек. Өйткені біздің тұтынушыларымыз құқықтық жағынан әлі де болса сауатсыз. «Сіздің құқықтарыңыз бұзылса тұтынушы ретінде өз құқықтырыңызды еркін қорғаңыз. Өз кезегінде тұтынушылық құқықтарыңыз бен мүдделеріңізді қорғауға және кеңеске барлық құқық қорғау органдарға, ұйымдарға баруыңызға болады». Міне осындай жарнамалар тұтынушылар көп жүретін жерлерде болуы қажет.

3. Тұтынушылардың құқықтарын қорғаудың мемлекеттік жүйесін қайта жаңғырту қажет. Мемлекеттік деңгейде тұтынушылардың құқықтарын қорғау органдарының қызметін жандандыру қажет.
4. Тұтынушылардың құқықтарын қорғау ұйымдарын құру және оларға мемлекет тарабынан қолдау көрсету керек. Бұл ұйымдардың қызметінің мақсаты – тұтынушылардың құқықтарын қорғау болып табылады, сондықтан олар осы салаға қатысты нормативтік актілердің қағаз жүзінде қалмай нақты орындалуына зор ықпалын тигізеді.
5. Тұтынушылардың құқықтарын қорғау саласында халықаралық ынтымақтастықты дамыту керек. Өйткені бұл Қазақстандағы тұтынушылардың құқықтарын қорғау қозғалысының жаңа дәрежеге көтерілуіне және тұтынушылардың құқықтарын қорғау саласында жасалатын шаралардың сапасының артуына зор ықпалын тигізеді.

Біздің мақсат басқаларды даттап, жақсы атану емес, сапасыздықтың салдары қайғылы оқиғамен аяқталмасын деген тілеу ғана. Бүгінде сан түрлі себептермен келіп түсетін шағымдар көп. Өкінішке қарай, бәріне бірдей көмектесу мүмкін емес. Оның үстіне шағын және орта бизнеске жарияланған мараторий біреуге пайда әкелгенімен, құқық қорғаушылардың қол-аяғын бірдей байлап отыр десе де болады. Соның салдарынан алаяқ кәсіпкерлер ар-ұяттарын ақшаға айырбастап, кесірін жазықсыз тұтынушыларға тигізуде.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жыл 30 тамыз (10.03.2017 жылы берілген [өзгерістер мен толықтыруларымен](#))
2. «Тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы» Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 4 мамырдағы № 274-IV Заңы. (02.04.2019 жылы [№ 241-VI](#) берілген [өзгерістер мен толықтырулар](#))
3. «Заң тұтынушыны қорғай ма, әлде...» [Менеджмент Качества](#) №4 (34) 2010.
4. Мороз С. П. Кәсіпкерлік (шаруашылық) құқық: оқулық. Алматы: Бастау, 2009.

ӘОЖ 342.5

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Амантай Абдолла

з.ғ. магистрі, аға оқытушы
Қазтұтынуодағы Қарағанды
Экономикалық Университеті
Қарағанды, Қазақстан

Масайынов Ерсайын Ержанұлы

з.ғ. магистрі, оқытушы
Қазтұтынуодағы Қарағанды
Экономикалық Университеті
Қарағанды, Қазақстан

Түйіндеме. Мақалада мемлекет қызметін дамыту мәселелері және оны тиімді жүзеге асыруды шешу жолдары, қарастырылады. Зерттеу жүргізу барысында

салыстырмалы-құқықтық әдістер қолданылған. Қазақстанның мемлекеттік қызметінің жаңа моделіне байланысты мемлекеттік қызметті жетілдірудің жаңа басымдықтары анықталды. Осы бағыттағы заңдар мен қағидаларды мемлекеттік қызмет жүйесіне икемдеу. Мемлекеттік қызметке кадрларды орналастырудың оңтайлы жолдарын ұсындық.

Түйін сөздер: нарықтық экономика, мемлекеттік қызмет, мемлекеттік орган, заң.

Abstract. The article studies the problems of government service and the way of its effective implementation. In a course research comparative and legal methods are applied. With the new model of civil service have been identified new priorities to improve public services. Set up a system of laws and regulations of the state in this direction. We have proposed the best way placement of personnel in the public service.

Keywords: market economy, government service, public authorities, law.

Дүниежүзілік тәжірибе көрсеткендей, адамдар өз елінің мемлекеттік қызметіндегі шенеуніктеріне қанағаттанатын ел табу қиын, бірақ әр ел өз проблемаларын өз дамуының нақты бір кезеңіне сай шешеді. Барлық демократиялық елдерде қоғам мемлекеттік қызметте пайда болып жатқан процестерді өз заң берушілері, мемлекеттің жоғары қызметтік тұлғасы арқылы мемлекеттік аппарат тұрғындарға сапалы қызмет көрсету мен басқа да функцияларын аз шығынмен орындау мақсатымен тәртіпке салады. Мұндай қызығушылық мемлекеттік аппараттың тек азаматтардың проблемаларын шешуге емес сонымен қатар мемлекеттік қызмет орындары салық төлеушілердің ақшасына пайда болып жатқаныменде байланысты. Біздің мемлекеттік қызметтің реформалануының негізгі бағыттары Республика Президенті Н.Ә. Назарбаевтің 2015 жыл 30 қарашадағы «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму» атты Жолдауында жастарға қатысты былай делінген: «Білімді, еңбекқор, бастамашыл, белсенді болуға қазірден бастап дағдыланындар. Жұмыс пен сұраныс бар өңірге батыл барындар. Шеберліктің шыңына жете білсеңдер мамандықтың бәрі жақсы. Ерінбей еңбек еткен, талмай ғылым іздеген, жалықпай техника меңгерген адам озады. Тұрмысы жақсы, абыройы асқақ болады. Біз жүзеге асырып жатқан түбегейлі реформалар мен атқарып жатқан қыруар істердің бәрі сендер үшін, болашақ үшін жасалуда» [1]

Мемлекеттік қызметтің жоғары кәсібилігі басты орында. Қайта реформалаудың ағымдағы этаптың ерекшеліктерінің бірі — бұл мемлекеттік қызмет пен қызметкерлердің сапалық деңгейін көтерудегі негізгі құрал.

Мемлекеттік қызметтің қарқындылығын жоғарылату туралы айтқанда «мемлекеттік қызмет туралы» заңдылықтың шегінен шығып кететін шаралар туралы айтып кету міндет. Бәрінен бұрын «Әкімшілік рәсім туралы» заңды қабылдау керек. Бұл заң мемлекеттік органдардың шешім қабылдау рәсімдерінің дұрыс болуын, олардың азаматтарға тиімді болуын, шенеуніктердің берілген рәсімдерді сақтауы туралы міндеттеме жасауды қамту керек. Рәсімдерді жасап оларды қатаң сақтау сыбайлас жемқорлық деңгейін төмендетіп, заңның сақталуына демократия принципі ретінде үлес қосады.

Қазақстандық модель біздің ерекшеліктеріміз бен дәстүрлерімізді ескере отырып қарьералық және позициялық жүйелерді қамтып отыр.

Мемлекет қызметін ұйымдастырудың басты, негізгі талаптары Қазақстан Республикасы Конституциясының 33-бабында «Республика азаматтарының мемлекеттік қызметке кіруге тең құқығы бар. Мемлекеттік қызметші лауазымына кандидатқа қойылатын талаптар лауазымдық міндеттердің сипатына ғана байланысты болады және [заңмен](#) белгіленеді» [2], - делінген болса, ал, былтыр 2015 жылдың 23 қарашасында ғана қайтадан жаңарып, қабылданған «Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы» [3] заңында толық түрде қарастырылған. Бұл Заң мемлекеттік қызметтің негізін,

мемлекеттік қызметкерлердің құқықтық жағдайларын және мемлекеттік қызмет аясындағы қарым – қатынастардың реттелуін анықтайды.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі дегеніміз – мемлекеттік қызметшілердің мемлекеттік органдарда мемлекеттік биліктің міндеттері мен функцияларын іске асыруға бағытталған лауазымдық өкілеттіктерді атқару жөніндегі қызметі [3].

Мемлекетті қызмет органдарында басқару кадрларын жинаудың, басқару функциялары мен өкілеттіктердің лауазымды тұлғалар арасында бөлінудің арнайы тәсілдері, мемлекет және еңбек процесін басқару, басқару органдарының жұмыс істеуіне қажетті жағдай жасақталған. Бұл тұрғыдан мемлекеттік қызмет еңбек құқығының жалпы нормаларына негізделеді.

Мемлекеттік қызмет белгілі бір іс - әрекеттің түріне қатысты, яғни кәсіп, мамандық, біліктілік, лауазымға қатысты жұмыстың орындалуы. Кәсіп – еңбек қызметінің кең саласы. Мұнда мемлекет қызметкері өз мамандығына сәйкес бар білімін, талабын толығымен қолдана алады. Мамандық көрсетілген кәсіптің аясындағы еңбек қызметінің тар саласы. Мұнда мемлекет қызметкері жұмысты тиімді атқару үшін өзінің бұл сала бойынша алған терең, жан – жақты білімін қолдана алады. Ал біліктілік болса, белгілі бір қызметкердің қандай да дәрежедегі ауыр қызметті атқара алатынын анықтайды.

Мемлекеттік қызметтің тағы бір белгісі – мемлекеттік қызметкердің басқару органы қызметіне тікелей қатысуы. Бұл дегеніміз – азаматты басқару органының құрамына, яғни штатқа және мемлекеттік органның басқару қызметіне енгізілуін айтамыз.

Мемлекеттік қызмет қазіргі заманғы мемлекеттердің басты институттарының бірі болып табылады. Институт түсінігі бұрыннан заң ғылымында да, саясаттану ғылымында да қолданылып келеді. Заңгерлер институт түсінігін қандай да бір біртектес қоғамдық қатынастарды реттейтін, дербес топтар ретінде бір-бірімен байланысқан, белгілі бір кеңістікте бар барлық кезеңдерді реттейтін құқықтық нормалардың жиынтығы деп сипаттайды [4, 120б.]. Саяси ғылымның өкілдері саяси институттарды зерттей келе, оны тек қана басқару құралы ретінде емес, сонымен бірге басқарушылар мен басқарылатындар, қоғамның «жоғарыдағылар» мен «төмендегілер» арасындағы қарым-қатынастарын реттеуші, қоғамда жазылған және жазылмаған нормаларда, әрекет, образдарында, құндылықтық жүйелерінде нығайтылған кезде тиімді болатын механизм ретінде қарастырады [5, 5б.]. Бұл ретте, осы мемлекеттік қызмет аппаратының тиімділігі маңызды мәселе. Белгілі ғалым М. Мұрзалин мемлекеттік қызметтің тиімділігін арттыратын негізгі принциптерді төмендегідей етіп анықтаған:

- ең маңызды қызметтерді атқаруға шоғырланған кәсіби және ықшам үкіметті құрудың қажеттілігі;
- стратегиялар негізінде бағдарламалық іс-әрекеттер бойынша билік органдарының жұмысын құрудың қажеттігі;
- ведомствоаралық үйлестірудің жайғастырылған жүйесін құрудың қажеттігі;
- министрлердің құзыреттері мен жауапкерлігін арттыру, есептілік және олардың қызметін стратегиялық бақылау;
- жемқорлыққа қарсы тиімді жүйені құру;
- кадрларды жалдау, даярлау және карьера бойынша әрі қарай көтеру жүйесін жетілдіру болып табылады [6, 108б.].

Мемлекеттік қызмет саласындағы белгілі ресейлік маман Чиркин В.Е. «мемлекеттік басқару институты» түсінігіне жан-жақты түсініктеме беріп, оның келесі тұжырымдамасын ұсынады:

Біріншіден, мемлекеттік институт – бұл құқықтық институтқа қатысты сипатталатын нормалар жүйесі емес, бұл құбылыс. В. Чиркиннің пайымдауынша мемлекеттік қызмет институтын қарастырғанда, біз конституцияның баптары, мемлекеттік қызметті реттейтын

құқықтық нормалар туралы емес, мемлекеттік саясаттың маңызды бағыттарын реттейтін мемлекеттік қызмет институты туралы, оның басқарудығы рөлі туралы айтамыз. Мемлекеттік институттарды зерттеуде құқықтық нормаларға талдау жасағанмен, «de jure» құбылысына емес, «de facto» – ға көңіл бөлеміз.

Екіншіден, қандай да болмасын институттың рөлі мен орны белгілі бір жүйеде, оның элементтерінің ескерілуімен анықталады. Алайда В. Чиркиннің пайымдауынша, мемлекеттік институт мемлекеттік құрылымның өзіндік «автономиясы» бар ерекше бөлігі.

Үшіншіден, мемлекеттің институты белгілі бір байланыстар мен қарым-қатынастарды, сонымен бірге институттың негізі болатын «материалды субстратты» ұйымдастырушы қандай да бір әдіс болып табылады. Мемлекеттік қызметтің осы қасиеттері, бір жағынан, мемлекеттік органдардың жиынтығын сипаттаса, екінші жағынан, басқару аппаратымен, шенеуніктік кадрлармен идентификацияланады.

Төртіншіден, қандай да болмасын институттың функционалды бағдары болады. Осындай институттар қоғамды мемлекеттік басқару бойынша міндеттерді атқару үшін құрылады [7, 97б.]. Сонымен қатар мемлекеттік қызмет институтының құрылу барысын Қазақстан мемлекеттілігінің құрылуынан бастап қазіргі кезеңіне дейінгі жан-жақты саяси-ғылыми талдауынсыз, саяси жаңғырудың контексіндегі мемлекеттік қызметтің рөліне талдау жасау мүмкін емес. Мемлекеттік қызметтің құрылу барысының ерекшеліктері Қазақстан мемлекетінің осы механизмді толықтырып тұратын басқару механизмі және басқару персоналдарын бірге қамтитын даму кезеңдерімен тікелей байланысты Мемлекеттік қызмет заңнамасының тек Қазақстанға тән сипаттары, тиесілі жақтары да бар.

Біздің ойымызша қоғамды демократиялау жағдайында мемлекеттік қызмет осы бағытта дамуы керек. Демек, мемлекеттік қызмет - бір жағынан мемлекеттік билікті қолдану және мемлекет міндеттері мен мақсаттарын қалыптастыру және жүзеге асыру тәртібін анықтайтын құқықтық, ұйымдастырушылық және процессуалдық институттар (пішін, әдіс, қағидалар ж.т.б.) жүйесін, екіншіден - бұл арнайы дайындалған және мемлекеттік аппаратта кәсіби еңбек ететін адамдар жиынтығы. Осыған орай, оны құқықтық-көпшілік институт деп сипаттауға болады, өйткені, ол мемлекетке сол үшін жалақы төленетін, арнайы мәртебесі бар және басқару функцияларын кәсіби орындайтын өкілетті аппарат (мемлекеттік қызметші) тікелей жүзеге асыратын басқару арқылы қол жетілетін көпшілік билікті ерекше ұйымға тура қатысты.

Кейбір ғалымдар, мысалы, В.С. Комаровский, мемлекеттік қызметті кеңінен қарастырады, оның айтуынша мемлекеттік қызмет тек құқықтық-көпшілік институт емес, ол саяси-құқықтық институт [8, 10б.]. Мұндай көзқарасқа сәйкес, мемлекеттік қызмет - құқықтық-көпшілік сала емес, әлеуметтік-құқықтық қызмет саласы. Демек, мемлекеттік қызметке орналасатын тұлға мемлекеттік лауазымға кірісе отырып, қоғам үшін маңызды істерді шешуге құқылы және ол үшін жауапты екенін түсінуі керек.

Барлық жоғарыда келтірілген көзқарастарды шоғырландыра отырып, жасалатын болжау – мемлекеттік қызмет әлеуметтік-саяси кеңістікке тәртіп және ұтымдылық енгізу үшін қажет, сондықтан басқарушылықпен тығыз байланысты. Демек, мемлекеттік қызметтің институттық негізінде саяси лауазымдық тұлғалардың мемлекеттік органдар өкілеттерінің атқарылуын қамтамасыз ету, бағыну қағидаларындағы қызметтік міндеттердің орындалуы, заңмен қатал орнатылған қызметті жүзеге асыру.

Мемлекеттік қызмет барлық басқару үдерістерінің қажетті элементтерін құрайды. Мемлекеттік қызмет функциясының сипаты мен есебін анықтаудағы қиындық осыған байланысты: біреулер оларды мемлекеттік басқару функцияларымен теңдестіруге талпынса, басқалар мемлекеттік қызметті мемлекеттік басқарудан қашықтатып, формалды, тәуелсіз құрылым ретінде көрсетеді.

Сонымен, 2015 жылғы Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік қызмет туралы» заңына сәйкес мемлекеттік қызметтің «қазақстандық үлгісінің» ерекшеліктері қамтылған.

Сонымен, Қазақстанда көптеген жылдар барасында дамудың негізінде мемлекеттік қызметтің аралас үлгісі қабылған деп тұжырымдаймыз. Э.Э. Дүйсенов іске асыру барысында мемлекеттік қызметтің трансформациясының бірнеше кезеңдерін қарастырады. Қазақстандағы мемлекеттік қызметті реформалау процесін шартты түрде келесі кезеңдерге бөліп қарастырған: бастапқы кезең; дайындық кезеңі; негізгі кезең; қорытынды кезең. Реформаның бастапқы кезеңі -1991-1995 жылдарды қамтиды. Автордың пайымдауынша бұл уақыт аралығында мемлекеттік қызмет саласында ешқандай айтарлықтай өзгерістер болған жоқ. Мемлекеттік қызметті құқықтық реттеу фрагментарлы заңға тәуелді нормативтік құқықтық актілер арқылы жүзеге асырылды [9, 115б.].

Мемлекеттік қызметшілер жұмысында, әсіресе басшыларда, КСРО әкімшілік-командалық жүйесінен қалған өктемшіл басқару әдісі орын алған. Дайындық кезеңі 1995 жылы «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік қызмет туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы (күші жойылған) шыққаннан басталады. Бұл нормативтік-құқықтық актіде алғаш рет егеменді Қазақстанның мемлекеттік құрылысында жүргізілген өзгерістер, ел Конституциясында бекітілген демократиялық жетістіктер көрсетілді. Бұл құжат Қазақстанның мазмұны бойынша жаңа мемлекеттік қызметінің қалыптасуында уақытша нормативтік актісі болды. Бұл заң билік органдары жұмыстарының тиімділігін, мемлекеттік басқарудың біліктілігін көтеру және тиімділігін арттыруды қамтамасыз етуде үлкен рөл атқарды.

Біріншіден - мемлекеттік қызметшілердің басқарушылық біліктілігін белсенді түрде көтеру; Екіншіден — жұмыс орындарында құқықтық оқытуды ұйымдастыру арқылы олардың құқықтық мәдениетін үнемі жетілдіріп отыру.

Түйіндей айтсақ, мемлекеттік қызмет саласындағы реформаның ендігі үлгісі тиімді қағидасын дамыту, мемлекеттік қызметті осы жүйеге икемдеу болып табылады. «Ең алдымен мемлекеттік қызметте еңбегін бағалап, білімі мен білігіне қарап өсіру жүйесі, яғни тиімді жүйесі жастарға дұрыс бағыт-бағдар беруі тиіс. Осы жүйені дұрыс жолға қойсақ, кадрларды іріктеу саласында тамыр-таныстықты жойсақ, білім-білігіне қарап іріктейтін басымдық қалыптасса, онда жастардың өзі мемлекеттік қызметке кіріскенде, одан әрі жоғарылағанда өз білімі мен еңбегіне сүйенетін болады. Сосын ең төменгі лауазымға қойылатын талаптар ішінде еңбек өтіліне талаптар жұмсартылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтің «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму» атты Жолдауы 2015 жыл 30 қараша
2. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 30 тамыз 1995 жыл. (1998 жылы 8 қазандағы, 2007.21.05. және 2011.02.02 берілген [өзгерістер мен толықтыруларымен](#))
3. «Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 23 қарашадағы № 416-V ҚРЗ (өзгерістер мен толықтырулар 06.04.2016 [№ 484-V](#))
4. Алексеев С.С. Структура советского права. – М.: Право, 1995. –120 с.
5. Дилигенский Г.Г. Политическая институционализация в России: социально — культурные и психологические аспекты // Мировая экономика и международные отношения. - 1997. - № 7. - с. 5 – 12
6. Муразалин М. К. Особенности реформирования государственной службы: зарубежный опыт и Казахстан: дис. канд.полит.наук. – Алматы, 2010. – 108 с.

7. Чиркин В.Е. Основы строительства государственного управления. – М.:Прогресс, 2007. – с. 97-99
8. Комаровский В.С. Реформирование государственной службы России: выбор пути и методов. М.: РАГС. – 1997. – с. 2
9. Дуйсенов Э.Э. Государственная служба Республики Казахстан: учебное пособие / - Алматы: Ұлағат, 2012. – 214 с.

ӘОЖ 347.67

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ӨСИЕТ БОЙЫНША МҰРАГЕРЛІКТІҢ АЗАМАТТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Жақаева Гульжан Кайратовна

М.Қозыбаев атындағы СҚУ «Құқық пәндері» кафедрасының аға оқытушысы

Оспанова Анар Маратовна

М.Қозыбаев атындағы СҚУ «Құқық пәндері» кафедрасының аға оқытушысы
Петропавл, Қазақстан

***Аңдатпа:** Нақты мақалада өсиет бойынша мұрагерліктің азаматтық-құқықтық негіздері анықталған. Мәміленің бір түрі болып табылатын өсиетке құқықтық сипаттама берілген, өсиет түрлері мен оған куәлік ету тәртібі, сонымен қатар өсиет бойынша мұрагерлер қарастырылған.*

***Түйін сөздер:** өсиет, өсиет бойынша мұрагер, нотариус, мұра қалдырушы, өсиет еріктілігі, өсиет жарамсыздығы, мұраны бөлу, мүлік туралы өкім, мұраға құқық туралы куәлік.*

Өсиет-нотариус жасаған ең маңызды нотариаттық іс-әрекеттердің бірі және адам өміріндегі өте маңызды құжат. Азаматтық-құқықтық ғылымда өсиет бойынша мұрагерлік ұғымы мұра қалдырушының еркіне сәйкес белгіленген шарттар мен тәртіп бойынша мұрагерлік ретінде беріледі. Мұра қалдырушы жасаған кезде, оның тірі кезінде өсиет мұра қалдырушының қайтыс болу фактісімен бірге өсиет бойынша мұрагерлік деп аталатын мұрагерлік құқықтық қатынастарды тудыратын күрделі заңды құрамды құрайды.

ҚР АҚ 1046-бабының 2-тармағына сәйкес әрбір азамат заң бойынша мұрагерлер шеңберіне кіретін де, кірмейтін де бір немесе бірнеше азаматқа, сондай-ақ заңды тұлғаларға немесе мемлекетке өсиет бойынша өзінің барлық мүлкін немесе оның бір бөлігін (әдеттегі үй жағдайындағы және күнделікті тұрмыстағы заттарды қоспағанда) қалдыра алады. Азаматтық кодекстің 1046-бабының 4-тармағына сәйкес мұра қалдырушы өсиетте бір, бірнеше немесе одан да көп мұрагерлік құқығынан айыруға құқылы

Қолданыстағы заңнамада өсиет ұғымының анықтамасы бар. Осылайша, ҚР АҚ 1046-бабының 1-тармағына сәйкес қайтыс болған жағдайда азаматтың өзіне тиесілі мүлікке билік ету жөніндегі еркі өсиет деп танылады.

Демек, өсиет-бұл жеке сипаттағы біржақты мәміле. Егер өсиетте екі немесе одан да көп адамның ерік білдіруі болса, онда ол жарамсыз деп танылуы мүмкін. Сіз тек өз мүлкіңізді мұра ете алатындығыңызды есте ұстауыңыз керек. Алайда, бұл өсиетті куәландырған кезде нотариус өсиет қалдырушының сол немесе басқа затқа меншік құқығын растайтын құжаттарды талап етуге құқылы дегенді білдірмейді. Осы бөліктегі өсиеттің жарамдылығы мұра ашылған кезде ғана анықталады. Бұл сондай-ақ «Нотариат туралы» ҚР Заңының 56-бабының 2-тармағында айқындалған: өсиеттерді куәландырған

кезде өсиет қалдырушыдан өсиетке қалдырылатын мүлікке құқығын растайтын дәлелдемелерді ұсыну талап етілмейді.

ҚР АҚ 1046-бабының 5-тармағына сәйкес мұра қалдырушы кез келген мүлік туралы өкімі бар өсиет жасауға құқылы.

Сіз өсиет қалдырушыға тиесілі (тек ішінара болса да), бірақ басқа адамға «есептелген» мүлікке өсиет қалдыра аласыз. Мысалы, сол үй. Үйдің иесі әйелін тіркеді, бірақ үй неке кезінде жалпы қаражатқа сатып алынды. Сонымен, күйеуі үйдің 1/2 бөлігін алуға құқылы. Осылайша, күйеуі бұл үйге қатысты «құжаттарға сәйкес ешкім» болмаса да, ол өз үлесін мұра ете алады.

Өсиеттік өкім жасау үшін басқа адамның қарсы ерік білдіруі талап етілмейді. Сонымен, өсиет-бұл мұра қалдырушы қайтыс болғаннан кейін заңды салдары болатын келісім.

Сот және нотариаттық тәжірибеде кейде өсиет қалдырушы белгілі бір мүліктің мұрагері ретінде осы адамды көрсетіп, мүлікті болашақ мұрагерге беретін жағдайлар болады, ал ол өз кезегінде мұрагерге өмір бойы қызмет көрсетуге міндеттенеді.

Бұл жағдайда мәні бойынша өмір бойы асырауда ұстау шартына дейін азайтылған екі жақты мәміле орын алады. Мұндай мәміленің заңды тағдыры туралы мәселені шеше отырып, ҚР АҚ 160-бабының 2-тармағының ережелерін, яғни бүркеме мәмілелер туралы қағидаларды басшылыққа алу қажет болып көрінеді. Басқаша айтқанда, егер бұл мәміледе заңсыз нәрсе болмаса, онда тараптар шынымен есте сақтаған мәміленің ережелерін қолдану керек. Өсиет, әдетте, шұғыл мәмілелер деп аталады, өйткені өсиет жасалған өсиет қалдырушының қайтыс болуы сөзсіз, ерте ме, кеш пе болуы керек. Сонымен бірге, өсиет қалдырушы кез келген уақытта бұрын жасалған өсиеттің күшін жоя немесе өзгерте алады. Сондықтан, біржақты мәміле ретінде өсиет Конгрестің белгілі элементіне тән. Өсиет қалдырушы қайтыс болғанға дейін өсиет жасау актісі қайтарылмайтын және қайтарылмайтын болып табылмайды.

Заң өсиет бойынша мұрагерлердің субъективті құрамын анықтайды. Олар мұра ашылған кезде тірі, сондай-ақ мұра қалдырушының тірі кезінде туылған және мұра ашылғаннан кейін тірі туылған азаматтар болуы мүмкін. Мұра ашылғанға дейін құрылған және мұра ашылған уақыт бойынша жұмыс істейтін заңды тұлғалар, сондай-ақ Мемлекет өсиет бойынша мұрагерлер бола алады.

Жақын арада мұрагерлік құқықтың рөлі едәуір артады, өйткені көптеген азаматтар қымбат меншікке ие болды, бұл, ең алдымен, пәтерлер, тұрғын үйлер, жер учаскелері, түрлі бағалы қағаздар және т.б. азаматтар қайтыс болған жағдайда өз мүлкінің тағдырына немқұрайлы қарамауы мүмкін емес және болмауы керек, және өсиет маңызды рөл атқарады.

Сонымен, сіз өзіңіздің мүлкіңізді ғана мұра ете аласыз, өсиет бір адамның атынан жасалуы керек, тек Оның еркін білдіруі керек және кез-келген «қарсы шарттармен» байланысты болмауы керек. Өсиет өсиет қалдырушы қайтыс болғаннан кейін, егер ол заңда белгіленген нысанда жасалса, заңды салдарға әкеледі.

Тек қабілетті азаматтар, яғни 18 жасқа толған сәттен бастап немесе некеге тұрған сәттен бастап, егер ол Кәмелетке толғанға дейін болса, өсиет етуге құқылы. Мұрагерлердің субъективті құрамына мұра ашылған кезде тірі қалған, сондай-ақ мұра қалдырушының тірі кезінде туылған және мұра ашылғаннан кейін тірі туылған азаматтар, заңды тұлғалар мен мемлекет кіреді.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде өсиет мұра қалдырушының қайтыс болғаннан кейін оның құқықтары мен міндеттеріндегі мұрагерлік тәртібін белгілейтін жеке формальды сипаттағы біржақты мәміле ретінде анықталуы мүмкін сияқты.

Осылайша, өсиеттің мазмұны заңға қайшы келмеуі керек, мүлікті көрсете отырып мұрагерлерді тағайындаудан тұруы мүмкін. Өсиеттің бостандығы мұрадағы міндетті

үлеске құқығы бар және міндетті мұрагерлер деп аталатын кәмелетке толмаған және еңбекке қабілетсіз балалардың, еңбекке қабілетсіз жұбайының, ата-аналарының (асырап алушылардың) пайдасына шектеледі. Бұдан басқа, өсиет қалдырушы, егер өзі тағайындаған Мұрагер оны қабылдамаса немесе мұра ашылғанға дейін қайтыс болса, яғни қосымша тағайындау жүзеге асырылса, өсиетте басқа мұрагерді көрсетуге құқылы.

Өсиет қалдырушы мұрагердің мінез-құлқының сипатына қатысты, Конституциямен кепілдік берілген азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын шектеуге әкеп соғатындардан басқа, мұраны алуға белгілі бір шарттар қоюға құқылы.

Заңнаманы жетілдіру туралы айта отырып, қазіргі уақытта мұрагерлік институты медицина және биотехнология саласындағы жаңа әзірлемелер енгізген барлық жаңалықтарды ескере алмайтындығын атап өткен жөн, мысалы, заттың мәртебесін беру орынды, сондықтан жеке меншік құқығына ие болу мүмкіндігін қарастыру керек. денеге, өлі денеге, адам денесінің бөліктеріне, адам ағзалары мен тіндеріне олар бөлінгеннен кейін, заңнамада тиісті нормаларды, демек, тұқым қуалайтын құқықтағы нормаларды нақты белгілеу арқылы., мұндай заттар жеке анықталған заттар болғандықтан, олар тек ұқсас құрылымға ие.

Айта кету керек, Қазақстан заңнамасы өсиеттің міндетті нотариаттық нысанын қарастырады. Азаматтар тұрғылықты жеріне қарамастан кез-келген жеке нотариусқа өсиетті куәландыру туралы өтінішпен жүгіне алады.

Мұның бәрі нотариустарда да (өсиеттерді дайындау, мұраны қорғау және т.б.) және соттарда да (мұраны бөлу, мұрагерлік мүліктегі міндетті үлеске құқық және, әрине, өсиеттің жарамсыздығы туралы даулар) мұраға байланысты істер санының едәуір артуына әкеледі. Мұрагерлік сот тәжірибесін талдау мұраны заңсыз алуға бағытталған көптеген алаяқтық әлі де заңның осы бабына байланысты екенін көрсетеді.

Жоғарыда айтылғандардың бәрі заңнама уақыт өте келе дамуы керек деген тезисті тағы бір рет растайды.

Қорытындылай келе, мен жиналған барлық материалдар оған кірмегенін айтқым келеді, барлық мәселелерді қарастыру мүмкін болмады, өйткені мұрагерлік құқық тақырыбы өте кең, бірақ қорытындылай келе, қарапайым азамат мұрагерлік құқықтың барлық қыр-сырымен таныс емес деп қорытынды жасауға болады. заңның барлық нормаларын сақтай отырып, өсиетті дұрыс жасау өте қиын. Мұның бәрі осы тақырыпты мұқият зерделеу қажеттілігін көрсетеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Беспалов Ю.Ф. Наследственное право. – М.: Юнити-Дана, 2015. – 335 с.
2. Гражданский Кодекс Республики Казахстан от 01.07.1999 г. Информационная правовая система «Параграф», 2019.
3. Кусаинова Л.А., Жакупов Р.Е. Наследственное право Республики Казахстан: учебно-практическое пособие – Астана: Фолиант, 2013. – 208 с.
4. Гражданское право. Учебник, ч.3 Изд.3-е/Под ред. А.П.Сергеева, Ю.К.Толстого. М., 1998
5. Данилов Е.П. Наследование по закону и по завещанию. М., 1999. Комментарий к ГК РК (Особенная часть). Алматы: Жеті Жарғы, 2000
6. Рашидова З. Наследование по завещанию. //Гражданский кодекс РК-толкование и комментирование. Выпуск 5. Алматы: Баспа., 1998

УДК 347

**ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ ИНСТИТУТА МНОЖЕСТВЕННОСТИ
ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ОРГАНА В ЧАСТО ПРИМЕНЯЕМЫХ СПОСОБАХ
ВЕДЕНИЯ БИЗНЕСА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

Жаксылық Алишер Амантайұлы

Магистрант 2 курса Университета КазГЮУ им. М.С. Нарикбаева,
Научный руководитель – Идрышева Сара Кимадиевна
Нур-Султан, Казахстан

***Аннотация.** Институт множественности исполнительного органа имеет широкое применение в развитых странах и способствует повышению эффективности операционной деятельности компании. В данной статье изучены возможности применения подобного института в деятельности отечественных юридических лиц для целей развития их организационной структуры и защиты интересов участников компании в качестве института, основанного на передовом зарубежном опыте. В ходе анализа автор, изучая правовое регулирование данного института в зарубежных странах, рассматривает возможности его адаптации в реалиях корпоративных отношений Республики Казахстан.*

Автор акцентирует внимание на необходимость применения данного института в организациях, управляемых на паритетных началах с иностранными компаниями в целях защиты интересов казахстанской стороны. А также, представляется возможность решения проблемы компетентности исполнительного органа в принятии управленческих решений различного характера.

В статье автор указывает сферы деятельности казахстанских компаний, в которых может найти свое применение данный институт при надлежащем законодательном закреплении. Более того, автор обращает особое внимание на опыт Германии в качестве передовой страны с развитой системой корпоративного управления, а также опыт Российской Федерации в качестве постсоветского государства, внедрившего данный институт.

По результатам исследования автор предлагает общие направления внедрения института множественности исполнительного органа для применения в казахстанских юридических лицах.

***Ключевые слова:** юридическое лицо, акционерное общество, товарищество с ограниченной ответственностью, корпоративные отношения, единоличный исполнительный орган, правление, генеральный директор, принцип «двух ключей», принцип «четырёх глаз».*

В Казахстанских юридических лицах вне зависимости от организаций квазигосударственного сектора или частного сектора отдельное внимание уделяется органу управления, осуществляющему руководство текущей операционной деятельности компании. В соответствии с законами Республики Казахстан «Об акционерных обществах» и «О товариществах с ограниченной и дополнительной ответственностью» органом управления, который осуществляет руководство текущей деятельностью компании является исполнительный орган. Так, вопросы прибыльности, эффективности, рентабельности на прямую связывают с работой исполнительного органа компании.

В отношении квазигосударственного сектора, в отечественной бизнес площадке функционируют дочерние организаций АО «ФНБ «Самрук-Казына», единственным участником которого является Правительство Республики Казахстан. Среди этих

компаний, рассмотрев поверхностно можно отметить количество организаций, которые являются показателями неэффективного управления. В этом числе «АО НУХ «КазАгро» представляется ярчайшим примером. По итогам 2018 года накопленный убыток холдинга составил почти 400 миллиардов тенге.¹ Также, выделяется один из самых крупных компаний квазигосударственного сектора АО «КТЖ». В связи с осуществлением деятельности разного профиля, в управлении компанией появились сложности и рентабельность упала. Триггером вышеизложенных обстоятельств послужил слабая работа исполнительного органа, так как операционная деятельность данных компаний не осуществлялось надлежащим образом и была не налажена.² Поэтому, диверсифицированная деятельность компании требует современного решения данной проблемы.

Институт множественности исполнительного органа может послужить решением данных проблем. В странах Европы практика множественности исполнительного органа имеет широкое применение и в некоторой степени способствует повышению эффективности системы корпоративного управления. Внедрение данного института позволит приблизиться к мировым стандартам корпоративного управления, что в свою очередь может разрешить вопросы правового, экономического и политического характера во внутренней и внешней деятельности компании.

Институт множественности директоров имеет свое эффективное применение в немецкой практике корпоративных отношений. Среди корпоративных юристов Германии данный институт распространен как принцип «четырёх глаз» (four eyes principle). Также, в Европе принято называть это принципом «двух ключей» (two-man rule). В Германии многие компании успешно функционируют в такой модели исполнительного органа. В законодательстве ФРГ данный институт имеет эффективное правовое регулирование. Так, согласно Гражданскому кодексу Германии, допускается руководство компании коллегиальным исполнительным органом. Вместе с тем, в соответствии со статьями 76, 77 Закона ФРГ «Об акционерных обществах» (Aktengesetz) исполнительный орган может состоять из одного или нескольких человек. В обществах с уставным капиталом более трех миллионов евро он должен состоять из не менее двух человек, если уставом не определено, что он состоит из одного человека.³ Так, немецкий законодатель представляет возможность назначения двух и более лиц в качестве исполнительного органа, а также рекомендует применение модели множественности директоров при превышении уставным капиталом суммы трех миллионов евро. В то же время устанавливает возможность определения модели исполнительного органа участниками самостоятельно посредством закрепления в уставе компании. Статьей 77 этого закона регулируется взаимодействие членов исполнительного в пределах вопросов управления компанией. Так, из пункта 1 статьи 77 данного закона следует, если исполнительный орган состоит из нескольких генеральных директоров, все его члены имеют право совместно управлять компанией. При этом, уставом компании может быть предусмотрено иное.⁴ Таким образом определяется, что несколько директоров компании при решении управленческих

¹ Новое руководство КазАгро рассказало, как формировались убытки холдинга. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.kazagro.kz/novoe-rukovodstvo-kazagro-rasskazalo-kak-formirovalis-ubytki-holdinga> (дата обращения 01.02.2020).

² Когда будут решены нескончаемые проблемы «Казакстан темір жолы»? [Электронный ресурс]. URL: https://forbes.kz/process/expertise/kogda_reshatsya_neskonchaemye_problemyi_azastan_temr_jolyi/ (дата обращения 01.02.2020).

³ Закон ФРГ «Об акционерных обществах», статья 76. [Электронный ресурс]. URL: <https://dejure.org/gesetze/AktG/76.html> (дата обращения 09.02.2020).

⁴ Закон ФРГ «Об акционерных обществах», статья 77. [Электронный ресурс]. URL: <https://dejure.org/gesetze/AktG/77.html> (дата обращения 09.02.2020).

вопросов могут действовать как совместно, так и независимо друг от друга в случае если это предусмотрено уставом компании.

Более того, правовое регулирование множественности исполнительного органа также закреплено в законе ФРГ «Об обществах с ограниченной ответственностью» (GmbH-Gesetz). Следует отметить, что в Германии общество с ограниченной ответственностью является аналогом товарищества с ограниченной ответственностью, закрепленного в законодательстве Республики Казахстан. Так, в соответствии с пунктом 1 статьи 6 данного закона, компания должна иметь одного или несколько управляющих директоров. Множественность управляющих директоров компании определяется в учредительном договоре либо на первом заседании общего собрания решением общего собрания.⁵ В статье 35 данного закона предусматривается порядок представительства компании. Так, согласно пункту 2 статьи 35 закона ФРГ «Об обществах с ограниченной ответственностью», если назначено несколько управляющих директоров, все они имеют право совместно представлять компанию, если иное не предусмотрено учредительным договором.⁶ То есть по умолчанию при наличии нескольких управляющих они должны действовать исключительно совместно.

Также, Киракосян С.А., Бежан А.В. в своей статье отмечают, что при таком регулировании участники компании могут предельно детализировать деятельность каждого директора, что позволит минимизировать несогласованность в их работе.⁷ Информация касательно в какой модели исполнительного органа функционирует юридическое лицо контрагенты определяют по выписке из торгового реестра, так как учредительные документы могут содержать конфиденциальную информацию. Почти во всех странах, где практикуется институт множественности директоров, в торговом реестре указываются все управляющие директоры, совместность и независимость в работе, объем их полномочий и т.д.

Исходя из изложенного, можно определить, что в Германии при ведении бизнеса часто применяются организационно-правовые формы, как акционерные общества и общества с ограниченной ответственностью. В отдельных законах, регулирующих деятельность данных видов юридических лиц, допускается применение множественности директоров. Вместе с тем, участники компании могут определить уставом статус каждого директора. Так, несколько директоров компании могут действовать совместно, что предполагает согласование всех директоров при принятии решений. Также, директоры могут действовать независимо друг от друга, что предполагает ответственность каждого директора за определенные сферы деятельности компании, где не требуется согласование с другими директорами в принятии решения. Такое правовое регулирование характеризуется как гибкое, но в то же время детализированное регулирование. Однако, подобное лояльное правовое применение в наших корпоративных отношениях не будет столь эффективным без адаптации к отечественным бизнес отношениям.

В Российской Федерации кардинальные реформы затронули также вопросы правового регулирования органов управления юридических лиц. Федеральным законом от 5 мая 2014 года были внесены изменения в Гражданский кодекс РФ (далее – ГК РФ). Так, статья 53 ГК РФ предусматривает, что учредительным документом может быть предусмотрено, что полномочия выступать от имени юридического лица предоставлены нескольким лицам, действующим совместно или независимо друг от друга. Сведения об

⁵ Закон ФРГ «Об обществах с ограниченной ответственностью», статья 6. [Электронный ресурс]. URL: <https://dejure.org/gesetze/GmbHG/6.html> (дата обращения 09.02.2020).

⁶ Закон ФРГ «Об обществах с ограниченной ответственностью», статья 35. [Электронный ресурс]. URL: <https://dejure.org/gesetze/GmbHG/6.html> (дата обращения 09.02.2020).

⁷ Киракосян С. А., Бежан А.В. Множественность единоличного исполнительного органа: новые возможности и новые риски — Юрист, 2016.— № 6. С. 32–35.

этом подлежат включению в Единый государственный реестр юридических лиц.⁸ То есть, несколько лиц одновременно могут выступать от имени юридического лица, что является признаком множественности исполнительного органа. Подобная оговорка может быть предусмотрена как в уставе, так и в учредительном договоре. Такое регулирование означает, что данная норма носит не императивный характер. Как и в странах Европы в РФ также предусмотрели аналогию. Так, в обязательном порядке информация в отношении множественности директоров включается в Единый государственный реестр юридических лиц. Статья 65.3 ГК РФ также вышеупомянутым законом была введена в ГК РФ в контексте проводимой реформы. Данная статья регулирует структуру и компетенцию органов управления в корпорации. Так, согласно пункту 3 данной статьи, уставом корпорации может быть предусмотрено предоставление полномочий единоличного исполнительного органа нескольким лицам, действующим совместно, или образование нескольких единоличных исполнительных органов, действующих независимо друг от друга. В качестве единоличного исполнительного органа корпорации может выступать как физическое лицо, так и юридическое лицо.⁹ Из содержания этой статьи следует, что оно распространяется на всех юридических лиц, которые являются корпорациями. Следует отметить, что статьей 65.1 предусматривается перечень корпораций. Так, юридические лица, учредители (участники) которых обладают правом участия (членства) в них и формируют их высший орган являются корпоративными юридическими лицами (корпорациями). В этот список относят хозяйственные товарищества и общества, крестьянские (фермерские) хозяйства, хозяйственные партнерства, производственные и потребительские кооперативы, общественные организации, общественные движения, ассоциации (союзы), нотариальные палаты, товарищества собственников недвижимости, казачьи общества, внесенные в государственный реестр казачьих обществ в Российской Федерации, а также общины коренных малочисленных народов Российской Федерации.¹⁰ Таким образом, все вышеизложенные формы юридических лиц могут применять модель множественности исполнительного органа путем указания этого в уставе корпорации.

В изучении опыта применения института множественности директоров в РФ также необходимо обратить внимание на Федеральный закон «Об акционерных обществах». В статье 69 данного закона приводится, что руководство текущей деятельностью общества осуществляется единоличным исполнительным органом общества (директором, генеральным директором) или единоличным исполнительным органом общества (директором, генеральным директором) и коллегиальным исполнительным органом общества (правлением, дирекцией). Таким образом, предполагается наличие в акционерном обществе единоличного и совместно/независимо действующего коллегиального исполнительного органа.

Из вышеизложенного следует отметить, что правовое регулирование данного института в России оставляет впечатление поверхностного регулирования. Так, непонятным остается вопрос каким образом возможно детализировать полномочия управляющих директоров, а также в случае если они каким-то способом определены, как контрагенты могут определить именно кто из директоров имеет полномочия подписывать либо достаточно подписания лишь одного директора. Практикующий корпоративный

⁸ Гражданский кодекс Российской Федерации (часть первая) от 30 ноября 1994 N 51-ФЗ (ред. от 16.12.2019) <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=340325&fld=134&dst=100299,0&rnd=0.25023579090323267#06205565694357174>

⁹ Гражданский кодекс Российской Федерации (часть первая) от 30 ноября 1994 N 51-ФЗ (ред. от 16.12.2019) <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=340325&fld=134&dst=100299,0&rnd=0.25023579090323267#06205565694357174>

¹⁰ Там же.

юрист С. Россол в своей работе критикует подобное регулирование, тем самым у него возникает вопрос, «как контрагенты должны угадать, чья сейчас очередь подписывать документ?».¹¹

Как указано выше, в европейских странах информация о полномочиях каждого директора указывается в торговом реестре, путем получения выписки из торгового реестра третьи лица могут определить правомерность действий определенного управляющего директора. И. Бурнос в своей статье отмечает, что в России нужен другой подход. А именно указывает на необходимость решения данной проблемы на законодательном уровне. Так как реестр юридических лиц в России не дает возможности обозначить все лица, наделенные полномочиями без доверенности выступать от имени юридического лица, а также о характере реализации полномочий.¹² Как указано выше, в Германии по умолчанию, если уставом не предусмотрен характер реализации полномочий несколькими директорами, то они осуществляются совместно. Что касается подобной ситуации в РФ, то остается неясным как именно должны взаимодействовать управляющие директора в случае, если это не указано в уставе.

Тем не менее в качестве примера грамотного применения института множественности директоров можно привести ПАО «МегаФон». В данной компании функционируют Генеральный директор и Исполнительный директор. Они осуществляют руководство текущей деятельностью общества. Их избирает Общее собрание акционеров. Генеральный директор возглавляет Правление. Согласно статье 18 Устава ПАО «МегаФон» с обеими директорами трудовой договор подписывает Председатель Совета директоров. Касательно существенных моментов регулирования путем внесения в устав, в этой статье предусмотрено что они действуют независимо друг от друга. Более того, уставом определены полномочия обоих директоров.¹³

Подобное регулирование данного института в Казахстане несомненно подвергнется критике со стороны ученых, а также практикующих корпоративных юристов. Исключением является вышеуказанный пример. Тем не менее даже в подобном довольно эффективном примере есть упущение как сферы деятельности, которые не прописаны ни у кого из директоров. В этом случае возникает спорный момент, что и может препятствовать оперативности принятия решения. Так, слабое регулирование может стать причиной неприменения и неэффективности данной нормы, что в принципе наблюдается в Российской Федерации.

Институт множественности директоров найдёт своё эффективное применение в управлении совместных предприятий. В Казахстане функционируют большое количество совместных предприятий, особенно в энергетической сфере, а также в сфере недропользования. Данные юридические лица имеют существенную роль в развитии экономики страны. Как известно, они создаются на паритетной основе между казахстанской и иностранной компанией. Как один из примеров, в сфере недропользования существуют разные совместные предприятия, управляемые группой компании КННК (Китай) и АО «КМГ». Есть примеры, при равной доле участия сторон, председателем правления является представитель иностранной компании. Подобное значительно ослабляет позиции казахстанской стороны. Так, казахстанская сторона занимает неравное положение в защите национального интереса, что является

¹¹ Россол С. Множественность генеральных директоров в компании [Электронный ресурс] // Налоговый учет для бухгалтера. 2017. URL: <http://www.delo-press.ru/articles.php?n=27580> (дата обращения: 15.02.2020).

¹² Бурнос И. / О некоторых новеллах Гражданского кодекса РФ об управлении в корпорации. [Электронный ресурс] URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-nekotoryh-novellah-grazhdanskogo-kodeksa-rf-ob-upravlenii-v-korporatsii/viewer> (дата обращения: 22.02.2020).

¹³ Устав ПАО «МегаФон» от 26 августа 2019 года. [Электронный ресурс] URL: http://corp.megafon.ru/ai/document/11676/file/ustav_redakciya_No.5_.pdf (дата обращения: 22.02.2020).

недопустимым. Также, имеются случаи, при которых при равной доле участия стороны не могут определить руководителя исполнительного органа, что препятствует оперативности деятельности компании. Это является одной из тупиковых ситуаций, при которой стороны имея равные доли участия не могут определить председателя правления, так как его назначение несет уменьшение роли одного из участников в управлении компанией. Соответственно, в таких ситуациях институт множественности директоров является оптимальным решением. Так, каждый из участников могут создать свое правление либо своего управляющего директора, тем самым возможно защита интересов казахстанской стороны.

Правовое регулирование имеет существенную роль в повышении инвестиционной направленности страны. На основе данного довода необходимо осуществить глобализацию правовых институтов. В этой связи, внедрение института множественности директоров привлечет интерес зарубежных инвесторов. Один из способов привлечения иностранных инвестиций – участие в уставном капитале юридического лица. Так, в роли акционера (участника) юридического лица у потенциальных инвесторов имеется возможность создания своего исполнительного органа в компании. В свою очередь, подобные возможности повышают уровень доверия лица, вкладывающего свои средства в определенное юридическое лицо. К тому же, европейская система корпоративного управления является образцовой для бизнес сообщества. Гармонизация нашего законодательства в этом направлении создаст комфортные условия иностранным инвесторам. Применение множественности исполнительного органа эффективно отразится в компаниях с диверсифицированной деятельностью. Так, в решении вопросов разного профиля, один человек не может быть компетентен в силу отсутствия специальных знаний. Наличие нескольких генеральных директоров, имеющих специальные знания в той или иной области с соответствующей ответственностью, имеет положительное влияние для принятия правильного решения.

В соответствии со статьей 30 Закона Республики Казахстан от 13 мая 2003 года «Об акционерных обществах», в казахстанских акционерных обществах допускается создание иных органов, которые можно предусмотреть в уставе акционерного общества. В целом действующие положения в законах Республики Казахстан не запрещают внедрение такого института. С высокой долей вероятности оно будет применяться в акционерных обществах либо в товариществах с ограниченной ответственностью, так как указанные виды организационно-правовых форм юридических лиц являются часто применяемыми способами ведения бизнеса. Во-первых, необходимо предусмотреть общее регулирование множественности исполнительного органа в Гражданском кодексе Республики Казахстан. Между тем, в общем регулировании важно прописать понятийный аппарат института множественности исполнительного органа. Помимо этого, российский корпоративный юрист А. Кандауров в своей статье критикует правовое регулирование данного института в российском законодательстве тем, что оно не конкретизировано в специальных федеральных законах.¹⁴ К тому же, по понятным причинам отсутствие судебной практики усложняет задачу в применении. Поэтому весьма важно конкретизировать условия применения данного института в специальных законах. В отношении акционерных обществ положением, регулирующим множественность исполнительного органа необходимо дополнить статью 92 Гражданского кодекса Республики Казахстан. Данная статья регулирует деятельность органов акционерного общества. Возможность создания двух или более исполнительных органов необходимо прописать в пункте 5 данной статьи. Что касается товариществ с ограниченной ответственностью, статью 79 Гражданского

¹⁴ Кандауров А. / «Два капитана»: разделение полномочий между директорами – «Корпоративный юрист», 2016 г. № 2. С 8-11.

кодекса Республики Казахстан необходимо дополнить соответствующим пунктом касательно возможности создания нескольких исполнительных органов. В свою очередь, надо отметить, что применение такой возможности будет функциональной, то есть носит диспозитивный характер. В то же время императивность этой нормы будет выражаться в том, что наличие нескольких исполнительных органов необходимо прописать в уставе юридического лица. Так, контрагенты будут осведомлены о модели исполнительного органа по выписке из устава юридического лица. К тому же, устав юридического лица не является коммерческой тайной.

Следующим этапом при внедрении настоящего института является специальное регулирование. В законе «Об акционерных обществах» эффективно внедрить в части «Главы 5. Управление обществом». При этом, в статье 59 данного закона необходимо прописать подробные условия применения с обязанностью указания полномочий каждого из директоров в уставе юридического лица. В отношении товариществ с ограниченной ответственностью, также в законе «О товариществах с ограниченной и дополнительной ответственностью» в аналогичной главе в части регулирования деятельности исполнительного органа необходимо дополнить пунктом о возможности создания нескольких исполнительных органов, также подробно указать на их полномочия. А. Кандауров в своей статье также указывает на необходимость реализации положений в Гражданском кодексе посредством подробного регламентирования в специальных законах процедур их назначения, принятия ими решений, взаимодействия, представления интересов.¹⁵

Вместе с тем, на усмотрение компании нужно оставить вопрос характера взаимодействия. Так, у них имеется возможность действия независимо друг от друга или совместно. При этом, в уставе необходимо указать характер взаимодействия в отношении решения всех или отдельных вопросов. В случае если оно не предусмотрено уставом любые вопросы решаются совместно по согласованию всех директоров. Также, необходимо в обязательном порядке предусматривать в уставе полномочия каждого из директоров.

В качестве альтернативного варианта можно указать на представление интересов на основании доверенности. Однако, оно не может применяться настолько эффективно и масштабно. В этом плане стоит согласиться с мнением А. Кандаурова, который пишет следующее: «как правило, такой вариант не устраивает собственников, так как доверенность может быть отменена в любой момент, или третье лицо сомневается в полномочиях, приведенных в ней».¹⁶ Исходя из этого можно сказать, что у нас отсутствует равносильная альтернатива.

На основании вышеизложенного можно определить, что «два глаза хорошо, но четыре лучше», поэтому принцип «четырёх глаз» необходимо внедрить в казахстанскую практику корпоративных отношений. Как указано выше, оно может способствовать в разрешении таких вопросов, как защита национальных интересов при участии в юридических лицах с иностранными компаниями, повышение инвестиционной привлекательности страны посредством закрепления правового регулирования и создания приближенного к европейской системе корпоративного управления.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Новое руководство КазАгро рассказало, как формировались убытки холдинга. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.kazagro.kz/novoe-rukovodstvo-kazagro-rasskazalo-kak-formirovalis-ubytki-holdinga> (дата обращения 01.02.2020).

¹⁵ Там же.

¹⁶ Кандауров А. / «Два капитана»: разделение полномочий между директорами – «Корпоративный юрист», 2016 г. № 2. С 8-11.

2. Когда будут решены нескончаемые проблемы «Қазақстан темір жолы»? [Электронный ресурс]. URL: https://forbes.kz/process/expertise/kogda_reshatsya_neskonchaemyie_problemyi_azastan_te_mr_jolyi/ (дата обращения 01.02.2020).
3. Закон ФРГ «Об акционерных обществах». [Электронный ресурс]. URL: <https://dejure.org/gesetze/AktG/76.html> (дата обращения 09.02.2020).
4. Закон ФРГ «Об обществах с ограниченной ответственностью». [Электронный ресурс]. URL: <https://dejure.org/gesetze/GmbHG/6.html> (дата обращения 09.02.2020).
5. Киракосян С. А., Бежан А.В. Множественность единоличного исполнительного органа: новые возможности и новые риски — Юрист, 2016.— № 6. С. 32–35.
6. Гражданский кодекс Российской Федерации (часть первая) от 30 ноября 1994 N 51-ФЗ (ред. от 16.12.2019) <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=340325&fld=134&st=100299,0&rnd=0.25023579090323267#06205565694357174>
7. Россол С. Множественность генеральных директоров в компании [Электронный ресурс] // Налоговый учет для бухгалтера. 2017. URL: <http://www.delo-press.ru/articles.php?n=27580> (дата обращения: 15.02.2020).
8. Бурнос И. О некоторых новеллах Гражданского кодекса РФ об управлении в корпорации. [Электронный ресурс] URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-nekotoryh-novellah-grazhdanskogo-kodeksa-rf-ob-upravlenii-v-korporatsii/viewer> (дата обращения: 22.02.2020).
9. Устав ПАО «МегаФон» от 26 августа 2019 года. [Электронный ресурс] URL: http://corp.megafon.ru/ai/document/11676/file/ustav_redakciya_No.5.pdf (дата обращения: 22.02.2020).
10. А. Кандауров / «Два капитана»: разделение полномочий между директорами – «Корпоративный юрист», 2016 г. № 2. С 8-11.

ОӘЖ 343.133

СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУДІҢ ДАМУ БАҒЫТТАРЫ

Аканова Гульжан Каймолдиновна

старший преподаватель кафедры Юридических дисциплин,
магистр юридических наук,
Костанайский социально-технический университет
имени академика З.Алдамжар
Костанай, Казахстан

***Аннотация:** Бұл мақалада сотқа дейінгі тергеп-тексеру институтының тиімділігі көрсетіледі. Автор сотқа дейінгі тергеп-тексеруге салыстырмалы талдау жасап оның жетілдіру бағыттарын берді.*

***Түйін сөздер:** сотқа дейінгі тергеп-тексеру, процесік заңнама, тергеу судьясы, процесік прокурор.*

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру институты өте күрделі және жетілдіруді талап етеді. Сондықтан, оның тиімділігін көрсету көзделеді.

Қылмыстық істі қозғау сатысы мен тергеуге дейінгі тексеруден бас тарту нәтижесінде:

- адвокат өз клиентін арыз Сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімінде тіркелген сәттен бастап қорғай алады;
- жәбірленушінің құқықтары анағұрлым жылдам қалпына келтіріледі;
- азаматтарды алдымен айғақтар беру үшін, содан кейін қылмыстық іс қозғалғаннан кейін бірнеше рет шақыру әрекеттері артта қалды, бұл мембюджеттің артық шығын шығаруына әкеп соқты және азаматтардың наразылықтарын тудырған еді [1,б.1].

Сот төрелігі мен құқық қорғау қызметі тиімділігінің кепілі» атты халықаралық конференцияда сөйлеген сөзінде СДТБТ жүргізуді автоматтандыру: біріншіден, процестің басталуын тіркеуді жеңілдетті; екіншіден, жазбаша арыздардың бірыңғай форматын енгізуге мүмкіндік берді. Бұл формуляр мән-жайларды егжей-тегжейлі баяндауды талап етеді және көптеген адамдардың «кірмей жатып» «жалған» арыз жазу ықыласын жояды, себебі бұл үшін болатын жауаптылық егжей-тегжейлі түсіндіріледі, қазір бұл 10 жылға дейін бас бостандығынан айыруға дейін апарады; үшіншіден, тергеп-тексеруді «он-лайн» режимінде қадағалауға мүмкіндік береді; төртіншіден, полицейлерге азаматтар жүгінген кезінде болатын полицей тәртібі енгізілді. Бұл азаматтардың сеніміне оң әсер етеді деген ойдамын [2,б.1].

Криминалдық сипаттан тыс барлық хабарларды сүзіден өткізу жүйесі айқын реттелген.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеруді басталу тәртібінің өзгеруінен 2015 жылы тоқтатылған қылмыстық істер бұрын бас тарту материалдары болар еді, егер осыны ескерсек, полициядағы іс жүргізушамамен 550 мыңға азайды.

Бұндай прогресс басқа қылмыстарды ашуға көбірек уақыт берді деп ойлаймын.

Сонымен қатар, тергеп-тексерудің жеңілдетілген нысандары мен жүктемені төмендетті.

Соттарға жеделдетілген тәртіпте және хаттамалық нысанда құқық бұзушылықтардың үштен бірі жіберілді (64 мыңның 20 мыңға жуығы).

Адвокат енді тергеу судьясының алдында бұрын ол жауап алған куәні мәжбүрлеп әкелу туралы, айғақтарды сақтап қою, сараптама тағайындау туралы, қорғалушының мүдделерін қорғау үшін қажетті мәліметтер, құжаттар, заттар талап ету туралы өтінішхат беруге құқылы.

Енді заттар, құжаттар, мәліметтер, сондай-ақ қорғаушы ұсынған өзге де деректер міндетті түрде іс материалдарына қоса тіркеуге жатады.

Адвокаттардың сараптама тағайындау туралы және құжаттарды іс материалдарына қоса тіркеу туралы 37 өтінішхаты қаралды және оның 6-ы қанағаттандырылды. Ол адамдардан жауап алуға, оның ішінде ғылыми-техникалық құралдарды пайдаланып жауап алуға құқылы.

Сондай-ақ шарттық негізде сарапшының, маманның қорытындыларын өз бетінше алуға және осындай қорытындыларды іске қоса тіркеу туралы өтінішхат беруге құқылы.

Осы өкілеттіліктердің барлығы құзыреттілікпен пайдаланылған жағдайда, бұл сотқа дейінгі сатыда іс жүзіндегі жарыс жағдайын жасайды. Жалпы түрме тұрғындарының индексін төмендету бойынша оң ілгерілеуге қол жеткізілді.

Жаңа ҚПК-де қорғаушының өкілеттіліктерінің айтарлықтай кеңейтілгендігін, оның ішінде қылмыстық процестің сотқа дейінгі сатысында кеңейтілгендігін атап өтпеуге болмайды.

Адвокат енді тергеу судьясының алдында бұрын ол жауап алған куәні мәжбүрлеп әкелу туралы, айғақтарды сақтап қою, сараптама тағайындау туралы, қорғалушының мүдделерін қорғау үшін қажетті мәліметтер, құжаттар, заттар талап ету туралы өтінішхат беруге құқылы.

Енді заттар, құжаттар, мәліметтер, сондай-ақ қорғаушы ұсынған өзге де деректер міндетті түрде іс материалдарына қоса тіркеуге жатады. Адвокаттардың сараптама тағайындау туралы және құжаттарды іс материалдарына қоса тіркеу туралы 37 өтінішхаты қаралды және оның 6-ы қанағаттандырылды. Ол адамдардан жауап алуға, оның ішінде ғылыми-техникалық құралдарды пайдаланып жауап алуға құқылы.

Сондай-ақ шарттық негізде сарапшының, маманның қорытындыларын өз бетінше алуға және осындай қорытындыларды іске қоса тіркеу туралы өтінішхат беруге құқылы. Осы өкілеттіліктердің барлығы құзыреттілікпен пайдаланылған жағдайда, бұл сотқа дейінгі сатыда іс жүзіндегі жарыс жағдайын жасайды.

Жалпы түрме тұрғындарының индексын төмендету бойынша оң ілгерілеуге қол жеткізілді. Жұмыстың алғашқы күндерінен бастап пайда болған проблемалы мәселелер ведомстволарлық топтарда қаралды, оларға қылмыстық қудалау органдары басшылығының өкілдері және Жоғарғы Соттың қылмыстық істер бойынша алқалары кірді. Оларға новеллаларды одан әрі жетілдіру туралы ұсыныстар, сондай-ақ кемшіліктер мен ішкі қайшылықтарды жою бойынша ұсыныстар енгізілді. Аталған кестелер Құқықтық саясат жөніндегі кеңес пен Заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі үйлестіру кеңесінің отырыстарында талқыланды.

Бұл туралы бізге ресейлік әріптестеріміз ескертті, олар репрессия жылдары орын алған трагедиялық асыра сілтеушіліктердің қайталануынан қауіптеніп, қылмыстық істі қозғау сатысынан бас тартуға асқан сақтықпен қарайды.

Сондықтан біз ескі ҚПК-де болған, адамның әрекетке қатыстылығын анықтау түріндегі ұстап алу мақсатын жойдық.

Ол неғұрлым негізді болуы үшін, адам қылмыс жасау кезінде немесе оны жасағаннан кейін тікелей үстінен түсу жағдайларын қоспағанда, ұстап алу тек шұғыл әрекеттер жасалғаннан кейін ғана жүргізілуі мүмкін екендігін ескерттік.

Өздеріңіз білесіздер, Еуропаның көптеген елдерінде ұстап алуды, мысалы тергеу судьясы санкциялайды. Бәлкім бізге де осы жолмен жүру қажет шығар.

Қылмыстық процестегі қауіпсіздік шараларын қолдану үшін сот бақылауын кеңейту келешекте болатын іс деп ойлаймыз, себебі олар да азаматтардың конституциялық құқықтарына қатысты болуы мүмкін.

Сонымен қатар, жақында Германияның тәжірибесін талдадық, онда медицина қызметкерлері тек қандай да бір криминалдық белгілерін анықтаған жағдайда ғана мәйіт пен оқиға орнын тексеру үшін полиция мен прокурорды шақырады.

Жалпы қылмыстық-процестік заңнаманың жаңа моделіне көшу іске асырылды.

Сот ісі жеңілдетілді және азаматтардың қорғалу деңгейі айтарлықтай артты. Дей тұрғанмен оны одан әрі жетілдіру мүмкіндіктері түгесілген жоқ. Атап айтқанда, Германияда сотқа дейінгі сатыда процестің басшысы прокурор болып табылады. ГФР полициясының қызметі құқық бұзушылықтардың іс жүзіндегі мән-жайларын анықтауда және бекітуде. Сот бақылауы айыпталушының құқықтарын шектейтін барлық шешімдерге қолданылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Даулбаев А. Заңдылықты сақтау – басты талап //egemen.kz/2016/01/16/17550
2. Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының бірінші орынбасары Иоган Меркельдің «Процестік заңнаманы жаңғырту – сот төрелігі мен құқық қорғау қызметі тиімділігінің кепілі» атты халықаралық конференцияда сөйлеген сөзі (2016 жылдың 4 наурызы) //http://m.prokuror.kz/rus/comment/reply/48992
3. Патсаев У. Реформирование уголовного судопроизводства в Республике Казахстан, перспективы организации функции расследования в органах прокуратуры

//<http://m.prokuror.kz/rus/novosti/stati/reformirovanie-ugolovnoego-sudoproizvodstva-v-respublike-kazahstan-perspektivy>

4. Кузнецова С.М. Реформа предварительного расследования: перспективы развития //Вестник Казанского юридического института МВД России. №2. 2015. С.29-34.

ӘОК 345.1

ТІРІ АДАМДАРҒА СОТ САРАПТАМАСЫН ЖҮРГІЗУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қалдыбаева Меруерт Алмасбекқызы

І.Жансүгіров атындағы ЖУ, «Құқықтану» мамандығының 4 курс студенті

Ғылыми жетекші: Жакупова Г.А. қылмыстық-құқықтық пәндер

кафедрасының аға оқытушысы, з.ғ.м.

Талдықорған, Қазақстан

***Аннотация.** Мақалада тірі адамдарға мәжбүрлі және ерікті сот сараптамасын жүргізу ерекшеліктері және денсаулыққа келтірілген ауыр жарақаттарды сот сараптамасында зерттеу ерекшеліктері қарастырылған.*

***Кілт сөздер:** Сот сараптама, ауыр зиян, ауыр зардап, ерікті сот сараптамасы, мәжбүрлі сот сараптама*

Тірі адамға сараптама жасау Қазақстан республикасы «Сот сараптамасы қызметі туралы» заңына сәйкес сот медициналық сараптаманы жүргізу және ұйымдастыру туралы нұсқаулық ережелерінің тармақтарына сәйкес атқарылады.

Қазақстан Республикасының сот-сараптама қызметі туралы заңының 44-бабына сәйкес тірі адамдарға сот сараптамасы медициналық ұйымда немесе сот-сараптамалық зерттеулер жүргізу және аталған адамдардың құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз ету үшін қажетті жағдайлары бар басқа орында жүргізілуі мүмкін. Сот сараптамасы жүргізілген кезде адамды стационарлық тексеру қажеттілігі туындаған жағдайда медициналық ұйымға орналастырылуы мүмкін.

Өздеріне қатысты сот сараптамасы тағайындалған адамдарды сот сараптамасы жүргізілетін орынға және сот-сараптамалық зерттеулер жүргізілгеннен кейін тасымалдауды сот сараптамасын тағайындаған орган (адам) қамтамасыз етеді. Адамдарға сот сараптамасы ерікті немесе мәжбүрлі түрде жүргізілуі мүмкін. Сот сараптамасы ерікті түрде жүргізілген жағдайда сот сараптамасы органына адамның сот-сараптамалық зерттеулерге тартылуына жазбаша келісімі ұсынылуға тиіс. Егер өзіне қатысты сот сараптамасы тағайындалған адам кәмелетке толмаған болса немесе оны сот әрекетке қабілетсіз деп таныса, оның заңды өкілі немесе қорғаншылық және қамқоршылық органы аталған адамға қатысты сот сараптамасын жүргізуге жазбаша келісім береді. Тірі адамдарға мәжбүрлі түрде сот сараптамасын жүргізуге заңда тікелей көзделген жағдайларда ғана жол беріледі. Егер адамға сот сараптамасын жүргізу сот-сараптамалық зерттеулерді стационар жағдайында жүргізуді көздейтін болса, онда ол сот сараптамасын тағайындау туралы қаулының, ұйғарымның негізінде тиісті медициналық ұйымға орналастырылады. Күзетпен ұсталмаған адамды сот-медициналық немесе сот-психиатриялық сараптама жүргізу үшін медициналық ұйымға мәжбүрлеп орналастыруға тек сот шешімі бойынша ғана жол беріледі. Сот сараптамасын тағайындаған орган (адам) сот сараптамасын жүргізу үшін медициналық ұйымға мәжбүрлеп орналастырылған

адамның орналасқан жері туралы оның отбасының кәметке толған мүшелерінің бірін, басқа да туыстарын немесе жақын адамдарын, ал олар болмаған кезде аталған адамның тұрғылықты жері бойынша ішкі істер органын жиырма төрт сағат ішінде хабардар етуге міндетті.

Тірі адамдарға сот сараптамасын жүргізу Қазақстан Республикасының сот-сараптама қызметі туралы заңының 48-бабына сәйкес келесідей талаптар сақталуы қажет:

1) іс бойынша мәліметтер алу мақсатында заңмен кепілдік берілген құқықтардан айыруға немесе қысым жасауға (оның ішінде алдау, зорлық-зомбылық жасау, қатер төндіру және өзге де заңсыз шаралар арқылы);

2) медициналық технологияларды, фармакологиялық және дәрілік заттарды клиникалық зерттеулердің субъектілері ретінде аталған адамдарды пайдалануға;

3) хирургиялық араласуды көздейтін зерттеулердің әдістерін қолдануға тыйым салынады.

Сот сараптамасын тағайындаған орган (адам) баламалы әдістерді қоса алғанда, өзіне қатысты сот сараптамасы жүргізілетін адамға қолданылатын сот-сараптамалық зерттеулердің әдістері туралы, болуы мүмкін ауыруды сезінулер мен жанама әсерлер туралы оған түсінікті түрде хабардар етуге тиіс. Аталған ақпарат өзіне қатысты сот сараптамасы жүргізілетін аталған адамның тиісті өтінішхатты мәлімдеген заңды өкіліне де беріледі [1].

Өзіне қатысты сот сараптамасы жүргізілетін адамға медициналық көмек заңда көзделген негіздер бойынша және тәртіппен ғана көрсетілуі мүмкін.

Медициналық ұйымға орналастырылған адамға шағымдар мен өтінішхаттар беруге мүмкіндік беріледі. Заңда көзделген тәртіппен берілген шағымдар мен өтінішхаттар жиырма төрт сағат ішінде адресатқа жіберіледі және цензураға жатпайды.

Адамға ерікті түрде жүргізілетін сот сараптамасы аталған адамның бастамасы бойынша оның кез келген сатысында тоқтатылуы мүмкін.

Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасымен көзделген денсаулыққа зиянның медициналық белгілеріне сәйкес сарапшы сот-медициналық сараптама жүргізу кезінде денсаулыққа келтірілген зиянның ауырлығын анықтайды.

Шын мәнінде заңдарда жарақаттардың бір-ақ түрі, яғни адам өміріне қауіпті жарақаттар ғана қарастырылады. Өйткені жарақат түрлерінің басқа белгілерінің бәрі жарақаттың нақ өзі емес, соның зардаптары болып табылады.

Адам өмірі үшін қауіпті жарақаттарға адамға медициналық көмек көрсетілмей өліп кететін немесе оған өлім қауіпін туғызатын жарақаттар жатқызылады. Бұл жарақаттар медициналық көмектің көрсетілгеніне қарамастан, сондай жарақат алудың өзі-ақ адам өміріне қауіпті деген сөз. Кейде, медициналық көмек көрсетілген жағдайда, мұндай жарақаттардың ақыры жақсы болып, ауыр зардаптарға соқтырмайды. Сондықтан мұндай жарақаттар салынған сәтінде ғана қауіпті болуы мүмкін [2].

Денсаулыққа келтірілген ауыр зиян мынадай айқын белгілері (өлшемдері):

1) адам өміріне қауіптілігі;

2) қандай да бір әсерлерден кейінгі салдар бойынша денсаулыққа ауыр зиян келтіретін өмірге қауіпті емес: көрмеу, естімеу, сөйлемей немесе қандайда бір органнан айырылу, не органның қызметін жоғалту: бет пішіннің қалпына келмейтіндей зақымдануы; денсаулықтың бұзылуы, жалпы еңбекке қабілеттілігінен айтарлықтай тұрақты үштен бірінен айырылуымен біріктірілген (33% және одан жоғары); кәсіби еңбек қабілеттілігінен толық айырылуы; жүктіліктің үзілуі; психикалық бұзылуы (психикалық аурулар), нашақорлықпен немесе уытқұмарлықпен сырқаттанушылық болып табылады.

- Өмірге келтірілген қауіпті бағалау кезінде медициналық көмек көрсетумен, өзіне-өзі көмек көрсетумен немесе бір-біріне көмек көрсетумен түсіндірілетін өлімнің алдын алу, сондай-ақ кездейсоқ жағдайларды болдырмау назарға алынбауы тиіс.

- Өмірге қауіпті денсаулыққа келтірілген зияндарға:
 - миды зақымдамай бассүйектің тесіп өткен жарақаты;
 - бассүйек күмбезінің және бассүйек негізінің ашық және жабық сынуы
- 3) мидың ауыр дәрежедегі зақымдануы, ми діңі бөлігінің зақымдану симптомдары болса мидың орта дәрежедегі зақымдануы;
- өмірге қауіп төнген жағдайда эпидуралдық, субдуралдық, субарахноидальдық, миішілік және қарыншаішілік қан құйылуы;
 - омыртқа өзегін тесіп өткен, оның ішінде жұлынды зақымдамаған жарақаттар;
 - сынулар - буындардың шығуы немесе дененің сынуы, немесе мойын омыртқалары доғаларының екі жағынан сынуы, сондай-ақ жұлын қызметі бұзылмай бірінші және екінші мойын омыртқалары доғаларының бір жақтан сынуы;
 - мойын омыртқаларының шығуы; өмірге қауіп төндіретін немесе жұлын қызметінің бұзылуына әкеп соғатын буынның таюы;
 - өмірге қауіп төндіретін немесе жұлын қызметінің бұзылуына әкеп соғатын мойын бөлігіндегі жұлынның жабық зақымдануы;
 - жұлын функциясы бұзыла отырып немесе ауыр дәрежедегі клиникалық бекіткіш шокпен және басқа да өмір жағдайына қауіп төндіретін бір немесе бірнеше кеуде немесе бел омыртқаларының сынуы немесе сынып-шығуы;
 - ауыр арқа шоғына немесе жамбас органдары функцияларының бұзылуына әкеп соғатын кеуде, бел және сегізкөз сегменттерінің жабық зақымдануы;
 - жұтқыншақтың, өңештің, көмекей және кеңірдектің саңылауын тесіп өткен жарақат, сондай-ақ қалқанша без және айырша бездің ашық жарақаты;
 - тіласты сүйегінің сынуы, өмірге қауіп төндіретін көмекей шеміршегінің және кеңірдектің ашық және жабық сынуы;
 - өкпенің қабын, жүректің қабын немесе көкірек ортасын тесіп өткен, оның ішінде ішкі органдарды зақымдамай тесіп өткен кеуде клеткасының жарақаты
 - ішперде қуысын (ішперде қуысы мен ішпердеден тыс кеңістікті) тесіп өткен, оның ішінде ішкі органдарды зақымдамай тесіп өткен іш жарақаты;
 - қуық қуысын, тікішектің жоғарғы және ортаңғы бөліктерін тесіп өткен, сондай-ақ тікішектің төменгі бөлігінің барлық қабаттарын аумақты ашық зақымдаған жарақат
 - кеуденің ішкі органдарының немесе ішперде қуысының немесе ішперде қуысынан тыс кеңістіктің (бүйректер, бүйрекүсті бездері, ұйқы безі) немесе диафрагманың, немесе қуықасты бездерінің, немесе несеп ағардың, немесе несеп ағар каналдың жарғақты бөлігінің ашық және жабық жарақаттары;
 - мықын-сегізкөз жігі жарыла және жамбас сақинасының байланысы бұзыла отырып немесе жамбас сақинасының байланысы бұзыла отырып, оның алдыңғы және артқы бөліктерінің екі рет сынуы;
 - диафизарлық бөліктегі ұзын түтік тәрізді сүйектердің (тоқпан жілік, ортан жілік, үлкен жілік, білектің қос сүйектері) ашық сынықтары;
 - кәрі жілік, шынтақ жілік, кіші жіліншіктердің ашық сынығы; тоқпан жілік, ортан жілік және үлкен жіліктердің жабық сынықтары кезінде, сондай-ақ, ірі буындардың (тоқпан, шынтақ жіліктері, кәрі білезіктік, жамбас-сан, тізе, сирақ-аяқ басы) жабық зақымдануы кезінде денсаулыққа келтірілген зиянның дәрежесі өмірге төнген қауіпке, денсаулықтың бұзылуының ұзақтығына немесе еңбекке жарамдылығын тұрақты жоғалту белгілеріне қарай анықталады;
 - ірі қан тамырларының: қолқа, күретамыр, (ортақ, ішкі, сыртқы), бұғана асты, қолтық, тоқпан, мықын, сан, тізеасты артериялары немесе оларды тесіп өте отырып, көктамырлардың зақымдануы;

- перифериялық тамырлардың зақымдануы (бастың, беттің, мойынның, білектің, қол ұшы, сирақ-аяқ басы) олардың өмірге төндірген нақты қаупіне қарай анықталады (мысалға көп мөлшерде қан жоғалту, ауыр дәрежедегі шок және басқалар);

- дене бетінің 15%-дан асатын үшінші, төртінші дәрежедегі күйікке шалдығуы; 20%-дан астам үшінші дәрежелі күйік, дене бетінің 30%-дан астамы күйікке шалдыққан екінші дәрежедегі күйік, сондай-ақ көлемі көп емес, бірақ өмірге қауіп төндірген жағдайда (күйіктің салдары адамға пластикалық және қалпына келтіру операциясын ескермей, бағалануы тиіс); дауыс қуысының ісігі және тарылу құбылысымен тыныс алу жолдарының күйіктері;

- өмірге қауіп төндіретін аумақтық, жалпы ұлтты әсерден басқа химиялық күйіктер (қоюланған қышқылдар, қауіпті сілтілер, өзге де уландырғыш заттар);

- химиялық заттармен (улар) улану немесе өмірге қауіп төндіретін биологиялық агенттер әсерінен пайда болған патологиялық жағдайлар [3].

- өмірге қауіп төндіретін құбылыстың айқын белгілерімен қоса жүретін мойын ағзаларының қысылуы және басқа да механикалық асфиксиялар (ми қанайналымының бұзылуы, естен тану, амнезия және басқалар), егер бұлар объективті деректермен дәлелденген болса;

- ұршық және тізе буындарының ашық жарақаттары;

- төменгі температураның әсерінен зақымдану (организмнің жалпы тоңуы, үсу), өмірге қауіп төнген жағдайда.

- көру, есту және сөйлеу қабілетін немесе қандай-да бір ағзасын, не органның қалыпты қызметін жоғалту - нәтижесі мен салдары бойынша денсаулыққа ауыр зиянға жататын, өмірге қауіпті емес жарақаттар болып табылады:

- екі көздің толық көрмей қалуын немесе 0,04 дейін және одан да төмен көз көрудің төмендеуін (екі метр және жарыққа дейінгі қашықтықта саусақты санау); бір көздің көрмей қалуы көру қабілетінен айырылу деп түсінген жөн;

Денсаулыққа келтірген зиянның ауырлығының сот-медициналық сараптамасы кезінде қорытындыда мыналар көрсетіледі:

1) денсаулыққа келтірілген зиянның медициналық тұрғыдан алғанда объективті белгісі (тырналу, қанталау, жарақат, сүйек сынуы және басқалар), олардың орнығуы және қасиеттері; 2) жарақаттандырған құралдың (заттардың) із түсірген бөлігінің сипаты; 3) туындау механизмі; 4) зақымдау уақыты; 5) денсаулыққа келтірген зиянның белгісін көрсету.

Объективті медициналық деректер бойынша өмірге қауіп белгілері анықталған жағдайда сот-медициналық сарапшы жарақаттың нәтижесін күтпей-ақ, денсаулыққа келтірілген зиянның ауырлығын белгілей алады.

Денсаулыққа келтірілген зиян туралы болжамды пікірмен алдын ала қорытындылар әзірлеуге тыйым салынады [4].

Сарапшының қорытындысы сараптама аяқталғаннан соң кеңсеге тіркеу және сараптама тағайындаған тұлғаға (органға) беру үшін немесе сараптама тағайындаған тұлғаның (органның) жазбаша өкімі бойынша өзге тұлғаға беріледі. Медициналық ұйымдардың басшылары мен дәрігерлері сот-медициналық сарапшыға сот-медициналық сараптама жүргізу үшін қажетті зертханалық зерттеулерді жүзеге асыруда клиникалық тексеру, консультациялар жүргізуге көмек көрсетеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасының Сот-сараптама қызметі туралы заңы 2017 жылғы 10 ақпандағы

2. Судебно-медицинская экспертиза вещественных доказательств биологического происхождения [Мәтін] / Т.З. Жакупова.- Алматы: CyberSmith, 2017.- 1электр. опт.

диск.Ә.Сабыров. «Қазіргі кезеңдегі халықаралық теңіз құқығы және Қазақстан Республикасы» // <https://articlekz.com/kk/article/16942>

3. Мырзаханова, М.Н. Сот сараптамасы бойынша практикум [Мәтін]: Оқу-әдістемелік құрал / М.Н. Мырзаханова, Е.Н. Мырзаханов.- Алматы: ТехноЭрудит, 2018.- 152 б.

4. Оленберг, Г.В. Практикум по судебной экспертиологии [Текст]: Учебное пособие / Г.В. Оленберг.- Алматы: Эверо, 2015.- 108с

УДК 34.347

ВЫХОДА НЕТ: ДЕДЛОК В КОРПОРАТИВНОМ ПРАВЕ

Нуржанова Алтынай Нуржановна

Студентка юридического факультета ЕНУ им. Л. Н. Гумилева

Научный руководитель – к.ю.н. Бексултанова Р.Т.

Нур-Султан, Казахстан

***Аннотация:** В настоящей статье поднимается новое для казахстанского законодательства понятие «безвыходной ситуации» при возникновении спорного момента в деятельности юридического лица и рассматриваются различные механизмы разрешения таких ситуаций по английскому праву, откуда данное понятие берет свои корни.*

***Ключевые слова:** английское право, безвыходная ситуация, законодатель, юридическое лицо, учредитель.*

В течение последних лет в нашем государстве активно обсуждаются вопросы о внедрении норм английского права в национальное законодательство. В этой связи нововведения из зарубежного права представляют наибольший интерес. В частности, «безвыходная ситуация» (от англ. deadlock), которая появилась в конце июня 2020 года в Законе РК «О товариществах с ограниченной и дополнительной ответственностью».

Под безвыходной понимают ситуацию, при которой учредители юридического лица, обладающие равным количеством голосов, не могут договориться между собой. При таком конфликте интересов к единому решению прийти затруднительно, а иногда и вовсе невозможно. Необходимо отметить, что такая ситуация может возникнуть не только, когда у участников равное количество голосов, но и тогда, когда для решения поставленного вопроса необходимо 100% голосов. Для того, чтобы учредители юридического лица могли предупредить и благоприятно разрешить такие корпоративные споры, законодатель дал право включить порядок разрешения безвыходных ситуаций в устав товарищества с ограниченной ответственностью, однако не определил конкретные механизмы.

На практике каждая организация выбирает вариант выхода из таких ситуаций в зависимости от обстоятельств, например степень заинтересованности участников в продолжении бизнеса. Причем каждый из способов разрешения безвыходной ситуации довольно-таки радикален и обладает как своими преимуществами, так и недостатками. Учредители, не желая идти на компромисс, чаще всего вынуждены обращаться в суд, реорганизовывать или ликвидировать юридическое лицо. С применением каждого из способов сопряжены определенные сложности. Также законодательство предусматривает возможность решения конфликта путем исключения участников, которые причинили

существенный вред компании или другим участникам. Однако нет норм, которые бы могли содействовать урегулированию безвыходных ситуаций при отсутствии каких-либо нарушений участниками. К тому же возникновение безвыходной ситуации не всегда наносит ущерб бизнесу. Возможны случаи, когда даже при таких обстоятельствах нормальная работа организации продолжается (например, есть предложение сменить поставщика, когда как существующий, в целом, справляется со своими обязанностями). Однако трудность принятия общего решения в обратной ситуации может парализовать работу всего или существенной части бизнеса, что может привести к убыткам (например, когда необходимо выбрать поставщика, поскольку возникла острая необходимость в новых услугах/продуктах).

Преимущество английского права в том, что оно диспозитивно и позволяет структурировать взаимоотношения участников с учетом всех нюансов, урегулирования практически всех вопросов. В англо-саксонской правовой системе нередко заключают корпоративные соглашения, в которых предусмотрены механизмы разрешения споров, такие как предоставление дополнительного голоса, установление за одним из участников права решающего голоса. Соглашение может предусматривать создание сторонами специального выборного органа для урегулирования разногласий «dispute review panel», использование процедуры медиации, привлечение независимого эксперта.

На случай, если дедлок не удастся урегулировать и одному из участников придется покинуть общество, в договоре устанавливаются специальные последствия. В частности, сторонам предоставляют право требовать принятия решения о ликвидации общества, право требовать продажи доли в уставном капитале другой стороны договора («put/call option»), принудительного выкупа доли другой стороны договора. Также существуют другие способы выхода из дедлока, которые можно закрепить в уставе:

«Русская рулетка» (russian roulette): при возникновении безвыходной ситуации каждый из участников имеет право направить другому участнику предложение о выкупе половины уставного капитала с указанием цены. Другой участник может либо продать свою долю по названной цене, либо потребовать, чтобы по той же самой цене доля была приобретена у него.

«Техасская перестрелка» (texas shoot-out): каждая из сторон направляет независимому медиатору запечатанное предложение цены, по которой она готова приобрести долю другой стороны. Конверты вскрываются одновременно, после чего выигрывает заявка с наибольшей ценой. Лицо, подавшее такую заявку, обязано купить, а другая сторона – продать свою долю по указанной цене. В случае с «перестрелкой» нет препятствий на основе установленного в соглашении способа осуществить принудительный выкуп доли участия в товариществе в суде.

«Голландский аукцион» (dutch auction): стороны в предложениях указывают минимальную цену, за которую они готовы продать свою долю в компании. Сторона, предложившая наибольшую цену, получает право выкупить долю другой стороны по цене, указанной в ее предложении.

Чтобы успешно применять институт корпоративного договора для преодоления дедлоков, участникам нужно заранее включать в соглашение условия, которые предусматривают обязанность при наступлении определенных обстоятельств приобрести или произвести отчуждение доли в уставном капитале товарищества (доли). В договоре также могут найти закрепление условия о «перестрелке», об опционе.

Таким образом, пока отсутствие устоявшейся правоприменительной практики в сфере корпоративных соглашений, подчиненных казахстанскому праву, является основным и самым серьезным фактором, сдерживающим развитие данного института и связанных с ним правовых механизмов в Казахстане. Полагаю, что гораздо более эффективно было бы обязать учредителей включать в устав Товарищества механизмы

разрешения безвыходных ситуаций, во избежание убытков. Смее надеяться, что новые для казахстанской правовой действительности нормы, регулирующие договорные отношения учредителей, в скором времени докажут свою состоятельность и обретут более широкое применение.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Закон Республики Казахстан от 22 апреля 1998 года № 220-І «О товариществах с ограниченной и дополнительной ответственностью»
2. Козлова Н. Deadlock: как выйти из корпоративного тупика и не попадать в него. Российская и зарубежная практика // Юрист, №12, 2015, С. 13-21

УДК 34.347

ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЕ ПРАВАМИ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

Серикпаев Дамир

Студент юридического факультета ЕНУ им. Л.Н.Гумилева

Научный руководитель – к.ю.н. Бексултанова Р.Т.

Нур-Султан, Казахстан

Аннотация: В данной статье исследуется понятие злоупотребления процессуальными правами в гражданском процессе. Даны мнения различных ученых процессуалистов по содержанию данного понятия. Автором предлагаются конкретные меры по совершенствованию действующего гражданского процессуального законодательства.

Ключевые слова: гражданский процесс, злоупотребление правами, судебная защита, правосудие, процессуальные права.

В статье 13 Конституции Республики Казахстан гарантировано право граждан на судебную защиту от любых посягательств [1]в.

В 2017 году НИИ Академии правосудия при Верховном Суде РК была направлено вместе с обобщением судебной практики применения судами норм ГПК РК информативное письмо, согласно которому необходимо было провести исследование по теме «Злоупотребление правами в гражданском процессе» и внести предложения по вопросам совершенствованию действующего Гражданского процессуального кодекса Республики Казахстан (далее ГПК) [2].

Злоупотребление процессуальными правами имеет широкую проблему охватывающий страны СНГ. Например, в ГПК РФ ст. 99: «При описании признаков злоупотребления правом, ГПК, в частности, использует термин «заведомость», акцентируя внимание на предумышленном поведении лица, злоупотребляющего субъективным правом (ст. 99, ч. 2 ст. 284 ГПК). Также есть попытки ученых процессуалистов дать единое определение данному термину. Так, Юдин А.В. определяет : «Злоупотребление процессуальными правами - это особая форма гражданского процессуального правонарушения, т.е. умышленные недобросовестные действия участников гражданского процесса (а в отдельных случаях и суда), сопровождающиеся нарушением условий осуществления субъективных процессуальных прав и совершаемые лишь с видимостью реализации таких прав, сопряженные с обманом в отношении

известных обстоятельств дела, в целях ограничения возможности реализации или нарушения прав других лиц, участвующих в деле, а также в целях воспрепятствования деятельности суда по правильному и своевременному рассмотрению и разрешению гражданского дела, влекущие применение мер гражданского процессуального принуждения» [3].

Признаки злоупотребления процессуальным правом в основном содержатся в ст. 114 ГПК РК. И в Отчете характеризуют ее так: «Одной из норм, прямо направленных на пресечение злоупотребления процессуальными правами является статья 114 ГПК РК» [4]. Злоупотребление процессуальными правами в отчете описывают, как одну из самых распространенных проблем в судебной практике. Она мешает быстрому, эффективному и качественному отправлению правосудия. В связи с тем, что положения ст. 114 ГПК входят в круг понятия злоупотребления процессуальными правами, проблемы ее применения непосредственно влияют на отправление правосудия. Поэтому считаем необходимым выявить сущность проблемы и найти предложения решения данных проблем.

В соответствии со ст. 114 ГПК РК: «По заявлению лица, участвующего в деле, со стороны, недобросовестно заявившей заведомо необоснованный иск или спор против обоснованного иска (лицо знало или должно было знать) либо систематически противодействовавшей правильному и быстрому рассмотрению и разрешению дела, суд может взыскать в пользу другого лица, участвующего в деле, компенсацию убытков за фактическую потерю времени». Из данной нормы следует два условия для взыскания убытков:

1) с истца, в случае: «заявление заведомо необоснованного иска и недобросовестное заявление иск»;

2) с ответчика же взыскивают: «в случае недобросовестного предъявления им заведомо неосновательного иска либо систематического противодействия правильному и быстрому рассмотрению и разрешению гражданского дела». Однако на практике бывает, что истец или ответчик имеют сразу два условия. Например, ответчик недобросовестно заявляет заведомо неосновательный спор против иска и противодействует правильному и быстрому рассмотрению и разрешению гражданского дела.

Условия, указанные в ст. 114 ГПК 2015 г. по существу аналогичны ст.112 ГПК от 13 июля 1999 года и ст. 92 ГПК КазССР от 28 декабря 1963 года. Но в ГПК КазССР имеются некоторые отличия в словах. Так, вместо слова «взыскать» в старой редакции пишут «возложить». Слово «необоснованный» называют словом «неосновательный». А слово «компенсация» называют «вознаграждением». Так, судья Северо-Казахстанского областного суда, к.ю.н. И. Куанова ссылаясь на научно-практический комментарий к ГПК РСФСР от 1976 года, приводит мнение о том, что: «вознаграждение не входит в состав издержек, связанных с рассмотрением дела, - оно является санкцией за злоупотребление процессуальными правами» [5].

Таким образом, следует сделать сразу несколько выводов. Первое, ст. 114 ГПК РК не является новой, а имеет свою историю преобразования в содержании. Об этом свидетельствуют отличие слов. Такого же вывода придерживается И. Куанова: «Данная статья не является в ГПК РК чем-то новым».

Похожая проблема наблюдается и в российской юридической науке. Сравнивая положения норм старой и новой редакции ГПК приходят к таким же выводам: «Как видно, положения, закрепленные в нынешнем ГПК в ст. 99 существуют очень давно, но на практике применению подлежат крайне редко» [6]. Второе, целью ст. 114 ГПК является санкцией за злоупотребление процессуальными правами. Туда же входит предупреждение сутяжничества в гражданском процессе, злоупотребление п. 2 ст.13 Конституции РК, ст 4, п. 1 ст. 8, ст. 46 ГПК РК, п. 5 ст. 8 ГК РК. Третье, сравнив статьи норм, наличие каких-либо проблем ст. 114 ГПК выявлено не было. Также не удалось найти судебных

материалов или статистики, в которых освещались бы проблемы данной статьи. Однако, имеется аналитический отчет, который подвел к нескольким выводам. Данный аналитический отчет по нашему мнению представляется единственным, проанализировавший проблемы ст. 114 ГПК РК.

Так, в начале отчета указывается: «В обобщении касательно применения данной нормы отмечено, что «лица, участвующие в деле, и их представители редко предъявляют такие требования, ограничиваясь правильным разрешением материально-правового спора по существу. Но и при предъявлении требований суды формально относятся к его разрешению, в основном отказывая в иске, хотя данная норма является действенной и пресекает злоупотребление правом».... «Гражданами, чьи права нарушались противной стороной, не предъявлялись требования о применении этих норм, в отдельных случаях, возможно ввиду недостаточной правовой осведомленности, несмотря и на участие представителей в суде». Отсюда следует основная мысль, препятствием применения ст. 114 ГПК является формальное отношение судей к злоупотреблению процессуальным правом и отсутствию требования противной стороны, как они полагают ввиду недостаточной правовой осведомленности. Причиной такого формального отношения судей предполагается боязнь подачи жалобы со стороны лиц, злоупотребившим процессуальным правом. А причины в отсутствии применения данной статьи видят в: «...крайне расплывчатом и умозрительном содержании статьи 114 ГПК РК».

О расплывчатости и умозрительности статьи 114 ГПК говорилось и в отношении статьи 112 ГПК 1999 г. На практике данная статья не применяется, из-за сложности установления наличия условий, о которых уже упоминалось выше. И если даже судья усматривает в ходе рассмотрения гражданского дела факты злоупотребления процессуальными правами, то перед судьей возникает сложность в оценке таких действий, которые суд должен обосновать в выносимом им решении. Примечательным является вывод О. Андарова, судьи Карагандинского областного суда: «В силу перечисленных причин положения статьи 112 ГПК РК в судебной практике не применяются, и указанная статья остается «мертвой» нормой закона.»[6].

Исходя из выше изложенного, по нашему мнению содержание ст. 112 ГПК 1999 г. в ст. 114 ГПК 2015 г. не поменяло сути, и поэтому считаем ее еще не "оживленной". В качестве решения О.Андаров предлагает: «...изменить, предоставив суду право безусловного взыскания стороне, в пользу которой состоялось решение, с другой стороны компенсации за фактическую потерю времени, как это прописано законодателем в статьях 110 и 111 ГПК РК, регулирующих возмещение судебных расходов и расходов по оплате помощи представителя». Подобное положение дел имеется и в российской юридической науке. Например, Зайцев В.С. приводит такие мнения: ".А.Туманов отмечает чрезмерную абстрактность нормы, что в результате привело к пробелу в праве. В.М. Жуйков и М.К. Треушников трудности в применении данной статьи объясняют тем, что сторона, требующая компенсации за потерю времени, должна доказать недобросовестность своего оппонента в споре. А.Г. Новиков указывает, что бесспорных доказательств злонамеренности поступков стороны не имеется, поэтому мнение судьи по подобному вопросу всегда будет основано на вероятности, что неизбежно влечет риск его отмены». И видят в решении проблемы путем установления правил расчета за потерю времени: «Для решения данной проблемы, предлагаем Верховному суду как высшей судебной инстанции в своем Постановлении разъяснить единые правила расчета за фактически потерянное время. Такую сумму можно высчитывать последующей формуле: Скомп. = Трасч. хСтариф.».

На основании изложенного, сделан вывод о том, что ст. 114 ГПК является частью проблемы злоупотребления процессуальными правами в гражданском процессе. Определив цели и пределы злоупотребления процессуальными правами. Считаем, что

данная статья является мерой гражданско-правовой ответственности, но отсутствует практика ее применения.

Таким образом, предлагаем ввести термин «злоупотребления процессуальными правами» и указать конкретные признаки, которые будут охватывать ст. 114 ГПК. В содержании ст. 114 заменить слово «компенсация» на «вознаграждение», тем самым указать, что это санкция за употребление процессуальными правами. Предложение должно выглядеть следующим образом: «Суд может возложить уплату в пользу другого лица участвующего в деле вознаграждения за фактическую потерю времени». И обязать подавать заявления в случае подачи необоснованного иска или противодействия более двух раз правильному и быстрому рассмотрению и разрешению гражданского дела. Данная обязанность поднимет правовую осведомленность граждан и заставит более активно доказывать недобросовестность противной стороны и необоснованность исков.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Конституция Республики Казахстан принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года // ИПС Әділет
2. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан от 31 октября 2015 года // <http://adilet.zan.kz>
3. Юдин А.В. Злоупотребление процессуальными правами в гражданском судопроизводстве // г. Санкт-Петербург. - 2009. – С.31
4. АНАЛИТИЧЕСКИЙ ОТЧЕТ о результатах научного исследования злоупотребления процессуальными правами и РЕКОМЕНДАЦИИ по совершенствованию действующего права РК. 2019. Алматы. – 2019. – С.3
5. Куанова И. Злоупотребление процессуальными правами в гражданском судопроизводстве // journal.zakon.kz // Февраль, -2013. – С.54
6. Андаров О. Не затягивать процесс // Караганда. 23 октября 2012 г,
7. Зайцев В.С. Практика применения ст. 99 ГПК РФ. Компенсация за потерю времени. Красноярск: Сибирский федеральный ун-т. - 2011. – С. 2

УДК 378

ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В СФЕРЕ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Сулейменова Назым Оразхановна

к.ю.н., старший преподаватель кафедры правовых дисциплин
Казахской Академии труда и социальных отношений
г. Алматы, Республика Казахстан

Аннотация: в статье выявляются проблемы подготовки специалистов в сфере местного самоуправления в высших учебных заведениях Республики Казахстан. Автор говорит о необходимости подготовки кадров по развитию местных сообществ по примеру ряда зарубежных стран.

Ключевые слова: местное самоуправление, местное сообщество, муниципальные служащие

В настоящее время местное самоуправление в Республике Казахстан составляет одну из основ конституционного строя. Его положение в политической системе казахстанского общества определяется тем, что это тот уровень власти, который наиболее приближен к населению, им формируется и ему непосредственно подконтролен, решает вопросы удовлетворения основных жизненных потребностей населения. Рационально организованное местное самоуправление позволит эффективно использовать местные ресурсы, снимет социальную напряженность в обществе, повысит доверие населения к власти.

Мировой опыт свидетельствует, что государство, если оно желает процветать, должно передавать местным властям под их ответственность ресурсы, полномочия и инновационные технологии, чтобы люди сами распоряжались своей судьбой, боролись за социальные блага, сами решали, как воспитывать своих детей, лечить больных, заботиться о престарелых, как строить дома и дороги, правильно использовать ресурсы.

Поэтому в местных сообществах стран Европы, Америки, Азии растет не только муниципальная собственность, развивается местное производство, возникают промышленно-финансовые группы, муниципальные предприятия, банки, страховые компании, совершенствуется социальная инфраструктура, но и демократизируется местное самоуправление на основе муниципального менеджмента, данных муниципальной науки, культуры, образования.

Одна из проблем формирования местного самоуправления в Казахстане – это то, что население сельских регионов практически не обладает опытом участия в управлении территориями в условиях местного самоуправления, отсутствуют практические механизмы и модели организации местного самоуправления, адаптированные к казахстанским условиям. Местное самоуправление не может быть внедрено, если население и государственные служащие (которые также являются частью населения и воспитаны той же средой) не имеют представления о том, как может работать местное самоуправление и не готовы к деятельности в условиях его практической реализации. Мы считаем, что созданию органов местного самоуправления должен предшествовать ряд действий: проведение широкой информационной кампании по разъяснению населению правовых основ участия в управлении территориями, сущности и значения самоуправления, выявление лучших практик самоуправления на конкретных территориях и их последующее распространение.

К примеру, в США существует отлаженная система переработки университетских знаний в прикладные, их передача через систему «Extension» конечным потребителям. («Extension» – это функция связанная с предоставлением знаний и навыков, в зависимости от потребностей и спроса, сельскому народу в неформальной обстановке в целях повышения уровня и качества их жизни). Здесь в 39 вузах выдают дипломы по специальности «Развитие местных сообществ». В семи вузах выпускникам присваивается степень магистра по данной специальности. Фактически муниципальная реформа в США началась с выходом в 1915 г. книги Ф.Фаррингтона «Развитие сообщества: как сделать маленький город лучшим местом для жизни и для занятия бизнесом». Это руководство по организации местного сообщества, в котором автор основное внимание уделяет экономическим аспектам, подчеркивая главную роль местной инициативы в этом развитии. Фаррингтон адресовал книгу маленьким городам с населением менее 10 тыс. человек, однако его идеи оказались плодотворными и для более крупных муниципальных образований. С тех пор в США, как и в Западной Европе, «развитие местных сообществ» превратилось в одно из наиболее престижных направлений научной мысли. [1]

Развитие местных сообществ — автономная отрасль знаний, междисциплинарная наука. В рамках ее научного пространства сосуществуют различные подходы, направления и школы, соперничающие, дополняющие и взаимообогащающие друг друга.

Проблемами развития местных сообществ занимаются экономисты и социологи, правоведы и историки, психологи и управленцы. Интерес к этой проблематике со стороны выходцев из различных ранее сложившихся отраслей научного знания, как и разнообразие школ и подходов, можно объяснить многообразием проявлений реального бытия местных сообществ.

В послевоенный период в США создается система подготовки кадров по развитию местных сообществ. Введение предмета «Развитие местных сообществ» в университетский учебный процесс американские авторы связывают с именем Уильяма Биддла. Сегодня подобные учебные курсы читаются более чем в 80 американских университетах и колледжах.

В долгосрочной Стратегии развития «Казахстан – 2030» вопрос объективной оценки качества подготовки управленческих кадров нашел отражение в одном из приоритетов – «Профессиональное Правительство». [2] Однако, отбор государственных служащих идет по программе государственного управления, основанного на командно-административных методах. Данная программа слабо ориентирована на социальные результаты государственного управления, на оказание качественных услуг гражданам. В результате мы имеем кадры ведомственного, отраслевого управления в ущерб муниципальной службе. Между тем, эффективность государственного управления все больше зависит от того, что происходит на региональном уровне и управления социальной сферой территорий. Муниципальная служба – это ядро гражданского общества.

В Эстонии, к примеру, на специальности «Организация работы местного самоуправления» готовят компетентных, мотивированных и способных к критическому мышлению чиновников для местных самоуправлений страны.

В Финляндии, например, большое внимание уделяется повышению квалификации, мотивации к обучению и переподготовке муниципальных служащих и других категорий населения. Подготовка взрослого населения к управлению — часть общей профессиональной культуры. Здесь выгодно каждому работодателю повышать квалификацию своих сотрудников. Учебные услуги оказывают, как правило, муниципальные университеты. При этом формируются новые ценности, новая культура муниципальной службы. Финская модель управления получила признание по результатам: высоко поднят уровень социального обслуживания населения, в центре которого клиент, житель городка, населения, пользующийся услугой, покупая ее. Традиции финского управления — не «чиновники-народ», а наоборот, население диктует свои условия чиновникам. Отсюда гибкие, хорошо функционирующие взаимосвязанные государственные и муниципальные структуры.

К примеру, в России проблема подготовки муниципальных кадров приобретает сегодня решающее значение для укрепления и развития местного самоуправления. Сейчас, когда в основном завершены формирование органов местного самоуправления и передача в их ведение важнейших объектов жизнеобеспечения поселений, на первый план выдвигаются вопросы профессионализма местных кадров, их способности эффективно управлять в рыночной среде муниципальной собственностью и финансами, муниципальными предприятиями и учреждениями, объектами инфраструктуры и социальной сферы, их умения работать со всеми слоями населения и общественными объединениями граждан. Им необходимо овладеть искусством муниципальной политики, современными муниципальными технологиями и методами муниципального менеджмента. [3]

Общероссийский классификатор специальностей по образованию содержит специальность «Государственное и муниципальное управление», в рамках которой готовят специалистов для органов местного самоуправления. [4]

Опыт стран с высоким уровнем жизни свидетельствует о том, что создание эффективной системы местного самоуправления являются необходимым условием обеспечения достойной жизни людей. А создание такой системы невозможно без соответствующего высокопрофессионального кадрового обеспечения органов местного самоуправления.

Местное самоуправление в Казахстане находится на стадии своего становления. Новая модель муниципального управления невозможна без подготовки кадров, способных обеспечить успешное проведение реформы. Поэтому профессиональная подготовка кадров для местного самоуправления на сегодняшний день приобрела особую актуальность и является одной из наиболее значимых задач в организации местного самоуправления. Эффективность деятельности муниципалитетов во многом зависит от профессиональной квалификации муниципальных служащих.

Согласно Классификатору направлений подготовки кадров с высшим и послевузовским образованием вузы страны готовят специалистов по направлению подготовки 6В041 Бизнес и управление, в который вошла прежняя специальность 5В051000 «Государственное и местное управление». [5] Но учебные планы и программы этой специальности охватывают в основном государственную систему управления. Учебный план данной специальности в качестве обязательного компонента базовых и профилирующих дисциплин предлагает следующие дисциплины: Математика в экономике, Маркетинг, Макроэкономика, Менеджмент, Финансы, Теория государственного управления, Региональная экономика и управление. Данные предметы мало информативны для будущего муниципального служащего.

Очевидно одно, что в области муниципального образования и управления мы сильно отстали от стран Европы, США и даже от России. Без предварительного решения, (по крайней мере, двух) принципиальных взаимосвязанных вопросов целостного исследования процессов на местном уровне и профессиональной подготовки на этой основе муниципальных кадров ни о каком эффективном муниципальном управлении и местном самоуправлении не может быть и речи.

В Послании Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2020 г. говорится о необходимости более широкого вовлечения людей в управление страной. Президент отметил усилившийся запрос на выборность сельских акимов. В 2021 году заканчивается срок полномочий целого ряда руководителей сельских округов. Возможно проведение прямых выборов сельских акимов. [6]

Развитие гражданской инициативы тесно связано с вопросами местного самоуправления. Этот институт, находящийся на стыке государства и гражданского общества, также требует своего укрепления и развития. В частности, необходимо с учетом накопленного опыта не только проводить разграничение функций государственного управления и местного самоуправления, но и широко привлекать органы местного самоуправления к участию в реализации государственных функций, имеющих местное значение.

Также в посланиях Первого Президента РК ранее отмечалась необходимость создания по всей стране системы специализированных учебных заведений научно-исследовательского и прикладного образования, учитывающих региональную специализацию, а также необходимость избавиться от устаревших либо невостребованных научных и образовательных дисциплин, одновременно усилив востребованные и перспективные направления, изменить направленность и акценты учебных планов среднего и высшего образования, включив туда программы по обучению практическим навыкам и получению практической квалификации.

В свете последних реформ местного самоуправления возникает проблема отсутствия соответствующих квалифицированных специалистов в сфере муниципального управления

и нет ответа на вопрос: а кто же будет реально работать в органах местного самоуправления? Юристы, экономисты, менеджеры? В стране не готовят соответствующих специалистов, т.к. у нас нет такой специальности.

Эффективность местного самоуправления во многом зависит не только от наличия всего комплекса необходимых законов, обеспечивающих правовую, организационную и экономическую самостоятельность муниципальных образований, но и от понимания населением своих прав и возможностей в осуществлении местного самоуправления, от действительной способности реализации права на местное самоуправление. Для этого необходимо не только проводить регулярную разъяснительную работу с населением, информировать население через СМИ, а также в целях построения эффективной системы органов местного самоуправления и с учетом востребованности специалистов по вопросам муниципального управления необходимо готовить кадры для системы местного самоуправления, в том числе через создание в вузах страны новых специальностей. Например, специальность «Муниципальная служба» или «Государственное и муниципальное право». Причем данная специальность должна находиться в группе «Право», т.к. муниципальный служащий в первую очередь должен быть законником, знать нормативно-правовую базу, а уж потом быть управленцем.

Проблема построения теоретически обоснованной, эффективно действующей модели местного управления и самоуправления в Казахстане в настоящее время приобретает первостепенное значение.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Васильев А.А. Муниципальное управление: Конспект лекций.– Н.Новгород: Издатель: Гладкова О.В., 2000.– 160 с.
2. Н.А.Назарбаев. Послание Президента страны народу Казахстана 10.10.1997 г. Долгосрочная стратегия развития Казахстана "Казахстан - 2030" - Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев.
3. Р. Бабун. Становление муниципальной науки и подготовка кадров для муниципального управления// <http://emsu.ru/babun/view.asp?c=997&p=1>
4. Общероссийский классификатор специальностей по образованию 2010 г.// http://www.edu.ru/db/portal/spe/okso_10.htm
5. Приказ Министерства образования и науки Республики Казахстан от 13 октября 2018 года № 569 «Об утверждении Классификатора направлений подготовки кадров с высшим и послевузовским образованием»// Эталонный контрольный банк НПА РК в электронном виде, 22.10.2018 г.
6. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2020 г. «Казахстан в новой реальности: время действий»// https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g

УДК 343

СУД ПРИСЯЖНЫХ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ И СОВРЕМЕННОЕ РОССИЙСКОЕ СУДОПРОИЗВОДСТВО: К ВОПРОСУ ОБ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ

Гонсалес Оре Арсений Альдович
Студент Института права РУДН
Научный руководитель – Морозова Анна Валериевна
Москва, Россия

***Аннотация:** Статья ставит вопросы преемственности идей, заложенных судебной реформой 1864 г. в связи с введением суда присяжных в Российской империи, в практике современного российского судопроизводства. Эти идеи носят амбивалентный характер. Этика, моральные нормы и общие принципы этой формы судебного процесса сумели сохраниться в течение времени, доказав свою состоятельность; но они же выступали и катализатором революционных изменений в государстве.*

***Ключевые слова:** доверие общества к судебной системе, суд присяжных, присяжные заседатели, этика уголовного судопроизводства, судебная реформа, правосудие, уголовный процесс, роль общественного мнения, равенство.*

Сегодня «...мы наблюдаем разрыв эстафеты поколений и демонтаж исторической преемственности. В течение последних двух веков темп эволюции не только в науке и технологии, но и во всех без исключения областях интеллектуальной активности и воспроизводства духовного потенциала <...>, убыстрился до такой степени, что мы сегодня говорим уже не о тоффлеровском «футурошоке» и маклюэновской «глобальной деревне», а о периоде «Big Data». Ключевая особенность этой ситуации <...> заключается в том, что человек больше не успевает приспособливаться к головокружительному темпу лавинообразно нарастающих на протяжении его жизни перемен и рано или поздно обнаруживает себя живущим в мире, нормы и представления которого (не говоря уже о технологическом ландшафте) ему глубоко чужды, а зачастую просто непонятны. Такое положение вещей автоматически приводит к разрыву взаимопонимания и конфликту поколений, не объединенных более ничем, кроме формальных биологических показателей родства и системы юридических обязательств (в свою очередь стремительно эволюционирующих)» [9], тем не менее, попробуем проследить на примере функционирования суда присяжных Российской империи этот процесс передачи опыта. Передача опыта осуществления деятельности по образцу и будет означать преемственность, которая выступает в качестве нормы в процессе развития всех форм культуры.

Введение суда присяжных в систему судопроизводства было частью комплексной судебной реформы 1860-х гг., проведенной императором Александром II. Данная судебная практика была заимствована из европейского права: как известно, родиной суда присяжных является Англия, а во Франции его введение было одним из завоеваний революции. В Российской империи суд присяжных должен был служить цели укрепления доверия общества и общественного мнения к судебной системе – ведь представители общества, простые люди получили право непосредственно участвовать в работе суда, решать вопрос о виновности или невиновности обвиняемого [3]. Общие принципы данной формы судебного процесса, его специфика была, в общих чертах, такой же, как и в наше время. Непрофессионализм присяжных, их незнание тонкостей законодательства имеет свою положительную сторону – в своих решениях они, в отличие от профессиональных юристов, руководствуются не только буквой закона, но и совестью, чувством справедливости, даже противореча закону, если он идет вразрез с общественным мнением. Решения суда присяжных вскрывают проблемы действующего законодательства, иногда побуждая к пересмотру существующих законов [2]. В отличие от профессиональных юристов, присяжные более эмоциональны в принятии решений, что имеет свои плюсы и

минусы. Суд присяжных, как правило, выносит больше оправдательных приговоров, чем другие суды. Суд присяжных обеспечивает независимость судебных решений от государственной власти, противостоит коррупции [7].

В Российской империи решения суда присяжных, руководствующихся здравым смыслом и чувством справедливости, нередко вступали в противоречие с законодательством, выражающим интересы правящей элиты. «Судебная реформа призвана была нанести удар худшему из видов произвола, произволу судебному, прикрываемому маской формальной справедливости. Она имела своим последствием оживление в обществе умственных интересов и научных трудов. Со старой судебной практикой науке было нечего делать» [4, с. 315]. В Российской империи суду присяжных подлежали преступления, влекущие за собой наказания, связанные с «лишением прав состояния», т.е. более тяжкие уголовные преступления. Тем не менее, по числу дел, отнесенных к суду присяжных, Российская империя значительно превосходила страны Западной Европы. Согласно подсчетам А.Ф. Кони, суду присяжных в России было подсудно втрое больше дел, чем во Франции, и вчетверо больше, чем в Австрии [4].

Представляет интерес вопрос о составе присяжных. Присяжными заседателями имели право быть представители всех сословий. В списки кандидатов на роль присяжных вносились, прежде всего, лица, занимавшие государственные и выборные общественные должности: чиновники не выше 5-го класса, почетные мировые судьи и др. Из крестьянского сословия в присяжные выбирали сельских старост, членов волостных судов и других лиц, выбранных на общественные должности. Для других лиц, занесенных в очередные списки присяжных, был установлен имущественный ценз. В столичных губерниях (Московской и Петербургской) большую часть присяжных составляли представители привилегированных сословий, но в провинции доля крестьян могла быть гораздо больше. Основными требованиями к присяжным заседателям являлись: 1) возраст от 25 до 70 лет; 2) грамотность и знание языка судопроизводства; 3) срок проживания в соответствующем уезде не менее 2-х лет.

Не допускались лица, обвиняемые в уголовных преступлениях или осужденные за них, имеющие судимость, лишившиеся должности за злоупотребления, исключенные за пороки из духовного ведомства и дворянских собраний, несостоятельные должники, лица, состоящие под опекой за расточительность, а также лица с физическими недостатками (слепые, глухие, немые), слабоумные. Подобные принципы (возраст не менее 25 лет, знание языка судопроизводства, отсутствие судимости и психических заболеваний) сохраняются и в нынешней российской судебной практике. Особенностью дореволюционного суда присяжных было исключение женщин из кандидатов в присяжные заседатели. К исполнению этой должности не допускалась также домашняя прислуга, исключались также лица, живущие в крайней бедности. Помимо самих присяжных заседателей, участниками судебного процесса были судья, обвинение, представленное прокурором, и защита, представленная адвокатом. Прокурор и адвокат участвовали в прениях, судья выносил окончательный приговор на основании обвинительного или оправдательного решения присяжных. Присяжные имели право выносить вердикт о виновности или невиновности обвиняемого.

Остановимся на рассмотренных судом присяжных некоторых судебных делах, которые наиболее иллюстративно показывают взаимоотношения народа и власти и детерминируют революционный характер последовавших затем преобразований в государственном и общественном строе России. Много споров в российском обществе вызвал знаменитый оправдательный приговор суда присяжных по делу Веры Засулич. 24 января 1878 г. девушка совершила террористический акт – выстрелом из пистолета ранила столичного градоначальника генерала Трепова. Засулич ранее привлекалась к суду за участие в революционной организации. Покушение на Трепова было возмездием за его

противозаконный и жестокий поступок: он приказал наказать розгами вызвавшего у него раздражение политического заключенного Богомолова. Дело рассматривалось в Петербургском окружном суде, председателем которого был А.Ф. Кони. В прениях участвовали К.И. Кессель (прокурор) и Г.А. Александров (защитник). Выступление защитника было сильным и эмоциональным, он видел в поступке Засулич «честный и благородный порыв», подчеркивая, что ее мотивы были бескорыстными и достойными уважения. Присяжные оправдали обвиняемую, и публика, присутствующая на судебном заседании, была в восторге от такого решения. Общественное мнение, в лице присяжных, оправдало террористку и осудило чиновника, нарушившего закон и надругавшегося над человеческим достоинством заключенного. При этом, естественно, решение по делу Веры Засулич вызвало резкую критику в консервативном лагере. Под влиянием этого процесса, завершившегося скандальным оправдательным приговором, в том же году был издан первый из законов, ограничивающий круг дел, рассматриваемых судом присяжных. Подобные законы были приняты также в 1882, 1885 и 1889 гг. [1]. Правительство постаралось не допустить впредь рассмотрения судом присяжных дел о политических преступлениях.

Большое историческое значение имело и решение владимирского окружного суда об оправдании бастовавших рабочих Морозовской фабрики в 1885 г. Стачка была подавлена с помощью правительственных войск, 33 человека, участвовавшие в ней, были привлечены к уголовной ответственности, но оправданы судом присяжных. Согласно букве закона, рабочие были виновны, но присяжные судили по справедливости, понимая, что причиной выступления рабочих было их тяжелое положение и нарушения со стороны фабричной администрации. Решение суда вскрывало проблемы тяжелого положения рабочих в Российской империи, отсутствие рабочего законодательства, механизмов легального улаживания конфликтов между наемными работниками и предпринимателями. Дело о Морозовской стачке послужило причиной разработки в 1886 г. фабричного законодательства [8]. Под влиянием судов присяжных, систематически оправдывающих обвиняемых в нарушении паспортного режима и в мелких кражах, были смягчены соответствующие статьи и Уложения о наказаниях [5].

Особенности уголовного процесса с участием суда присяжных в Российской империи нашли свое отражение и в лучших образцах русской литературы [10]. Так, например, в романе Ф.М. Достоевского «Братья Карамазовы» перед нами проходит публичный судебный процесс об отцеубийстве, который становится состязанием в логике и красноречии между прокурором и адвокатом. Наиболее эмоциональна речь адвоката, который вместе с логическими аргументами о недостаточности и спорности улики против Дмитрия Карамазова и возможности совершения преступления другим подозреваемым, старается воздействовать на слушателя эмоционально и перевести негодование публики с самого обвиняемого на его отца, не выполнявшего своего родительского долга. Несмотря на это, суд присяжных выносит несправедливый обвинительный приговор, потому что присяжные оказались не в состоянии разобраться в запутанном уголовном деле.

Подводя итог, необходимо подчеркнуть положительное значение введения института суда присяжных в Российской империи. Оно стало шагом в сторону независимости судебной системы; равенства граждан перед законом; преодоления формализма, жестокости, коррупции уже в российском правосудии. Работа судов присяжных укрепила доверие общества к судебным органам. «Следует поддерживать инициативы, связанные с народным участием в правосудии. Весьма интересны планы Гильдии судебных репортеров <...>, способствующей образованию на местах клубов присяжных заседателей. Местное сообщество могло бы обеспечить честный, т.е. случайный, подбор присяжных заседателей, устранение из списка присяжных «мертвых

душ», поддержку сограждан, приходящих в суды для исполнения трудных обязанностей присяжного заседателя» [6].

Вместе с тем, в Российской империи непрофессионализм присяжных или их излишняя эмоциональность приводили к спорным судебным решениям. Впрочем, любая форма судопроизводства может допускать неправильные решения. Российская императорская власть, давшая начала истории суда присяжных в России, в дальнейшем старалась ограничить круг его деятельности, ограничить права присяжных заседателей, воспринимая его деятельность как слишком либеральную, иногда даже видя в ней противоречие основам самодержавия. В частности, представитель консервативного направления обер-прокурор Синода К.П. Победоносцев предлагал Александру III вовсе упразднить суд присяжных, так как «его учреждение, порочное в существе своем привело к губительной деморализации существующих целей правосудия». Тем не менее, суд присяжных не только доказал свою жизнеспособность и состоятельность даже в условиях Российской империи, но и оказал свое серьезное влияние на российское законодательство, а также способствовал его прогрессивному развитию.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Дмитриев И. Почему присяжные оправдали террористку Веру Засулич // Право.RU. 11 апреля 2012, URL: <https://pravo.ru/process/view/17103/> (дата обращения 19.06.2020).
2. Дудко Н.А. О реформировании суда присяжных // Научная школа уголовного процесса и криминалистики СПбГУ: Уголовная юстиция XXI в. (к 15-летию практики применения УПК РФ): Сб. статей по мат. Междунар. научно-практ. конф. – Красноярск: Изд-во Центра социальных и правовых технологий, 2018. С. 78–85.
3. Ильюхов А.А. Суд присяжных в России: история его становления и развития // История государства и права. – 2015. № 23. С. 34–41.
4. Кони А.Ф. Собрание сочинений: Т. 4 / А.Ф. Кони. – М., 1967. С. 315.
5. Матасова А.О. История становления и развития суда присяжных в России // Молодой ученый. – 2019. №6. С. 78–80, URL: <https://moluch.ru/archive/244/56423/> (дата обращения: 11.07.2020).
6. Пашин С.А. Реформа правосудия в России // Центр «Стратегия», URL: http://www.civisbook.ru/files/File/Pashin_2009.pdf (дата обращения: 20.06.2020).
7. Примак Т.К., Орлова К.А. Судебная реформа 1864 года // Мировой судья. – 2016. № 10. С. 11–16.
8. Пыжиков А.В. Грани русского раскола. Заметки о нашей истории от XVII в. до 1917 г. – М.: Древлехранилище, 2013. С. 290–293.
9. Талалова Л.Н. Образование как метатекст: сквозь текст – к смыслу // Понимание и рефлексия в коммуникации, культуре и образовании: Мат. Всерос. (с междунар. уч.) герменевтической конф., посв. памяти Г.И. Богина, URL: <http://old.tversu.ru/rgf.tversu.ru/Bogin-Conference-2017.html> (дата обращения: 09.07.2020).
10. Тартыньских В.В. Художественный текст как средство формирования межкультурной компетенции в процессе обучения иностранных студентов // Лингвориторическая парадигма: теоретические и прикладные аспекты. – 2014. №19. С. 181–184.

**COVID-19 ІНДЕТІ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ САНА МЕН
ҚҰҚЫҚТЫҚ ТӘРБИЕ**

Жақаева Гульжан Кайратовна

М.Қозыбаев атындағы СҚУ «Құқық пәндері» кафедрасының аға оқытушысы

Конырбаева Динара Талгатовна

М.Қозыбаев атындағы СҚУ «Құқық пәндері» кафедрасының аға оқытушысы

Оспанова Анар Маратовна

М.Қозыбаев атындағы СҚУ «Құқық пәндері» кафедрасының аға оқытушысы

Петропавл, Қазақстан

***Аңдатпа:** Мақала COVID-19 індеті жағдайында құқықтық тәрбиенің ерекшеліктерін зерттеуге арналған. Автор құқықтарға шектеулер енгізу кезеңіндегі азаматтардың құқықтық санасының жай-күйін зерттейді, сонымен қатар Қазақстан Республикасы азаматтарының құқықтық мәдениетінің деңгейі туралы қорытынды жасайды.*

***Түйін сөздер:** Құқықтық сана, құқықтық тәрбие, құқықтық мәдениет, COVID-19 індеті.*

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы 2020 жылғы 11 наурыздағы үндеуінде COVID-19 вирусын індет деп таныды. Індет немесе пандемия – жұқпалы ауру қоздырғыштарының ауру ағзадан сау ағзаға жұғып, үздіксіз таралуы. Бұл адамзат үшін өте жоғары жаһандық қауіптерді көрсетті. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының вируспен күресуге және инфекция мен өлім-жітімді азайтуға бағытталған ұсыныстарына байланысты көптеген мемлекеттер ХХІ ғасырда өз азаматтарының құқықтарын шектеу саласында бұрын-соңды болмаған шаралар қабылдуға мәжбүр болды.

Атап айтқанда, Қазақстан Республикасында жоғары лауазымды тұлғалардың тиісті Жарлықтарымен адамдар мен көліктердің еркін қозғалысына, белгілі бір орындарға баруына шектеулер қойылды, қоғамдық тамақтандыру орындарының, сауда орталықтары мен ойын-сауық мекемелерінің жұмысына уақытша тыйым салынды. Өзін-өзі оқшаулау режимі енгізіліп, азаматтардың кез-келген қозғалысына қатысты қатаң ережелер қабылданды.

Жоғарыда аталған шектеу шараларын енгізу кезінде бірқатар бұқаралық ақпарат құралдарында азаматтардың конституциялық құқықтарының бұзылуы туралы болжам танымал болды. Жағдайға құқықтық тұрғыдан объективті көзқарас COVID-19 індеті кезінде биліктің азаматтардың бірқатар құқықтарын шектеуге байланысты әрекеттері қолданыстағы заңнамаға толық сәйкес жүргізілгенін көрсетеді.

Дүниежүзілік COVID-19 індеті заңды факт ретінде құқықтың тәжірибелік жағын ғана емес, сонымен қатар теориялық жағына да әсерін тигізді. Әрине, құқықтық шектеулердің кенеттен туындаған жағдайында азаматтардың құқықтық санасында болып жатқан өзгерістерді талдау өте қызықты әрі қиын. Құқықтық сананың құқықтық шындықтағы маңызды өзгерістердің барабар көрінісін көрсетуге дайындық дәрежесін анықтау өте маңызды болып көрінеді. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы азаматтарының құқықтық мәдениетінің жалпы деңгейін бағалау, сондай-ақ құқықтық тәрбиенің мақсаттарын, нысандары мен әдістерін түзетуді талқылау қажеттігі туындады.

С.С.Алексеев құқықтық тәрбиені адамдардың санасына ұйымдастырушылық және идеологиялық әсер ету процесі ретінде анықтайды, құқықтық сананы дамытады, жоғары құқықтық мәдениетті қамтамасыз етеді, адамдардың өмірінде құқықты сипаттайтын барлық нәрсені жоғары маңызды әлеуметтік құндылық ретінде бекітеді.

Мемлекет құқықтық тәрбиенің негізгі субъектілерінің бірі бола отырып, әсер етудің белгілі бір әдістерін көрсетті. Ең алдымен, өз азаматтарының қауіпсіздігін басшылыққа ала отырып, мемлекет оларды қолдау үшін императивті әдістерді қолданып, ерекше шектеу шараларын енгізді.

Қазақстанда 2 ай ішінде санитарлық талаптарды бұзған 1148 кәсіпкерге айыппұл салынды (бұл айыппұл салынған адамдардың жалпы санының 10%). Мұндай ақпаратты «Атамекен» ҚР ҰКП Басқарма Төрағасы орынбасарының міндетін атқарушы Шыңғыс Темір өзінің парақшасында жариялады. Құқықтық статистика деректері бойынша Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің (ӘҚБтК) 425-бабының бірінші бөлігі бойынша 11540 адам әкімшілік жауапкершілікке тартылды, оның ішінде: 10396 (90%) жеке тұлғалар; 988 (8%) жеке кәсіпкерлер; 160 (2%) заңды тұлғалар.

Мемлекет халқының санын және құқық бұзушылықтардың алын алу бойынша түрлі ведомстволардың үйлесімді жұмысын ескере отырып, құқықтық регламентті бұзғандардың саны біршамаға жетті деп болжауға болады. Бір жағынан, «құқықтық тәрбие» тақырыбын талқылау тұрғысынан мәжбүрлеу әдістері тиімсіз болып шықты және тіпті міндетті емес немесе шамадан тыс болуы мүмкін деп болжауға болады. Екінші жағынан, мемлекет құқықтық тәрбиенің негізгі субъектілерінің бірі ретінде тәжірибе жүзінде, нақты төтенше жағдайда азаматтардың шектеулер енгізу саясатына деген икемділік деңгейін белгілей алды.

Осылайша, тіпті қарапайым құқықтық сана деңгейінде, оның тасымалдаушылары енгізілген шектеулерге объективті құқықтық баға бере алмайды, мәжбүрлеудің айқын әдістеріне толығымен барабар және төзімді қатынасты көруге болады.

COVID-19 індеті жағдайында құқықтық тәрбиенің өзекті мақсаттары азаматтардың денсаулығы мен қауіпсіздігі болды. Ең алдымен, құқықтар мен бостандықтарға мәжбүрлі шектеулер енгізу жағдайында азаматтардың құқықтық санасына тиімді әсер ету үшін құқықтық тәрбиенің негізгі субъектілері сендіру және ынталандыру әдістерін қолдануы керек. Бұл әдістерді мемлекет және азаматтық қоғамның кейбір институттары әртүрлі дәрежеде қолданды.

Мәселен, Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К.Тоқаев, сол кезеңдегі Қазақстан Республикасы Бас мемлекеттік санитарлық дәрігер Ж.Бекшин, артынша А.Есмағамбетова COVID-19 жағдайына байланысты азаматтарға бірнеше рет теледидарлық үндеу жасады. Өтініштерде ұстамдылықты сақтауға үндеулер болды, іс жүзінде азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын шектеу шараларын енгізу қажеттілігі түсіндірілді. Сонымен қатар, ҚР Президенті азаматтар мен кәсіпорындарды мемлекет тарапынан қаржылай қолдау шараларын атап өтті.

Әлемдік індетке байланысты үстіміздегі жылдың наурыз айынан бастап, ҚМДБ имамдары, ғалым-ұстаздары онлайн насихат жұмыстарына көшті. Бұл жөнінде ҚМДБ төрағасы, Бас муфти Наурызбай қажы Тағанұлы Орталық Коммуникациялар қызметінде өткен брифингте кеңінен тоқталды.

Осылайша, мемлекет пен азаматтар іс жүзінде қарапайым құқықтық санада бекітілген бір ортақ идеяны біріктірді: адам өмірі ең жоғары құндылықты білдіреді. Шын мәнінде, біз құқықтық тәрбиенің құндылық аспектісі туралы айтып отырмыз. Заңның нормалары мен құндылықтарын игеру арқылы адамның санасына ұйымдасқан және мақсатты түрде әсер етудің нақты мүмкіндігі жасалады. Құқықтық мәдениетті тәрбиелеудің құндылық бағдарлары оның әлеуметтік жүйені, оның институттарын, билік органдарын қолдауға, мемлекетте қабылданған және қолданыстағы идеологияларға, Конституцияға, заңдарға негізделген азаматтық және әлеуметтік қасиеттерді қалыптастыруға бағытталған әлеуметтік бағыттағы функциясын орындауға мүмкіндік береді.

Құқықтық мәдениетті аксиологиялық түсіндіру психологтар мен педагогтардың құқықтық мәдениет ұғымын жеке тұлғаның құндылық бағдарларын байыту тұрғысынан түсіндіруімен анықталады [5, с. 160].

COVID-19 індеті кезінде адамның жеке бас бостандығы, әділеттілік, адам өмірі сияқты құқықтық құндылықтар бірінші орынға шықты. Сондай-ақ, бұл дағдарыстық жағдай, шын мәнінде, біздің азаматтарымыздың құқықтық санасының төзімділік пен заңға құрмет сияқты құндылық сипаттамаларының болуын анықтады. Бұл құқықтық санада берік бекітілген адам өміріне құндылық қатынасы, көптеген құқықтар мен бостандықтардың мәжбүрлі уақытша шектелуіне келісу үшін саналы түрде қабылданған шешімнің негізі болды. Азаматтық қоғам індет жағдайында құқықтық мәдениеттің жоғары деңгейін, құқықтық сананың құндылық-мазмұндық аспектісінде жеткілікті бай екенін және мемлекетпен ерікті ынтымақтастыққа дайын екендігін көрсетті.

COVID-19 жағдайы мемлекетке құқықтық тәрбие тұрғысынан өз азаматтарымен қарым-қатынас жасауда мәжбүрлеу әдістерінен біртіндеп бас тарту қажеттілігін айқын көрсетті. Керісінше, құқықтық мемлекетті жедел құру және азаматтық қоғамды нығайту мақсатында сендіру мен ынталандыру әдістерін белсенді пайдалану және жетілдіру өте маңызды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Алексеев С.С. Общая теория права : курс в двух томах. Т. II. – М. : Юрид. лит., 1982. – 360 с.
2. <https://kapital.kz/gosudarstvo/89702>
3. <https://muftyat.kz/kk/nes/gmdb/2020-07-24/32261>
4. Киреев М.Н. Ценностный аспект правового воспитания студентов / М.Н. Киреев, А.Ю. Галиченко, Н.В. Киреева // Наука. Искусство. Культура. – 2015. – № 1 (5). – С. 159–166.

УДК 343.14

КОМПЬЮТЕРНАЯ ИНФОРМАЦИЯ КАК ДОКАЗАТЕЛЬСТВО

Лапаева Александра

студентка 4 курса «Университет КАЗГЮУ имени М.С.Нарикбаева»

Научный руководитель Возняк О.А.

Нур-Султан, Казахстан

Аннотация: в статье исследуется вопрос о компьютерной информации как доказательственной с целью разработки рекомендаций по совершенствованию законодательной регламентации работы с ней.

Ключевые слова: информация, компьютерная преступность, доказательство, борьба с преступностью.

Актуальным направлением борьбы с преступностью на современном этапе представляется раскрытие, расследование и пресечение преступлений, совершаемых в сфере информационных технологий /в цифровом пространстве/ виртуальном мире, которые получили обобщенное название «киберпреступность».

Конвенция [Совета Европы](#) о компьютерных преступлениях (23 ноября 2001 г., г.Будапешт предложила классификацию таких преступлений: «1) направленные против

конфиденциальности, целостности и доступности компьютерных данных и систем (незаконный доступ, незаконный перехват, воздействие на компьютерные данные, противозаконное использование специальных технических устройств, а также компьютерных паролей, кодов доступа, и т.д.; 2) связанные с использованием компьютерных средств (подлог и мошенничество с использованием компьютерных технологий; 3) представляющие производство «с целью распространения через компьютерную систему), предложение и (или) предоставление в пользование, распространение и приобретение [порнографии](#), [эротики](#) и [детской порнографии](#), а также владении детской порнографией, находящейся в памяти компьютера; 4) связанные с нарушением [авторского права](#) и смежных прав».¹⁷

Исследователи признают, что за последнее десятилетие вопрос киберпреступности из периферийного перерос в одну из ключевых проблем в сфере борьбы с преступностью. Особая «острота» углубленного изучения компьютерных преступлений приобрела в настоящий период: пандемия COVID-19 оказала глубокое воздействие на все социальные процессы в обществе, в том числе и на криминальные проявления. На ранних стадиях пандемии представлялось достаточно затруднительным количественно оценить и содержательно спрогнозировать криминальные последствия воздействия COVID-19, однако, по прошествии нескольких месяцев, уже имеются профессиональные комплексные криминологические оценки ситуации. Наиболее содержательную оценку изменений в криминальной деятельности в период пандемии содержит доклад за март 2020 г., подготовленный Европоллом «Пандемический спекулянт: как преступники эксплуатируют кризис COVID – 19»: количество кибератак против организаций и частных лиц уже сейчас является значительным и, как ожидается, будет расти. Аналогичную информацию предоставляет и центр IC3 (Internet Crime Complaint Center), находящийся в ведении ФБР. Согласно предоставленным сведениям, до начала вспышки вируса центр получал порядка 1 тыс. отчетов о махинациях с компьютерной информацией в день, тогда как сейчас их число достигает 3-4 тыс. отчетов ежедневно. Триггером исследователи считают тот факт, что практически все общественные процессы перешли в цифровую плоскость, а компьютерная информация превратилась в некий стратегический ресурс, когда субъекты общественных отношений уже не могут полноценно функционировать без использования разнообразных компьютерных устройств. Очевидно, что сейчас самое время приложить дополнительные усилия именно к расследованию киберпреступлений, ключевым элементом которого является построение линии доказательств.

В процессе доказывания обязательным доказательством виновности лиц за совершение общественно-опасных деяний в сфере компьютерных технологий выступает компьютерная информация. Поэтому правовой статус и доказательственное значение компьютерной информации, её место в системе источников доказательств по уголовному делу приобретают особую актуальность в борьбе с такими преступлениями. Анализ национального законодательства показал, что на данный момент, несмотря на большую терминологическую насыщенность в целом, имеется неточность и противоречивость в их положениях относительно рассматриваемой проблематики. В частности, УПК РК в части 3 ст.120 устанавливает, что к документам, которые признаются доказательствами, относятся и материалы, содержащие компьютерную информацию. Примечательно, что в НПА имеется ряд норм, закрепляющих определения тех или иных элементов, относимых к информации в целом – информационный носитель, Интернет-ресурсы, сфера

¹⁷ Конвенция о компьютерных преступлениях (Будапешт, 23 ноября 2001 года) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30170556#pos=0;0

информатизации и так далее, однако, юридически закрепленной дефиниции именно «компьютерной информации» не имеется. Это является первой ключевой причиной несоответствия действующего законодательства современным реалиям, так как отсутствие существенного определения влечет за собой вольность его трактовки и искусственно расширяет его возможную сферу реализации.

Контент-анализ научной литературы позволил выделить определение компьютерной информации как «информации, создаваемой посредством аппаратного и программного обеспечения, находящейся в памяти компьютера, на машинных или же иных носителях в электронно - цифровой форме, доступной для чтения электронно – вычислительной машиной либо передающейся по каналам связи». Ключевым моментом признания информации в качестве компьютерной, по мнению Н.А. Зигура и А.В. Кудрявцева, является тот факт, что информация должна быть написана в форме двоичного, или так называемого бинарного кода и которую человек в качестве пользователя воспринимает не с помощью органов чувств, а опосредовано, с помощью программно-аппаратных средств. По аналогии, к материалам, содержащим компьютерную информацию, могут относиться как непосредственные материальные объекты-носители (флеш-карты, сд-диски, жесткие диски, стримеры), так и физически нематериальные поля (хост, цифровое хранилище, облачные данные), в которых информация отображается в виде символов и сигналов, предназначенных для перенесения информации во времени и пространстве. На данном этапе, после углубленного анализа самой специфики компьютерной информации, возникают трудности в признании ее доказательством по уголовному делу.

Уголовно-процессуальное законодательство и теория уголовно-процессуального права исходят из следующих основных положений, определяющих понятие доказательства и его значение в системе доказывания: доказательство по уголовному делу это: основное средство доказывания истины по уголовному делу (ст. 111); единство процессуального источника и фактических данных (ст.111), самостоятельные средства доказывания (ч.1 ст. 125). В соответствии с п.9 ч. 3 ст. 77 Конституции РК не имеют юридической силы доказательства, полученные незаконным способом¹⁸. Ст. 112 УПК РК конкретизирует данное положение и формулирует ряд правил, нарушение которых ведет к невозможности использования таких доказательств. Общим же положением для признания доказательств недопустимыми является: «Фактические данные должны быть признаны недопустимыми в качестве доказательств, если они получены с нарушением требований настоящего Кодекса, которые путём лишения или стеснения гарантированных законом прав участников процесса или нарушением иных правил уголовного процесса при расследовании или судебном разбирательстве дела повлияли или могли повлиять на достоверность полученных фактических данных»¹⁹. Таким образом, признание фактических данных неприемлемыми для разрешения уголовного дела закон связывает с установлением оказания или *возможности оказания влияния* нарушений закона на достоверность доказательства. Кроме того, фактические данные могут быть использованы в качестве доказательств только после их фиксации в протоколах процессуальных действий (ч.1 ст. 123 УПК РК).

Необходимость соблюдения процессуальной формы и закрепления полученных фактических данных в протоколах процессуальных действий или в иных документах означает, что доказательство – это единство фактических данных и процессуального источника²⁰. УПК РК даёт понятие доказательства в части 1 ст.111 как законно

¹⁸ Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 г. // [http:// adilet.zan.kz/ rus/docs/ K950001000_](http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_)

¹⁹ УПК РК. – ч.1 ст.112.

²⁰ Костенко Р.В. Доказательства в уголовном процессе: концептуальные подходы и перспективы правового регулирования: авторе. дис...докт. юрид. наук. СПб., 2006.- С.5. (421 с.)

полученным фактическим данным. Фактические данные не могут оцениваться и использоваться без учёта его процессуального источника, без единства с которым не могут считаться доказательством по уголовному делу.

Компьютерная информация в качестве доказательственной также должна представлять единство со своим источником и отвечать общим требованиям, предъявляемым к доказательствам. Уголовно-процессуальное законодательство в разрезе доказательственной базы устанавливает относительно исчерпывающий перечень того, что может быть признано в качестве доказательств в ходе досудебного расследования - показания подозреваемого, обвиняемого, потерпевшего, свидетеля, свидетеля, имеющего право на защиту, эксперта, специалиста; заключение эксперта, специалиста; вещественные доказательства; протоколы процессуальных действий и иные документы. Помимо этого, к доказательствам закон выдвигает ряд требований – необходимо устанавливать их допустимость, достоверность, относимость, и, в разрезе совокупности доказательств, их достаточность для принятия решения по расследуемому делу. Ключевым критерием законодатель выделяет именно допустимость данных в качестве доказательств, устанавливая перечень обстоятельств, при которых сведения лишаются своей доказательственной силы. Данный перечень достаточно четко отражен в УПК РК.

Как уже говорилось ранее, саму компьютерную информацию законодатель относит именно к разряду *иных* документов, что, на наш взгляд, с учетом связи её с совершением уголовно-наказуемого деяния (средства, например) и природы не отвечает требованиям доказывания. В самом же законе содержится подтверждение нашего мнения. К иным документам, помимо компьютерной информации, причисляют любые документы, изготовленные не в ходе процессуальной деятельности, не являющиеся орудием либо предметом преступного деяния, не содержащие в себе последствий такого деяния (справки, акты ревизий, расписки и др.) и несвязанные с подготовкой, совершением и сокрытием расследуемого уголовного правонарушения. В этом основное отличие документа - вещественного доказательства и документа – как самостоятельного источника доказательств. По аналогии, также следует разделять и компьютерную информацию, имеющуюся на конкретном носителе как вещественном доказательстве и информацию, которая даже находясь на носителе, будет признана документом если известен его автор и не использован для совершения преступления. Большинство таких документов являются письменными - как печатными, так и рукописными, а также как личного, так и официального характера. Кроме того, к документам относят фотографии, а также объекты киносъемки, аудио- и видеозаписи. Документы должны быть получены в регламентированном уголовно-процессуальным законом порядке – либо изъяты в ходе производства следственного действия, либо представлены кем-либо из непосредственных участников судопроизводства – потерпевшим, представителем потерпевшего, подозреваемого, свидетелем имеющим право на защиту и иными лицами. Именно на данном этапе необходимо соблюдение одного из ключевых требований к допустимости данных – установление их источника.

В качестве вывода следует отметить: носитель компьютерной информации не является новым самостоятельным видом доказательств и не требует своего законодательного выведения в отдельную категорию доказательств, однако, необходим пересмотр подходов к таковой информации в целом. В настоящее время компьютерная информация на носителе является только новой формой фиксации информации (ее существования, развития информации), радикально отличающейся от всех в силу ее большей «современности». В качестве так называемого «правового прецедента», когда информация, в силу своей отличительной формы выносилась в отдельную категорию – в

1991 г. в УПК РК в качестве новых самостоятельных видов источников доказательств были внесены видеозаписи и аудиозаписи, которые впоследствии были исключены из таковых. Однако, необходимо установить, что в процессе доказывания компьютерная информация может выступать как в качестве вещественного доказательства, так и в виде документа, в зависимости от наличия либо отсутствия ее связи с преступным деянием.

В доказательственном праве должен произойти переход от формального к материальному подходу при оценке представленной в электронном виде информации в качестве доказательства. Основной акцент необходимо перенести с формальных требований к допустимости доказательства (через обязательное установление источника, протокольное оформление и т.д.) к техническим гарантиям верификации аутентичности информации. На второй план должны отойти вопросы о том, кто, где, когда, как получил, произвел или предоставил данную информацию, а непосредственное внимание уделяться тому, что информация должна быть технически обстоятельна, аутентична, достоверна, имеет отношение к рассматриваемому делу и может быть полезна.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Конвенция о компьютерных преступлениях (Будапешт, 23 ноября 2001 года) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30170556#pos=0;0
2. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 г. // http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_
3. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 г. // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231>
4. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>
5. Костенко Р.В. Доказательства в уголовном процессе: концептуальные подходы и перспективы правового регулирования: Автореферат дисс. на соискание ученой степени докт. юрид. наук. СПб., 2006. - 421 с.

УДК 343.14

К ВОПРОСУ О КОМПЬЮТЕРНОЙ ИНФОРМАЦИИ КАК ДОКАЗАТЕЛЬСТВЕ

Лапаева Александра

студентка 4 курса «Университет КАЗГЮУ имени М.С.Нарикбаева»

Научный руководитель Возняк О.А.

Нур-Султан, Казахстан

Аннотация: в статье понимается проблема доказательственного значения компьютерной информации. Анализ действующего уголовно-процессуального законодательства позволил выработать ряд предложений и сформулировать авторскую позицию относительно отдельных норм законодательства.

Ключевые слова: информация, компьютерная преступность, доказательство, борьба с преступностью, источник.

Под источником понимается автор или исполнитель данных документов, то есть лицо, непосредственно определенное и персонафицированное. Установление источника

может проводиться как путем анализа самих документов на предмет наличия реквизитов – подписей, печатей, библиографических сведений, так и путем допроса лица, их предоставившего. В крайних ситуациях, когда это имеет непосредственное значение для принятия решения по делу, для определения первоисточника может производиться почерковедческая, графологическая или же автороведческая экспертизы, а применительно к фонограммам – фоноскопическая экспертиза. Авторами документов могут быть любые физические либо юридические лица, иные организации, от имени которых издается тот или иной документ, тогда как человек будет выступать в качестве его исполнителя, что в целом никак не отражается на признании их источниками фактических данных. Принято, что документ, источник которого не установлен вовсе, либо документ, исходящий от некомпетентного органа, неуполномоченного на то должностного лица либо от ненадлежащего гражданина не признается доказательством. Аналогичные требования распространяются и на компьютерную информацию, не являющуюся вещественным доказательством, однако, в разрезе определения источников таковой информации и признания их доказательственной силы возникает ряд трудностей. При решении вопроса об установлении источника компьютерной информации следует рассмотреть международные исследования, в частности – проводимые ООН. В модуле 4 образовательной программы «Введение в цифровую криминалистику» они рассматривают разделение компьютерной информации на три категории, что, по нашему мнению, является более рациональным:

- категория 1. контент, генерируемый одним или несколькими лицами (например, текст, электронное письмо или мгновенное сообщение и документы текстового редактора, такого как Microsoft Word, любая информация в социальной сети либо в Интернете в целом);
- категория 2. контент, генерируемый компьютером или цифровым устройством без участия пользователя (например, журналы регистрации данных)
- категория 3. контент, генерируемый одновременно пользователем и устройством (например, динамические таблицы в таких программах, как Microsoft Excel, которые включают в себя данные, вводимые пользователем, и расчеты, осуществляемые программой).

Персонафицированный источник в виде «автора» либо «исполнителя» может иметься только у информации, генерируемой по типу категории 1, что искусственно уменьшает возможный круг информации. Соответственно, с учетом выдвигаемой классификации компьютерной информации, необходимо пересмотреть подходы к установлению ее допустимости.

Контент, генерируемый пользователем единолично надлежит считать допустимым доказательством, если он является достоверным и правдоподобным (т.е. можно установить его принадлежность к какому-либо лицу). Контент, генерируемый устройством, может считаться допустимым доказательством, если можно доказать, что устройство функционировало должным образом в момент генерирования данных, и если можно показать, что в момент генерирования данных действовали механизмы обеспечения защиты для предотвращения изменения данных. В случаях, когда контент генерируется одновременно устройством и пользователем, необходимо установить достоверность и правдоподобность каждого из них, то есть персонафицировать лицо и установить исправность программного обеспечения. Кроме того, даже в отношении контента, генерируемого с участием активного пользователя – человека, при установлении его как источника на практике может возникать ряд трудностей, пути, к разрешению которых необходимо закрепить в Законе.

Рассмотрим следующий гипотетический случай: материал экстремистского характера был опубликован от имени учетной записи А в социальной сети «NNN».

Фактом является то, что учетная запись А была использована для публикации экстремистского материала, и ее источником должно выступать определенное персонифицированное лицо. Необходимо установить связь между хозяином аккаунта А. и лицом, которое непосредственно опубликовало данный пост. В данной ситуации автором, а то есть «источником» может быть как владелец аккаунта, так и лицо, воспользовавшееся этим аккаунтом как на правомерной основе (с разрешения владельца), так и неправомерно (путем подбора пароля, кражи сессионных кук, взлома непосредственно самого аккаунта через утилиты). Для того чтобы доказать или же опровергнуть тот факт, что владелец учетной записи опубликовал этот материал, необходимо получить дополнительные подкрепляющие доказательства. Компьютерная информация, исходящая с конкретного носителя, но который еще не установлен следствием, предполагает работу с ним по логической схеме косвенных доказательств. Косвенное доказательство само по себе содержит отдельные разрозненные признаки того обстоятельства, которое является предметом доказывания, и указывает на него неоднозначно. Для точного вывода о доказываемом факте необходимо наличие нескольких косвенных доказательств, каждое из которых в отдельности будет указывать на признаки одного и того же доказываемого факта, а все вместе они позволят установить его однозначно. Для получения так называемого прямого доказательства необходимо устанавливать данные, в зарубежных исследованиях называемые цифровыми отпечатками. Цифровые отпечатки – это данные, оставленные пользователями информационно-коммуникационных технологий, которые могут раскрыть сведения о них. Выделяют активные и пассивные цифровые отпечатки. Но прямыми доказательствами вины они, как правило, являться не могут. Активный цифровой отпечаток создается данными, предоставляемыми пользователем, такими как персональные данные, видео, изображения и комментарии, размещаемые в приложениях, на вебсайтах, электронных досках объявлений, в социальных сетях и других онлайн-форумах. Пассивный цифровой отпечаток – это данные, которые непреднамеренно оставляют люди, пользующиеся Интернетом и цифровыми технологиями (свой ID- адрес, тип используемого средство доступа в сеть, время пользования, геолокацию, сведения об используемом браузере и так далее). Примечательно, что на практике и сейчас собирают подобную информацию и признают ее доказательством в качестве иных документов, однако упуская тот момент, что она может собираться только дистанционно (удаленно) путем использования соответствующей утилиты, данную информацию будет невозможно непосредственно обозреть без программного обеспечения, так как она предоставляется в виде уже переработанного отчета в форме семантических символов – букв и цифр. Исходя из этого, данная информация будет относиться к компьютерной информации, генерируемый одновременно пользователем и программным устройством, а, следовательно, ее процессуальное признание в качестве доказательства по действующему законодательству в принципе невозможно.

Необходимо рассмотреть также компьютерную информацию, которая находится на так называемом вещественном доказательстве (к примеру, в персональном компьютере, через который осуществлялось совершение преступления). К таким сведениям может относиться метаданные или же так называемая «информация об информации» – общие сведения об операционной системе и компьютере в целом, установленные на нем драйвера и утилиты, имеющееся программное обеспечение, а также содержать непосредственные следы и иную информацию о преступлении. Законодатель по действующему УПК РК в п.5) ч.1 ст.118 к вещественным доказательствам относит, в числе прочего, «деньги, ценности, иное имущество, предметы, документы, которые могут служить средствами к обнаружению уголовного правонарушения, установлению фактических обстоятельств дела, выявлению виновного лица либо опровержению его виновности или смягчению ответственности». По смыслу вышеизложенного, в число

документов законодатель причисляет и компьютерную информацию, однако, обобщает и приравнивает подход к ней, что является в корне неверным.

Помимо этого, на данном этапе возникает вопрос, каким образом возможно получить интересующую нас информацию. Статья 219 УПК РК предусматривает такое следственное действие, как осмотр предметов и документов, которые могут относиться как непосредственно к вещественным доказательствам, так и к иным документам. Однако, как российские, так и зарубежные исследователи признают, что осмотр именно носителей компьютерной информации является не совсем верной формулировкой, поскольку предусматривает внешний обзор предметов, без углубленного исследования – только описание внешних характеристик и конструктивных признаков, визуальное определение содержания. В свою очередь, компьютерная информация на носителе может находиться в сокрытом либо модифицированном виде, может быть закрытой для доступа, в связи с чем необходимо производство активных целенаправленных углубленных действий, предполагающих возможное нарушение первоначального вида информации в целях ее обозначения, что больше подходит под сущность обыска. И, на наш взгляд, в связи с этим, требует своего внимания вопрос о самостоятельной регламентации такого вида обыска, как обыск в компьютерных сетях. Также необходимо на законодательном уровне закрепить процедуру работы с информацией – ее изъятие с носителя и копирование на иной носитель. Под копированием в данном случае понимается полный перенос информации на другой носитель, в том числе хеш, метаданные и иную информацию, создавая полноценный дубликат. Изъятие подразумевает под собой простой перенос информации, когда данные перенаправляются на другой источник (к примеру, с облачного хранилища на жесткий диск этого же компьютера). Исходя из мнений исследователей данного вопроса, выделение изъятия и копирования в отдельные следственные действия нецелесообразно, поскольку эти действия возможно провести и в рамках обыска. Копирование данных в целом имеет смысл только для производства экспертизы, к примеру, когда имеются сомнения либо вопросы в отношении определенной информации, и для разрешения этой информации не требуется весь ПК. При исследовании такой информации производится компьютерно-техническая экспертиза, в целях: узнать, какая была выполнена хронологическая последовательность действий с документами, причастными к судебному разбирательству; узнать, какие модификации вносились в тот или иной объект; определить, поражен ли данный объект какой-либо вирусной программой и так далее.

В качестве выводов отметим, в УПК РК необходимо закрепить ст.120-1:

1. Компьютерной информацией признается информация, создаваемая посредством аппаратного и программного обеспечения, находящаяся в памяти компьютера, на машинных или же иных носителях в электронно - цифровой форме, доступной для чтения электронно – вычислительной машиной либо передающаяся по каналам связи.

2. К материалам, содержащим компьютерную информацию, могут относиться как непосредственные материальные объекты-носители, так и физически нематериальные поля (хост, цифровое хранилище, облачные данные), в которых информация отображается в виде символов и сигналов, предназначенных для перенесения информации во времени и пространстве.

3. При установлении компьютерной информации как доказательства, необходимо определить ее категорию исходя из субъекта ее генерирования – информация генерируется одним или несколькими лицами, информация генерируется компьютером или цифровым устройством без участия пользователя или же информация генерируется одновременно пользователем и устройством

4. Компьютерную информацию, генерируемую пользователем единолично надлежит считать допустимым доказательством, если она является достоверной и правдоподобной,

то есть можно установить его принадлежность к какому-либо лицу. Компьютерную информацию, генерируемую устройством, можно считать допустимым доказательством, если можно доказать, что устройство функционировало должным образом в момент генерирования данных, и если можно показать, что в момент генерирования данных действовали механизмы обеспечения защиты для предотвращения изменения данных.

5. В случаях, когда компьютерная информация генерируется одновременно устройством и пользователем, необходимо установить достоверность и правдоподобность каждого из них.

Часть 6 статьи 112 УПК РК изложить в следующей редакции: «б) от неизвестного источника либо от источника, который не может быть установлен в судебном заседании, за исключением случаев, предусмотренных статьей 120-1».

Вещественными доказательствами в рамках статьи 118 УПК РК, определить: 1) предметы, если есть основания полагать, что они служили орудием или иным средством совершения уголовного правонарушения;

2) предметы, которые сохранили или могли сохранить на себе следы уголовного правонарушения;

3) предметы, которые были объектами общественно опасного посягательства;

4) деньги, ценности и иное имущество, полученные в результате совершения уголовного правонарушения;

5) деньги, ценности, иное имущество, предметы, документы, а также материалы, содержащие компьютерную информацию с учетом требований статьи 120-1, которые могут служить средствами к обнаружению уголовного правонарушения, установлению фактических обстоятельств дела, выявлению виновного лица либо опровержению его виновности или смягчению ответственности.

Закрепить в УПК РК статью 256 «Обыск компьютерных сетей и иных материалов, содержащих компьютерную информацию», устанавливающую процедуру производства обыска материалов, содержащих компьютерную информацию:

1. Обыск компьютерных сетей и материалов, содержащих компьютерную информацию производится с целью обнаружения информации в сокрытом либо модифицированном виде, а также информации, закрытой для стороннего доступа.

2. Обыск компьютерных сетей и материалов, содержащих компьютерную информацию, разрешается производить в любое время по усмотрению лица, ведущего досудебное расследование.

3. Изъятие и копирование информации могут производиться по наличию в том необходимости.

4. Под копированием понимается создание полноценного дубликата информации, то есть полный перенос информации на другой носитель, в том числе хеш, метаданные и иную информацию.

5. Под изъятием подразумевается перенос информации, когда данные перенаправляются на другой источник, в том числе, с облачного хранилища на жесткий диск этого же компьютера.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 г. [//http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231](http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231)

2. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. [//http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226](http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226)

УДК 340.14

СУДЕБНАЯ ПРАКТИКА КАК ИСТОЧНИК ПРАВА

Адвокат, к.ю.н., доцент Маркеев Александр Иванович
Сибирский институт управления – филиал РАНХиГС
Новосибирский государственный университет экономики и управления

***Аннотация:** в статье проанализированы актуальные вопросы признания судебной практики в качестве источника российского права. Выдвигается предположение о законодательном признании судебной практики в качестве источника российского права.*

***Ключевые слова:** источник права, судебная практика, судебный прецедент.*

Одним из направлений современной научной доктрины считается исследование проблем определения системы и иерархии источников права и места судебной практики. Проблема источников права необычайно сложна и многопланова. Прежде всего, нет общепризнанного понятия того, что же понимать под термином «источник права». Термин «источник права» очень многозначен. Многозначность этого термина вызывает определенные трудности. Для их преодоления в теории права используются два термина: источник права и форма права.

Актуальность темы исследования заключается в том, что осуществляемый в настоящее время в Российской Федерации процесс последовательной демократизации государственного аппарата, а также обусловленные им серьезные социальные и политические преобразования требуют формирования эффективной системы нормативного правового регулирования отношений в российском государстве и обществе.

Указанные процессы устанавливают объективную необходимость постоянного совершенствования способов нормативного правового регулирования и поиска новых форм воздействия на социальные отношения с целью их охраны и развития. В связи с этим настоятельно необходимо сформировать действенную правовую систему, гарантирующую соблюдение прав и свобод личности, обеспечении естественных прав человека, основанную на независимой судебной системе и в силу этого способной влиять на государственную власть с целью уменьшения ее произвола. Кроме того, актуальность данной темы обусловлена глобализационными процессами, протекающими в современном мире.

В указанных условиях выявление роли судебной практики и судебного прецедента обретает особую значимость, т.к. почти каждая правовая система подвергается значительным трансформациям. Так, в странах общего права значительно возрастает роль законодательства, а в странах, где преобладает континентальное право, возрастает значение судебного нормотворчества. Обозначенные тенденции отразились и на российской правовой системе.

Главным и единственным источником права в России был и остается нормативно-правовой акт, в отличие от стран англо-саксонской системы права (США, Великобритания), в которых источником права является прецедент. Такой источник права как нормативный договор, также, как и правовые прецеденты или иные обычаи в Российской Федерации не распространены, хотя и имеется некоторая тенденция к их использованию.

В иерархию правовых источников Российской Федерации входят: Конституция России;²¹ федеральные конституционные законы; федеральные законы; указы Президента России; постановления Правительства России; акты министерств; законы субъектов федерации; подзаконные акты органов власти субъектов РФ; локальные нормативные акты.

В настоящее время в юридической литературе также обсуждается вопрос о возможности отнесения судебных обычаев и обыкновений к источникам (формам) российского права. Рассуждая о возможности судебного санкционирования обычая, следует учитывать различия в характере и правовой природе судебных актов, принимаемых судами различных уровней. Н.В. Самсонов полагает, что к источникам (формам) права следует относить только Постановления Конституционного Суда РФ, постановления Пленума Верховного Суда РФ и постановления Президиума Верховного Суда РФ²². Иные судебные акты норму права не создают, свойствами источника (формы) права не обладают и, следовательно, не могут сообщить обычаю то, что не присуще им самим, - свойства источника (формы) права, поэтому наличие в таких решениях отсылок к обычаям связано с тем, что обычай к моменту принятия решения уже стал правовым в результате законодательного санкционирования. Таким образом, наряду с законодательным санкционированием только при санкционировании применения обычая высшими судами России путем включения в указанные категории судебных актов отсылок к обычаю можно говорить о приобретении обычаем свойств правового обычая и рассматривать его как источник (форму) той или иной отрасли права.

Смешение правового (юридического, судебного обычая), всегда являющегося неписанным правом, обычая, сложившегося в конкретном суде (*usus fori*), и судебной практики недопустимо. Вопрос о возможности отнесения таких элементов писаного права, как судебная практика, судебный прецедент, акты высших судов, к источникам (формам) права исследовался Н.В. Самсоновым отдельно, и он полагает, что относить данные феномены к неписаному праву, к правовым обычаям оснований не имеется²³.

Что же касается образцов поведения, сложившихся в конкретном суде или даже группе судов, то также нет оснований для их отнесения к правовым обычаям, поскольку обычай должен быть известен подавляющему большинству членов той или иной группы (религиозный обычай - членам конфессии, национальный - представителям этноса, гражданско-правовой обычай - участникам соответствующего рынка) и восприниматься как правило поведения²⁴. Таким образом, российская правовая система относится к романо-германской в первую очередь потому, что закон является основным источником гражданского права. Это является одним из аргументов против существования в России прецедента.

Но важно помнить о том, что данная правовая система не существует у нас в чистом виде, – это первый аргумент в пользу наличия судебного прецедента. Второй аргумент исходит из широкого определения понятия. Не следует также забывать о том,

²¹ Конституция Российской Федерации (принята всенародным голосованием 12.12.1993 с изменениями, одобренными в ходе общероссийского голосования 01.07.2020) // Официальный текст Конституции РФ с внесенными поправками от 14.03.2020 опубликован на Официальном интернет-портале правовой информации <http://www.pravo.gov.ru>, 04.07.2020.

²² Самсонов Н.В. Постановления Пленума Верховного Суда Российской Федерации как источник отечественного гражданского процессуального права /Н.В. Самсонов // Право. Журнал Высшей школы экономики. - 2019. - № 2. - С. 139.

²³ Самсонов Н.В. К вопросу о месте и значении судебной практики и судебного прецедента в отечественном гражданском процессуальном праве /Н.В. Самсонов // Вестник Санкт-Петербургского университета. Право. - 2019. - Т. 10. - Вып. 2. - С. 293.

²⁴ Самсонов Н.В. К вопросу о судебных обычаях и обыкновениях /Н.В. Самсонов // Вестник гражданского процесса. - 2020. - № 3. - С. 261.

что существуют различные виды прецедентов, что тоже говорит в пользу заявленной позиции.

На практике юристы часто обращаются к судебной практике, чтобы решить какой-то спорный вопрос или спрогнозировать исход дела. Судьи при рассмотрении споров постоянно обращаются к судебной практике, чтобы избежать отмены вынесенного им решения. Даже подающие в суд заявления указывают в нем на судебную практику по аналогичным вопросам, приводя в пример конкретные дела. Все это говорит о том, что на сегодня судебный прецедент в России де-юре не закреплен в качестве источника права, но де-факто является им.

Законодательный процесс имеет существенную временную продолжительность, усложняющую работу правоприменительных органов. Отсюда, правонарушитель не будет нести ответственность, пока нормативный правовой акт не вступит в законную силу. Представляется, что судебная практика в данном случае более явно и в ускоренном порядке помогла бы разрешить вышеуказанную проблему.

Автор считает необходимым рассмотреть вопрос о законодательном признании судебной практики в качестве источника российского права. Однако теоретические рассуждения без анализа судебной практики вряд ли позволят прийти к правильному выводу и останутся лишь теоретическими рассуждениями.

Пункт 5 ст. 19 ФКЗ «О судебной системе РФ»²⁵ закрепляет право Верховного Суда давать разъяснения по вопросам судебной практики. И хоть считается, что это правовая позиция суда, статус такого рода постановлений четко не закреплен и они носят якобы рекомендательный характер, такие разъяснения очень важны для развития правоприменительной практики и так или иначе, обязательны для исполнения нижестоящими судами. Если судья решит отказаться от применения разъяснений какого-либо постановления, при обжаловании его решение всё равно отменит вышестоящая инстанция.

Наконец, в пункте 4 Постановления Пленума Верховного Суда РФ 2003 г.²⁶ указано, что наряду с законом суд должен учитывать постановления Конституционного Суда о толковании положений Конституции, постановления Пленума Верховного Суда, постановления Европейского Суда. Вполне справедливо, что при одинаковых обстоятельствах гражданские и арбитражные дела должны решаться одинаковым образом. Но в России официально не действует судебный прецедент. В нашей стране активно идет дискуссия о том, как обеспечить единообразие при решении однотипных споров, что может дать положительного и отрицательного более тесная рамка обязанности судов одинаково решать дела при похожих случаях. Следует отметить, что ассимиляция прецедентного права в правовую систему России имеет исторические корни и связано с соотношением понятий «судебная практика» и «судебный прецедент». По последнему вопросу существует несколько точек зрения. Например, А.В. Цихоцкий писал о том, что имеет место быть только такой форме права, как судебная практика, к которой относятся как решения судов по конкретным делам, так и постановления Пленума Верховного Суда РФ²⁷.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

²⁵ О судебной системе Российской Федерации: Федер. конституционный закон от 31.12.1996 № 1-ФКЗ (ред. от 30.10.2018) // Собрание законодательства РФ. – 1997. - № 1. - Ст. 1.

²⁶ О судебном решении: Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 19.12.2003 № 23 (ред. от 23.06.2015) // Бюллетень Верховного Суда РФ. – 2004. - № 2.

²⁷ Цихоцкий А.В. Теоретические проблемы эффективности правосудия по гражданским делам: дис. ...докт. юр. наук. / А.В. Цихоцкий. - Новосибирск, 1997. - С. 66.

1. Конституция Российской Федерации (принята всенародным голосованием 12.12.1993 с изменениями, одобренными в ходе общероссийского голосования 01.07.2020) // Официальный текст Конституции РФ с внесенными поправками от 14.03.2020 опубликован на Официальном интернет-портале правовой информации <http://www.pravo.gov.ru>, 04.07.2020.
2. О судебной системе Российской Федерации: Федер. конституционный закон от 31.12.1996 № 1-ФКЗ (ред. от 30.10.2018) // Собрание законодательства РФ. – 1997. - № 1. - Ст. 1.
3. О судебном решении: Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 19.12.2003 № 23 (ред. от 23.06.2015) // Бюллетень Верховного Суда РФ. – 2004. - № 2.
4. Самсонов Н.В. К вопросу о месте и значении судебной практики и судебного прецедента в отечественном гражданском процессуальном праве /Н.В. Самсонов // Вестник Санкт-Петербургского университета. Право. - 2019. - Т. 10. - Вып. 2. - С. 293-296.
5. Самсонов Н.В. К вопросу о судебных обычаях и обыкновениях /Н.В. Самсонов // Вестник гражданского процесса. - 2020. - № 3. - С. 261-267.
6. Самсонов Н.В. Постановления Пленума Верховного Суда Российской Федерации как источник отечественного гражданского процессуального права /Н.В. Самсонов // Право. Журнал Высшей школы экономики. - 2019. - № 2. - С. 139-142.
7. Цихоцкий А.В. Теоретические проблемы эффективности правосудия по гражданским делам: дис. ...докт. юр. наук. / А.В. Цихоцкий. - Новосибирск, 1997. – 392 с.

УДК 340.115.6

ҚАЗІРГІ ҚҰҚЫҚТАНУ ӘДІСНАМАСЫ-ДАМУ БАҒЫТЫ.

Джуламанов Сабыржан Серикович

Қазақстан инновациялық және телекоммуникациялық жүйелер
университетінің аға оқытушысы

***Аннотация:**Мақалада қазіргі таңдағы құқықтану әдіснамасы туралы, оның қазіргі кезеңдегі жағдайы қарастырылады. Құқықтану саласындағы білім алу жүйесіндегі оның артықшылықтары мен кемшіліктері талқыланады, оны қолданудың нәтижелері талданады.*

***Кілт сөздер:** әдіснама, синтездеу, әлеуметтік құбылыстар, интегралдық, либералдық, гуманитарлық цикл.*

Әдіс мәселесі ғылыми білім үшін маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Зерттеу қызметінің түпкілікті нәтижесі, ең алдымен, іс-әрекеттің не бағытталғанына ғана емес, сонымен бірге кім әрекет ететініне, таным процесі қалай жүзеге асырылатынына, оның қандай негізгі принциптерімен реттелетініне, қандай құралдар мен әдістер қолданылатынына байланысты. Бұл зерттеу объектісіне сәйкес келетін, оның міндеттері мен мақсаттарына сәйкес келетін зерттеу әдісін таңдау туралы мәселе.

Қазіргі ғылымдардың әдіснамалық мәселелері философия ғылымындағы жаңа ағымдардың әсерінен де, басқа салалық ғылымдарда болып жатқан өзгерістердің әсерінен де үнемі дамуда, бұл ғылыми ойдың үнемі алға жылжуымен ғана емес, сонымен бірге осы ғылымдардың дамуындағы әлеуметтік жағдайлардың өзгеруімен де байланысты.

Соңғы уақытта құқықтанудағы әдіснамалық мәселелерге қызығушылықтың өсуі байқалды, бұған жарияланған мақалалар жинағы мен ғылыми конференциялар дәлел бола алады.

Қазіргі теориялық құқықтану қиын кезеңдерді бастан өткеруде, көптеген қазақстандық және шетелдік зерттеушілер бұл жағдайды дағдарыс деп сипаттайды. Құқықтанушы ғалымдар бүгінде Қазақстанда құқықтық теорияның жетіспеушілігі бар, гуманитарлық білімнің әртүрлі ғылыми бағыттарының қиылысында зерттеулердің айқын жетіспеушілігі бар екенін атап өтті.

Құқық туралы білімді кеңейтуге және жетілдіруге мүмкіндік беретін жаңа әдіснамалық құралдарды іздеу қазіргі кезеңде тұрақты үрдіске ие. Құқықтың әр саласы, оның тақырыбын ескере отырып, өзінің танымдық құралдарына ие және құқық философиясы мен жалпы құқық теориясының әдіснамалық әлеуеті салыстырмалы түрде бай екенін жоққа шығаруға болмайды, сондықтан олардың әдіснамалық тәсілдері салалық құқықтық ғылымдарда қолданылады.

Заңгерлер құқықтық шындықтың әртүрлі құбылыстарын түсіндіретін заңға, оны түсінуге, заманауи тұжырымдамалар мен теорияларға жаңа тәсілдерді ұсына отырып, таным көкжиегін кеңейтуге тырысады.

Құқықтық саланың кез-келген жағын, құқықтық қызметтің кез-келген аспектісін талдауға жүгінген кезде зерттеуші әрқашан білімді синтездеуге, қорытындыларды жүйелеуге, зерттеудің дәйектілігі мен тұтастығын сақтауға мүмкіндік беретін заңға деген көзқарастардың белгілі бір жиынтығынан туындайды.

Бүгінгі таңда отандық теоретиктер Қазақстанның ұлттық құқықтық жүйесінің ерекшеліктері, мемлекеттілігі және оларды анықтаудың әдіснамалық тәсілдері туралы мәселені де өзекті деп санайды.

Өкінішке орай, заңгерлер әдіснаманың ролін жиі бағаламайды. Бұл тұрғыда заң ғылымының әдіснамалық принциптері мен негіздерін тұтас талдауға бағытталған зерттеулер өте өзекті және маңызды болып көрінеді.

Құқықтану әдістемесі негізінен құқық философиясымен әзірленген салалық әдістеме болып табылады.

Қазіргі заманғы құқықтану әдіснамасы, кез-келген ғылымның әдіснамасы сияқты, болып жатқан әлеуметтік өзгерістерді, әлеуметтік дамудың тиісті деңгейін, жаңа әлеуметтік құбылыстардың пайда болуын, олардың өзгеруін және қолданыстағы әлеуметтік құбылыстар мен процестердің жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайларға бейімделуін көрсетуі керек.

Құқықтық әдіснаманың негізі-құқықтық сана теориясы, яғни заң құбылысын тұтас әлеуметтік институт ретінде зерттеу.

Құқықтық әдіснаманың мәнін сипаттай отырып, Д.С. Хижняк құқықтану әдіснамасы жалпы философиялық әдістеме мен құқықтану жасаған таным құралдарының, принциптері мен әдістерінің жүйесін қамтитынын атап өтеді[1].

Осыған байланысты Б.В. Личман былай деп жазады: "қазіргі Ресейде Құқықтану әдістемесі интегралды, әртүрлі әдістердің (әдістер, әдістер, принциптер) жиынтығын, соның ішінде философияны құқық әдістерінің бірі ретінде білдіреді. Құқықтану гуманитарлық ғылым ретінде бірнеше логикалық-тұжырымдамалық, дүниетанымдық көзқарастарға бөлінеді: діни (теологиялық), марксистік-таптық, либералдық (либералды), жергілікті және т. б." [2].

Л. О. Мурашко құқықтық құбылыстарды тану әдіснамасын сипаттайды дәстүрлі түрде кез-келген ғылым әдіснамасының анықталған анықтамасынан оның объектісін тану әдістерінің жиынтығының теориялық негіздемесі ретінде туындайтын заң туралы жаңа білім алу әдістері, әдістері, құралдары жиынтығы ретінде анықталды[3].

Қазіргі ғылымда құқық әдіснамасы мен оның ерекшеліктеріне қатысты, жалпы ғылыми әдіснамадан айырмашылығы, Д.А. Керимовтың "құқық әдіснамасының әмбебап ғылыми әдіснамадан ешқандай түбегейлі айырмашылығы жоқ, бірақ оның алуан түрін құра отырып, өзіндік ерекшелігі бар, ол объектінің ерекшеліктерімен, танымның функциясы мен мақсатымен анықталады" деген пікірімен келісу керек[4].

Әдіснаманың мәселелері оның мақсаттары мен зерттеу тақырыбына бағытталған, яғни әдістеме-бұл ғылымның белгілі бір саласын ғылыми зерттеуде қолданылатын жалпы принциптер мен әдістердің жиынтығы, олар қаншалықты дәл тұжырымдалғанына және мүлде тұжырымдалғанына қарамастан. Осылайша, Құқықтану әдіснамасы-жалпы философиялық әдістеме мен құқықтану жасаған таным құралдарының, принциптері мен әдістерінің жүйесі.

Зерттеушілердің пікірінше, Құқықтану әдіснамасын дамытудың қазіргі кезеңі бірқатар түрлі қиыншылықтарымен сипатталады. Сонымен, көптеген авторлар қазіргі заманғы әдіснамалық жағдайды, атап айтқанда консерватизмді, негізсіз қарыз алуды қатты сынға алады және әдістеме идеясын "әдістерді біріктіру, синтездеу және оларды түсіндіру, біріктіру, рационалдылық көкжиегін кеңейту тәсілі ретінде" қолдайды; басқалары "Заңның әдіснамалық кедейлігі" туралы ашық айтады»; "қазіргі ғылыми білімнің өсіп келе жатқан әдіснамалық энтропиясы" аясында "жеке немесе топтық мүдделер үшін шынымен қолайлы доктриналық плюрализм" сынға түседі, құқықтық түсінудің авторлық тұжырымдамаларының (Д. И. Луковская) және т. б. шамадан тыс өндірілуін көрсетеді.

Жаһанданудың өсіп келе жатқан тенденциялары, интеграцияның белсенді процестері және өзін-өзі реттеу негізінде қоғамның көптеген салаларының дамуы, сондай-ақ қазіргі ақпараттық әлемдегі адамның оны белгілі бір мемлекет пен заңдылыққа "байланыстырудың" болмауын қамтамасыз ету мүмкіндігі заң туралы дәстүрлі идеяларды сыни тұрғыдан түсінуді қажет етеді. Оның мемлекетпен ажырамас байланысы, басқа әлеуметтік реттеушілермен салыстырғанда негізгі ерекшелігі ретінде құқықтың мәжбүрлеу туралы әдеттегі тезистері, құқықтық позитивизм мен этатизмнің классикалық постулаттары.

Әр түрлі мемлекеттердегі қазіргі әлеуметтік, мәдени, саяси процестер, әлеуметтік байланыстардың бірнеше рет күрделенуі, әлеуметтік реттеушілердің қоғамды басқарудағы өзара әсерінің жаңа конфигурациясы, ұлттық құқықтық жүйелердің өзара әрекеттесуі және өзара қарыз алу мен конвергенцияның жалпы тенденциясы Заңның табиғаты, оның "ұлты" туралы мәселелерді өзекті етеді, заңнамалық және басқа да заң шығарушы органдардың дәстүрлі рөлін өзгертеді. Сондықтан Құқықтану әдіснамасына және оны зерттеудің негізгі әдістеріне деген көзқарас өзгеруде.

Құқыққа коммуникативті көзқарастың өкілдері (А. В. Поляков), сондай-ақ құқықтың әлеуметтік-мәдени антропологиясы (Н. А.Исаев, И. Л. Честнов) құқықты барлық жан-жақты немесе құқықтық шындықтағы әлеуметтік құбылыс ретінде зерттейді, оның ішінде заң туралы басым идеялар, олардың заңнамада маңызды жүзеге асырылуы және заңды маңызды тәжірибелерде жүзеге асырылады[5].

Заңның мазмұны мен формалары әмбебап емес, бірақ тарихи және әлеуметтік-мәдени контекстік: олар белгілі бір қоғамның мәдениеті мен тарихи дәуіріне байланысты болады[6].

Сонымен бірге, ресми құқықтық идеология мен халықтың көпшілігінің қарапайым құқықтық санасы арасындағы қайшылықтардың болуы жағдайында, сөзсіз, ХІХ ғасырда пайда болған тарихи құқық мектебінің идеяларын талап ету (г.Гуго, Ф. к. Савиньи, г. Пухта)., бірақ оның тұжырымдамалары өркениеттік көзқарас шеңберіндегі қазіргі құқықтық құбылыстарды талдауға толық қолданылады [7].

О. Ю. Винниченконың пікірінше, қазіргі заманғы заң ғылымында өркениеттік тәсілді қолдану қазіргі заманғы құқықтану әдіснамасының басты жетістігі болып табылады.

Профессорлар В.Д. Переваловтың, В. И. Костенконың пікірінше, "формациялық, өркениеттік тәсілден айырмашылығы мемлекеттік-құқықтық жүйелердің әлеуметтік-мәдени жүйелермен байланысын ескеруге мүмкіндік береді. Ол қоғамның ішкі және сыртқы факторларын ескере отырып, оның ұлттық модельдеріне негізделеді"[8].

Қазіргі зерттеулердің жарқын белгілерінің бірі-олардың пәнаралық сипатта болуы. Бұл ереже құқықтық зерттеулерге де қатысты. Әлеуметтік процестердің күрделілігі оларды зерттейтін ғылымдардың алуан түрлілігімен, ғылыми білімнің тереңдігімен анықталады, осыған байланысты құқық туралы. Білім көп негізделеді және философия, тарих, антропология, әлеуметтану, психология, мәдениеттану, этика, саясаттану және басқа да гуманитарлық ғылымдардың дәлелдері мен жетістіктерімен "байланысты". Пәнаралық бағытта кешенді көзқараспен ғана гуманитарлық циклдің кез-келген заманауи ғылымында танымдық міндет аясында барабар концептуалды зерттеу аппаратын жасауға болады.

Қазіргі заманғы құқықтану дамуының жалпы векторы әдіснамалық плюрализм, бәсекелестік, диалог және балама танымдық бағдарламалардың толықтырылуы принциптерімен анықталады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Варламова Н.В. парадигманы іздеудегі орыс құқық теориясы // //Ресей құқығы журналы. – 2009. – № 12. – Б.68-84.

2. Ветютнев Ю. Ю. құқықты зерттеудегі герменевтикалық процедура / / жинақта: құқық әдіснамасы мен философиясының мәселелері Халықаралық дөңгелек үстел мақалаларының жинағы. С. Н. Касаткиннің жалпы редакциясымен. – 2014. – Б.57-64.

3. Винниченко о. Ю. Құқықтану әдістемесі: дағдарыс немесе жаңа мүмкіндіктер? // Тюмень мемлекеттік университетінің хабаршысы. Әлеуметтік-экономикалық және құқықтық зерттеулер. – 2015. – Т. – № 2 (2). –Б.90-96.

4. Құқық әдіснамасы. Құқық философиясының пәні, функциялары, мәселелері. – М.: қазіргі гуманитарлық университеттің баспасы, 2010. – 521 б.

5. Лепешко а. б. Құқықтану әдіснамасындағы танымның герменевтикалық әдісі // Право.ру. - 2014. – № 3 (29). – Б.11-16.

6. Личман Б. В. Ресей Заңтану әдіснамасының Көпконцептуалдылығы / / Орал экономика, басқару және құқық институтының хабаршысы. – 2013. – № 2. – С. 60-67.

7. Мурашко Л.О. құқық құру процесінің аксиологиялық өлшемі: тарих және қазіргі заман: диссертация... заң ғылымдарының докторлары: 12.00.01. – М., 2015. – 378 Б.

8. В. д. Перевалов, В.И. Костенко Мемлекет және құқық теориясы: Орыс даму жолы // Теориялық Құқықтану: дәстүрлер мен қазіргі заман / ответ. ред. В. Д. Перевалов. - Екатеринбург: УрГУ баспасы, 2014. - Вып. 1. – Б. 50-64

УДК 347.1

ДЕЙСТВИЕ ПРИНЦИПОВ КАЗАХСТАНСКОГО ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА

Байжанова К.У.

Кандидат юридических наук, ассоциированный профессор
г. Алматы, Казахстан

Рыскулбекова Б.Р.

Старший преподаватель кафедры «Право» КазНАУ г. Алматы, Казахстан

Аннотация: *Анализу принципов права посвящено достаточно много монографий, эта тема актуальна не только в теории государства и права, но и в отраслевых науках: в гражданском праве, в гражданском процессуальном праве, в уголовном, в трудовом и др. Однако проблема принципов права особенно принципов казахстанского гражданского права остается пока еще недостаточно разработанной.*

Ключевые слова: *аналогия закона, аналогия права, судебное решение, пробел в праве, нормы-принципы, свобода договора.*

Наиболее известный и чуть ли не единственный упоминающийся в научной литературе случай прямого действия принципов гражданского права – это аналогия права. Необходимость применения аналогии в праве возникает только при обнаружении пробела в праве. Пробел в праве – это отсутствие конкретных норм, регулирующих спорное правоотношение. Аналогия права – это разрешение дела (в ситуации правового пробела) на основе принципов права. Возможность применения аналогии права закреплена в ГК РК, анализ которой позволяет сформулировать следующую последовательность действий суда при применении аналогии права с использованием норм-принципов гражданского права. Во-первых, суд должен констатировать пробел в праве и невозможность применения аналогии закона ("применение гражданского законодательства, регулирующего сходные отношения"). Во-вторых, суд должен сослаться на норму ГК РК, допускающую возможность применения аналогии права. В-третьих, суду необходимо выбрать конкретную норму-принцип, подлежащую применению. При этом важно учитывать, что применяемый принцип или принципы права должны быть в решении суда прямо названы, суд не должен ограничиваться общей фразой "В соответствии с общими началами и смыслом гражданского законодательства", иначе решение остается необоснованным, что открывает возможность произвольных действий по применению норм права. В-четвертых, из найденного и обоснованного судом общего правила должно быть с помощью дедукции выведено частное правило, подлежащее применению. В-пятых, частное правило должно быть применено судом к конкретным обстоятельствам дела, в результате чего правоприменитель получает ответ на вопрос, преодолевая пробел в праве и разрешая спор. Важно подчеркнуть, что суд при применении аналогии права создает не новую правовую норму, а формулирует индивидуальное правило для конкретного случая.

К сожалению, суды редко обращаются к применению аналогии права, при этом, конечно, игнорируется и огромный правоприменительный потенциал принципов гражданского права. Это связано не только с тем, что гражданское законодательство достаточно детально регулирует общественные отношения: пробелы в праве будут всегда. Анализ судебной практики позволяет сделать вывод, что суды разницу между аналогией закона и аналогией права не всегда учитывают. Чаще суды используют аналогию закона, называя ее аналогией права, при этом нередко в решениях указывают на конкретные статьи законов, которые подлежат применению по "анalogии права".

Судебная практика свидетельствует о необходимости дальнейшего изучения механизма непосредственного действия гражданско-правовых принципов, поскольку он практически неизвестен правоприменителю.

Помимо правовых пробелов случаем прямого действия норм-принципов гражданского права может быть противоречивость законодательства.

Итак, нормы-принципы обладают прямым регулирующим действием и могут быть положены в основу судебного решения в качестве самостоятельного аргумента. Принципы права, закрепленные в нормах права, обладают всеми свойствами последних и способны непосредственно регулировать гражданско-правовые отношения. Прямое действие норм-принципов играет важную роль в гражданском судопроизводстве, стороны

спора могут активно использовать нормы-принципы и ссылаться на них в качестве обоснования и аргументации своей позиции. По сути, непосредственное действие гражданско-правовых принципов сходно с прямым действием конституционных принципов. И те и другие могут действовать как через другие, более конкретные нормы, так и непосредственно регулировать общественные отношения. Самостоятельный правоприменительный потенциал принципов гражданского права настолько высок, что, безусловно, существуют и другие случаи их непосредственного практического использования. Как с теоретических, так и с практических позиций представляется важным обнаружение и анализ таких случаев для правильного применения норм-принципов гражданского права.

Таким образом, можно сделать следующие выводы о принципах гражданского права:

1. Формализация правовых принципов, облечение их в новую юридическую конструкцию особых правовых норм – норм-принципов – повлекли изменение их правоприменительного значения. Если ранее принципы гражданского права имели значение прежде всего для правотворческого процесса, а в правоприменительную деятельность проникали опосредованно, через действие конкретных гражданско-правовых норм, то сегодня, став самостоятельными правовыми нормами, они получили способность к прямому регулятивному действию. Они могут стать непосредственной основой судебного решения, правоприменительный орган может разрешить спор, руководствуясь только нормами-принципами гражданского права, не прибегая к использованию других гражданско-правовых норм. Однако делать это следует очень осторожно, т.к. нормы-принципы – особые нормы, и механизм их реализации также особый. Прежде всего необходимо выявить случаи и обосновать правила использования принципов гражданского права как норм прямого действия. Актуальность данного вопроса усиливается и тем, что прямое использование норм-принципов гражданского права – наименее исследованный аспект общей проблемы правоприменения принципов права.

2. Принципы — это самостоятельный регулирующий компонент гражданского права, имеющий не только теоретическую, но и практическую значимость. Нормы, закрепляющие принципы, могут применяться при разрешении юридических споров как дополнительно, так могут выступать и как единственное юридическое средство.

3. Принципы характеризуют тип права. Закрепленные в настоящее время основные начала свидетельствуют о формировании нового права, причем права, как раньше было принято говорить, «буржуазного».

4. Принципы обладают санкциями, т.е. неблагоприятными последствиями за их нарушение;

5. Наиболее ярким принципом осуществления гражданских прав является недопустимость злоупотребления ими. Все остальные, например, разумность, добросовестность, направлены на его обеспечение;

6. Принцип свободы договора относится к межотраслевым, хотя в гражданском праве он имеет существенную специфику;

7. Принципы обладают прямым регулирующим действием и могут быть положены в основу судебного решения в качестве самостоятельного аргумента. Принципы права, закрепленные в нормах права, обладают всеми свойствами последних и способны непосредственно регулировать гражданско-правовые отношения. Прямое действие норм-принципов играет важную роль в гражданском судопроизводстве, стороны спора могут активно использовать нормы-принципы и ссылаться на них в качестве обоснования и аргументации своей позиции. По сути, непосредственное действие гражданско-правовых принципов сходно с прямым действием конституционных принципов. И те и другие могут действовать как через другие, более конкретные нормы, так и непосредственно

регулировать общественные отношения. Самостоятельный правоприменительный потенциал принципов гражданского права настолько высок, что, безусловно, существуют и другие случаи их непосредственного практического использования. Как с теоретических, так и с практических позиций представляется важным обнаружение и анализ таких случаев для правильного применения норм-принципов гражданского права.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Гражданское право. Том 1. Учебник. – Изд.5-е, перераб. и доп./Под ред. А.П. Сергеева и Ю.К. Толстого. – М.: ПБОЮЛ, Л.В. Рожников, 2007.-С.-96.
2. Алексеев С.С. Право на пороге нового тысячелетия: некоторые тенденции мирового правового развития – надежда и драма современной эпохи. – М.: Статут, 2006.- С.412.
3. Васильев А.М. Правовые категории. Методологические аспекты разработки системы категорий теории права. - М.: Юридическая литература, 2006.-С.-127.
4. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав. - М.: Статут, 2007.- С.49.

УДК: 347.9

АЗАМАТТЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУДЕГІ ЭЛЕКТРОНДЫҚ ДӘЛЕЛДЕМЕЛЕР

Надирханова Дана Жайлыхановна

Сулейман Демирель Университетінің Құқықтану факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші - з.ғ.к., ассистент-профессор Касенова Айгуль Жумжумановна
Қаскелең, Қазақстан

***Аңдатпа:** Мақала азаматтық процестегі электрондық дәлелдемелер мәселесін қарастыруға арналған. Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуына байланысты азаматтық процестегі өзекті мәселе электрондық ақпарат көздерін заңнамалық реттеу болып табылады. Заңнама ақпараттың электрондық көздерін жазбаша дәлелдемелерге жатқызады, оларды іс материалдарына қоса тіркеу қажет. Сондықтан, дәлел ретінде электрондық ақпарат көзін сотқа ұсыну нысаны мен әдісі бойынша мәселе туындайды.*

***Кілт сөздері:** ЭЦҚ, азаматтық процесс, дәлелдеу, дәлелдемелер, құжат, электрондық құжат, электрондық хабарлама, дәлелдеу институты.*

Адамзат дамуының қазіргі кезеңінде қоғам өмірін компьютерлендіру және автоматтандыру үрдісі барған сайын маңызды бола түсуде. Осыған байланысты цифрлық, сондай-ақ электронды жеткізгіштердің көптеген түрлері пайда болады. Бұл жеткізгіштердің осы түрінің ерекшелігі, сондай-ақ олардың дәстүрлі жеткізгіштерден айтарлықтай айырмашылығы, электронды жеткізгіштердегі ақпаратты азаматтық процесте дәлел ретінде қолдануға болатындығына күмән келтіреді

Азаматтық процестегі ең көп таралған дәлелдемелердің бірі - жазбаша дәлелдемелер.

Қазақстан Республикасының 10.06.2020 жылғы №342-VI Заңымен Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексіндегі (әрі қарай – ҚР АПК) 100-бабына еңгізілген өзгерісіне сәйкес, жазбаша дәлелдемелердің арасында электрондық қолтаңбамен қол қойылған құжаттар сияқты дәлелдеме бөлінеді. Алайда, электрондық

қолтаңбасы бар электрондық құжаттардан басқа, электрондық пошталарда жиі қолданылатын электрондық хаттар мен хабарламалар бар [1].

Ең алдымен, электрондық дәлелдемелердің тұжырымдамасына бірнеше тәсілдер бар екенін атап өткен жөн. Процессуалист ғалымдардың көпшілігі электронды дәлелдеме ұғымын ашпайды, тек оны электронды құжатпен анықтайды. Мәселен, электрондық құжаттың анықтамасы Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 7 қаңтардағы № 370-ІІ "Электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы" Заңының 1-бабының 12-тармағында заңды түрде бекітілген. Осы нормативтік құқықтық актіге сәйкес, электрондық құжат – ақпарат электрондық-цифрлық нысанда ұсынылған және электрондық цифрлық қолтаңба арқылы куәландырылған құжат [2]. Ғалым М.В. Гореловтың пікірінше, цифрлық, дыбыстық және бейне жазба түрінде жасалған іс үшін маңызы бар мән - жайлар туралы мәліметтер электрондық дәлелдемелер болып табылады. Сондай-ақ оларға сот отырыстарының хаттамалары, электрондық есептеу құралдары арқылы тіркелген іс жүргізу әрекеттерінің хаттамалары жатады [3].

Заңды талаптар сақталған және оларды заңда белгіленген тәртіппен алған кезде істі қарау және шешу үшін маңызы бар мән-жайлар туралы мәліметтерді қамтитын электрондық құжат «электрондық дәлелдеме» деп аталады. Даулы жағдайларда, тараптар электрондық құжаттың мазмұнын дауласа немесе түпнұсқалығына күмәнданса, ҚР АПК-нің 82-бабына сәйкес сараптама жүргізу қажеттілігі туындайды. Жүргізілген сараптама дәлелдеменің анықтығына негіз болады.

Электрондық құжаттарға заңдық күш берудің ең тиімді тәсілі бүгінгі күні электрондық цифрлық қолтаңба (ЭЦҚ) болып табылады. Электрондық құжатқа құқық тұрғысынан ұқсас түрде қол қою жағдайы жазбаша құжатқа өз қолымен қол қоюмен бірдей [4]. Егер электрондық құжатта кескін немесе мәтін болса, онда оның қағаз көшірмесі басып шығарылады, оны уәкілетті адам ресімдейді және куәландырады; бұл көшірме іске тігіледі және әдеттегі жазбаша құжат ретінде зерттеледі. Электрондық дәлелдемелердің құқықтық табиғаты туралы көптеген пікірталастар бар екенін атап өткен жөн. Теориялық деңгейде дәлелдемелердің қай түріне — жазбаша немесе электрондық жеткізгіштегі ақпарат түрінде жатқызу керек деген сұрақ туындайды. А. Т. Боннердің пікірінше, электрондық дәлелдемелер әлі де жазбаша болып табылады, өйткені электрондық құжаттардағы ақпарат бар шындыққа қатысты адамның ой-пікірін білдіреді.

Іс жүргізу заңнамасында электрондық құжаттың дәлел ретінде түсінігі жоқ, сонымен қатар дәлелдеу және іс материалдарына қосу құралы ретінде пайдалану мүмкіндігі үшін қандай белгілерге ие болуы керек екендігі туралы түсінік жоқ екенін айта кету керек [3].

Іс жүзінде электронды құжаттар өте сирек дәлелдемелер ретінде қолданылады, өйткені заңнамада бірқатар олқылықтар бар, нәтижесінде сот және басқа да уәкілетті органдар мұндай дәлелдемелерді жол берілмейді деп таниды. Аудио және бейне жазбалар дәлелдеме ретінде ерекше мәнге ие, олардың ерекшелігі олардың сенімділігінің жоғары деңгейі болып табылады. Дәлелдеудің мақсаты белгілі бір шындыққа қол жеткізу болғандықтан, мұндай дәлелдер оған мүмкіндігінше жақындауға мүмкіндік береді. Алайда, аудиожазбаларды сот олардың қатыстылығы, жол берілетіндігі және дұрыстығы тұрғысынан бағалауға жататындығына сүйене отырып, сот тәжірибесінде оның түпнұсқалығы күмән тудырмайтын, тек заңды жолмен алынған аудио және бейнеақпарат қарауға қабылданады. Сонымен бірге, ұлттық азаматтық заңнама электрондық құжаттарды дәлелдеме ретінде пайдалануға мүмкіндік береді. Алайда, оларды кеңінен қолдану үшін кейбір шараларды қолдану қажет. Атап айтқанда, электрондық құжаттың мазмұны болып табылатын ақпараттың дұрыстығын анықтау үшін оны аутентификациялау және сәйкестендіру, яғни, идентификация мүмкіндігін қамтамасыз ету қажет [5]. Аутентификация-бұл электрондық құжат мазмұнының тұтастығы мен өзгермейтіндігін тексеру мүмкіндігі. Сәйкестендіру, яғни, идентификация дегеніміз, мысалы, онда

жіберуші ретінде көрсетілген адамнан шынымен алынғанын анықтау мүмкіндігі деп түсініледі. Ол үшін бұл құжатта тиісті мәліметтер, атап айтқанда электрондық қолтаңба болуы керек

Қорытындылай келе, ҚР Азаматтық процестік кодексіне кейбір өзгерістер енгізу, атап айтқанда, электрондық құжат ұғымын дәлелдемелер ретінде енгізу, оны пайдаланудың құқықтық кепілдіктерін, сот отырысында тиісті көздерді зерттеудің белгілі бір процестік тәртібін бекіту, сондай-ақ электрондық дәлелдемелер нысанына қатысты құқықтық талаптарды әзірлеу қажет.

Азаматтық процесте электрондық дәлелдемелерді пайдалану дәлелдемелер мен дәлелдеу институтын дамытудың перспективалы бағыты болып табылады. Электрондық дәлелдемелер ғылым мен техниканың дамуымен дәлелдеменің прогрессивті түрі болатынына күмән жоқ, осыған байланысты оларды дәлелдеменің жеке түрі ретінде бөлу перспективасы көрінеді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 31 қазандағы № 377-V ҚРЗ Азаматтық процестік кодексі//<http://adilet.zan.kz>.
2. Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 7 қаңтардағы № 370-II "электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы" Заңы//<http://adilet.zan.kz>.
3. Боннер А. Т. Электронное правосудие: реальность или новомодный термин? // Вестник гражданского процесса. 2018. № 1. 22–38 б.
4. Горелов, М. В. Электронные доказательства в гражданском судопроизводстве России: вопросы теории и практики: дисс. канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2008.- 100 б.
5. Гонгало. С. И. Классификация электронных документов как объектов судебной технико-криминалистической экспертизы документов // Вестник Томского государственного университета. 2013. № 367. 95–97 б.

УДК 342.72

КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО ГРАЖДАН РФ НА АЛЬТЕРНАТИВНУЮ ГРАЖДАНСКУЮ СЛУЖБУ

Украинцева Виктория Сергеевна

кандидат юридических наук, доцент ФГБОУ ВО «Саратовская
государственная юридическая академия»

Саратов, Россия

Аннотация: в статье анализируются вопросы необходимости альтернативной гражданской службы как способа решения многих проблем здравоохранения и социальной сферы, как формы социализации молодежи, как реального пути построения гражданского общества.

Ключевые слова: альтернативная гражданская служба, военная служба по призыву, конституционная обязанность, конституционное право граждан.

Часть 3 статьи 59 Конституции Российской Федерации закрепляет конституционное право граждан Российской Федерации на альтернативную гражданскую службу: «Гражданин Российской Федерации в случае, если его убеждениям или вероисповеданию противоречит несение военной службы, а также в иных установленных Федеральным законом случаях имеет право на замену ее альтернативной гражданской службой» [1].

Вопреки конституционному признанию права граждан на отказ от несения военной службы по убеждениям или вероисповеданию одним из фундаментальных прав человека, вопреки принятому в мире осуждению любых форм дискриминации по отношению к таким лицам, влекущему за собой недопущение лишения их любых конституционных прав и свобод человека и гражданина, вопреки рекомендациям Совета Европы о том, чтобы граждане, проходящие альтернативную гражданскую службу, должны иметь не меньше социальных, трудовых и финансовых прав и гарантий, нежели лица, проходящие военную службу по призыву, Федеральный закон «Об альтернативной гражданской службе» [2] является, с одной стороны, излишне жёстким и дискриминационным, с другой – трудно реализуемым, не приспособленным для решения насущных социальных задач.

Однако для построения в России цивилизованного, правового, демократического, социального общества и государства непозволительно продолжать игнорировать как отечественный, так и зарубежный опыт правового регулирования отношений по замене военной службы альтернативной гражданской службой в соответствии с установленными правовыми критериями.

В настоящее время альтернативная гражданская служба безоговорочно необходима, причем ее обеспечение – это важнейшая со стратегической точки зрения и с позиции безопасности страны задача самого государства. Следовательно, если убеждениям или вероисповеданию гражданина противоречит несение военной службы на казарменном положении и связанной с ношением, использованием либо обслуживанием оружия, но данный гражданин полон патриотической энергии и готов честно и дисциплинированно работать, чтобы принести пользу своему Отечеству, то, конечно, ему необходимо предоставить возможность прохождения альтернативной гражданской службы.

Альтернативная гражданская служба необходима России сегодня не только как альтернатива военной, но и как способ решения многих проблем здравоохранения и социальной сферы, как форма социализации молодежи, как, наконец, реальный путь построения гражданского общества.

Большинство кадровых военных, таких как Д.Т. Язов, В.С. Ахромеев, считают, что реализация права, позволяющего части граждан не принимать непосредственного участия в обороне страны, негативно скажется прежде всего на боеготовности Вооруженных Сил Российской Федерации, приведет к снижению престижа военной службы, усилит антипатриотические настроения среди молодежи. Уникальное геополитическое положение России – большая протяженность границ, стратегически важные для мировой экономики запасы природных ресурсов, а также исторический опыт формирования облика Вооруженных Сил в условиях глобального противостояния двух политических систем должны, по их мнению, предупредить краткосрочные и непродуманные реформы в сфере, касающейся обороноспособности государства. Исходя из этих соображений, альтернативная гражданская служба выступает как явление не своевременное, изначально чужеродное по отношению ко всей военной и политической системе России [3].

Другую позицию в решении данной проблемы занимают ученые. Например, Р.В. Маранов акцентирует внимание на том, что проводимые в России реформы изменили не

только политический и экономический строй государства, но и сложившиеся общественные отношения, психологию общества в целом. Демократические преобразования во всех сферах жизни требуют радикальной перестройки взаимоотношений между армией и обществом, армией и государством. На первое место в военной организации государства должен ставиться человек, его жизнь, удовлетворение материальных и духовных потребностей и интересов. Система военного строительства, долгое время ориентированная на количественное превосходство, сегодня устарела и не может быть эффективной. Право граждан на альтернативную гражданскую службу позволит качественно улучшить призывной контингент, исключив из его состава тех, кто в силу своих убеждений исполняет воинскую обязанность исключительно под страхом возможности карательного воздействия со стороны государства [4].

Несомненно, при реализации гражданами Российской Федерации конституционного права на альтернативную гражданскую службу количественный состав Вооруженных Сил РФ претерпевает изменения. Тем не менее, как показывают приведённые в работе статистические данные, изменения столь незначительны, что говорить о снижении обороноспособности российской армии в целом представляется необоснованным.

Принятие Федерального закона «Об альтернативной гражданской службе» послужило созданию в России нового института, целью которого является не только обеспечение конституционного права граждан на замену военной службы по призыву альтернативной гражданской службой, но и восполнение существенного ресурсного недостатка в социальной сфере, сфере здравоохранения, коммунальной и иных отраслях.

Представляется целесообразным существенно изменить действующее законодательство, которое в дальнейшем позволило бы гражданину цивилизованно исполнить свои обязанности в отношении государства по выполнению своего гражданского долга, в том числе и конституционную обязанность по защите Отечества.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Конституция Российской Федерации от 25 декабря 1993 года, с изменениями, одобренными в ходе общероссийского голосования 1 июля 2020 года. (с учетом поправок, внесенных законами Российской Федерации о поправках к Конституции Российской Федерации от 30 декабря 2008 г. № 6-ФКЗ, от 30.12.2008 № 7-ФКЗ, от 05.02.2014 № 2-ФКЗ, от 21.07.2014 № 11-ФКЗ, от 14 марта 2020 года № 1-ФКЗ .) // СЗ РФ. 2020 № 14 Ст. 3202
2. Федеральный закон от 25.07.2002 г. № 113-ФЗ «Об альтернативной гражданской службе» // СЗ РФ. 2002 № 30 Ст. 3030; 2020 № 48 Ст. 6165
3. Украинцева В.С. Конституционное право граждан Российской Федерации на альтернативную гражданскую службу. Дисс...канд.юрид.наук. Саратов. 2007.
4. Алтухов И.С. Альтернативная гражданская служба как право человека // Армия добра: Информационный бюллетень. 2003. № 3 (32). С. 45-48.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОЦЕССА РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТА
МЕДИАЦИИ В КАЗАХСТАНЕ

Исаева Мадина Бахытбековна

Преподаватель Инновационного Евразийского университета
Факультета Бизнеса, образования и права
Павлодар, Казахстан

***Аннотация:** в данной статье рассматривается понятие медиация. Медиация как досудебный способ урегулирования конфликта, спора между сторонами участниками. Предоставлены принципы работы посредника. Медиация — это современное слово, но этот метод, можно увидеть в истории казахского народа о известных биях.*

***Ключевые слова:** медиация, спор, конфликт, примирение, посредничество, посредник, досудебный процесс, медиатор, бесконфликтное общество, суд, спорящие стороны, конфиденциальность, компромисс.*

Медиация - это метод, используемый для разрешения споров, и, вероятно, наиболее широко используемый, популярный и успешный метод альтернативного разрешения споров. Общепринятое определение посредничества - медиации, заключается в том, что это процесс вспомогательных переговоров, в котором независимое лицо, посредник, помогает сторонам разрешить их спор и помогает им совместно определять условия своего медиативного соглашения.

Посредничество - это неформальный процесс без строгих правил процедуры. Условием применения медиации является принцип конфиденциальности, то есть переговоров без ущерба, которые участники медиации соглашаются соблюдать. В большинстве стран медиация по-прежнему остается добровольным процессом, поскольку никто не принуждается к медиации.

Посредничество, как правило, также является очень быстрым и экономически эффективным способом разрешения спора. Хотя все споры имеют разные обстоятельства, общее эмпирическое правило заключается в том, что однодневное посредничество может составлять приблизительно 13 часов, 8 часов, время посредничества плюс несколько часов, время подготовки к посредничеству. Затраты на посредничество, как правило, делятся поровну между сторонами с платой посредникам. Посредничество действительно представляет собой рентабельную стоимость.

Посредничество является частным и конфиденциальным, быстрым и экономически эффективным процессом с высокой скоростью расчетов.

Почти все споры могут быть разрешены при посредничестве, если стороны решили договориться об урегулировании, а не решать конфликт через суд. Участники посреднического процесса могут рассчитывать на применение процедуры быстрее, эффективней и с минимальными затратами. Сборы, уплачиваемые за посреднический процесс, являются одними из самых низких по сравнению с любым легальным или альтернативным методом разрешения споров, и, когда шансы на урегулирование учитываются, затраты на посреднический процесс представляют собой реальное соотношение цены и качества.

Процесс посредничества начинается с предварительного посредничества или соглашением о посредничестве. Этим устанавливается принцип посредничества, как если

бы это был частный процесс, что вся передаваемая информация является конфиденциальной, если не оговорено иное, и что стороны соглашаются добросовестно посредничать в своем споре.

После этой формальности перед посредничеством начинается конструктивные переговоры. Большинство посреднических услуг представляют собой серию личных встреч, однако данный тип посредничества не всегда подходит для относительно недорогих споров или споров по одному вопросу, поэтому в этих случаях организуются посредничества по телефону и электронной почте. Медиация (посредничество) - это процесс «американских горок» со множеством взлетов и падений, но в связи с высокими показателями урегулирования спорных отношений этот процесс явно следует учитывать.

Медиаторы вступают в дело как беспристрастные третьи стороны, нейтралы, не связанные ни с одной из сторон, которая использует свои добрые услуги, чтобы помочь в поиске собственных решений для их проблемы. Суть процедуры посредничества - объединение сторон в атмосфере, которая будет стимулировать откровенное и полное обсуждение и переговоры в направлении урегулирования. Посредники не решают, как вопросы между сторонами должны быть урегулированы, поскольку они не имеют полномочий принимать решения о вопросах, по существу. Окончательные решения в конечном итоге должны быть приняты самими сторонами. В ходе переговоров они помогают сторонам, проводя их путем изучения фактов и альтернативных соображений, направленных на заключения соглашения, приемлемого для сторон.

Важной характеристикой работы посредников является их ответственность в ходе переговоров по делу за принятие независимых решений в ходе переговоров. Хотя само их присутствие за столом само по себе может послужить катализатором ускорения разрешения спора. Фактический успех их дел зависит от продуктивности анализа, на способность посредников принимать правильные решения в нужное время. Решающее значение для их успеха имеет точное чувство времени, а также чувствительность к изменениям и атмосфера в ходе переговоров.

Есть много общих подходов и тактик, которые посредники могут использовать для достижения урегулирования, но каждый посредник должен использовать их так, как они считают наилучшим для удовлетворения потребностей. Следовательно, тактика посредничества варьируется в зависимости от ситуации и самого посредника. Во время переговоров они могут просто ограничить свою деятельность процедурных и вспомогательных средств, когда они считают такую тактику достаточной. Однако в более сложных ситуациях, когда, например, напряженность высока, посредником необходимо создать более расслабленную атмосферу. В задачи посредника входит внесение идей и предложений для альтернативного решения или поиска компромисса. Такие предложения обычно делаются в частном порядке сторонам и являются одним из аспектов конфиденциального характера. Именно через такие частные сессии они сохраняют свой нейтралитет и доверие каждой стороны. Здесь они могут свободно и откровенно предлагать свои советы и выражать мнения относительно осуществимости собственного предложения (без нарушения доверия другой стороны), и беспристрастно указывают на недостатки и преимущества, как они их видят, и предлагают дополнительные предложения, если таковые кажутся желательными.

Один из основных принципов медиации - это принцип добровольности. Добровольность относится как к сторонам, так и к медиатору. Проявлением этого принципа является то, что каждая сторона, а также медиатор, вступает в процесс

посредничества на абсолютно добровольной основе. Они также могут добровольно прекратить посредничество. В этом случае стороны могут, но не обязаны указывать причины отказа продолжения посредничества. Что касается посредника, то в большинстве случаев посредник должен объяснить сторонам причину прекращения посредничества по его/ее инициативе.

Одним из важных качеств примирительных процедур является конфиденциальность. Многие конфликтующие стороны чувствуют себя более защищенными, когда они прибегают к внесудебному разрешению споров, минуя публичные суды. Несомненно, этот принцип важен для медиации, с помощью которого посредничество имеет значительное преимущество по сравнению с другими способами разрешения споров.

Принцип конфиденциальности проявляется прежде всего в том, что информация, которая была получена и стала известной в процессе посредничества остается только в этом процессе и, как правило, не может быть использована ни сторонами, ни посредником для других целей.

Независимость, нейтральность и беспристрастность. Эти принципы относятся непосредственно к самому медиатору. В зависимости от того, воплощено ли посредничество на законодательном уровне или нет, концепция посредника может слегка отличаться. Если посредничество указано в законодательстве страны, посредник - это человек, который соблюдает требования закона, участвует в процессе медиации и способствует разрешению споров между сторонами.

Соотношение между принципами независимости и беспристрастности посредника таково, что чем больше независимости, тем больше оснований для доверия к беспристрастности посредника. Если это соотношение нарушается, тогда это влечет за собой нарушение этических норм посредника. Большинство внутренних правил, которые включают в себя этические нормы, поведения посредников подчеркивают этот аспект.

Соотношение между беспристрастностью и нейтральностью таково, что медиатор не должен комментировать, оценивать суждения, давать советы или предлагать решения. Беспристрастность посредника должна гарантировать, что стороны принимают его/ее как человека, который искренне привержен решению спора и поддерживает обе стороны в споре, ища решения, которые бы удовлетворили обе стороны в споре. Посредник должен помнить, что его / ее поведение, отношение, а иногда и методы посредничества могут вызывать чувство сочувствия к одной стороне. Когда это происходит, тогда это означает, что посредничество пошло не в ту сторону. Посредник не может выполнять эту функцию, если существуют обстоятельства, которые указывают на сомнения в его беспристрастности и объективности.

Медиация не охватывает жесткие процессуальные правила, процедура посредничества для достижения цели посредничества проектируется таким образом, чтобы каждая из сторон имела равные права. Посредничество не будет справедливым процессом, если одной из сторон будет разрешено заставить другую сторону в конфликте разрешить спор. Такое решение может быть формой урегулирования, но на самом деле не является разрешением конфликта.

Стороны в споре должны иметь равную возможность участвовать в разбирательстве, что означает, что они должны иметь равную возможность свободно заявлять о своей воле и, в частности, свободно предлагать заключение медиативного соглашения. Также стороны должны быть должным образом представлены, когда это необходимо. Сторону следует поощрять к активному поиску решения спора, и в этом смысле обе стороны

должны иметь реальную возможность и ощущение, что они могут в равной степени участвовать в процессе.

Добросовестность и сотрудничество охватывают готовность сторон к участию в переговорах честно и открыто, приложению необходимых усилий для развития вариантов разрешения спора, уважения к медиатору и других участников посредничества и добросовестное заключение соглашения. Сотрудничество сторон четко выражено в их стремлении найти совместное решение спора, их общее желание разрешить спор и обязаться однозначно сделать это.

В Японии исходя от их менталитета и культуры, если человек обращается в суд, то это воспринимается как признак социального неблагополучия. Считаю, что граждане Казахстана должны постепенно переходить к этой модели. Раньше казахский народ не обращался в суд, все это регулировалось на местном уровне, с участием высокоуважаемых биев и аксакалов в селах. Обращение в суд стало более распространено только за последние десять, двадцать лет. С увеличением обращений в суд, суды переполнились, для разгрузки правовых юрисдикций, внедрение эффективных механизмов урегулирования споров очень хороший шаг в будущее. Сегодня одним из важных и главных целей является восстановить процесс примирения.

В сельских местностях при биях не было правонарушений и судебных тяжб, так как все решалось с учетом сохранения моральной и духовной целостности. С помощью биев конфликты и споры между сторонами прекращались, в связи с чем результатом был не только решенный спор, но и стабильное бесконфликтное общество. Такие способы урегулирования споров и конфликтов без суда, это очень большой плюс и национальный ресурс.

Деятельность медиаторов, Советов биев приносят большую пользу в решении мелких споров на базе уважения друг другу, паритетности конфликтующих сторон без содействия суда. Это взаимодействие поможет в создании мирного, бесконфликтного общества.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Закон Республики Казахстан «О медиации»
2. Загайнова С.К., Ярков В.В. «Об альтернативной процедуре урегулирования споров с участием посредника (процедуре медиации) // Москва-Берлин: издательство Infotropic media, 2011. -232 с.
3. Источник: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Медиация>
4. Веб – сайт Центра медиации www.mediation.kz, Авторский тренинг
5. Карпенко А.Д. Медиация в мировых судах // Третейский суд. 2009. №1. - С.145-148.

ӘОЖ 347.96

ЗАҢГЕРДІҢ КӘСІБИ МАНСАБЫ

Жакаева Гульжан Кайратовна

М.Қозыбаев атындағы СҚУ «Құқық пәндері» кафедрасының аға оқытушысы

Кантарбаева Динара Ерболовна

М.Қозыбаев атындағы СҚУ «Құқық пәндері» кафедрасының аға оқытушысы

Казенова Айгуль Амангельдиновна

М.Қозыбаев атындағы СҚУ «Құқық пәндері» кафедрасының аға оқытушысы

Петропавл, Қазақстан

***Аңдатпа:** Нақты мақалада заңгер мамандығына кірісу, осы салада ұтымды жұмыс істеу, заңгерлердің кәсіби өсуі мен кәсіби мансабының түрлері анықталған, сондай-ақ өз қызметі барысында маманға қажет болатын жеке қасиеттер көрсетілген.*

***Түйін сөздер:** заңгер, мамандық, құқықтық ақпарат, заңнама, кәсіби мансап, вертикальды мансап, диагональды мансап, горизонтальды мансап, теория, тәжірибе.*

Заңгер дегеніміз - заң саласындағы, заңгерлік қызметтегі, заңдық істерді (құқықтық нормаларға сәйкес қарастыру мен шешім қабылдауды талап ететін және қылмыстық істер мен азаматтық дауларды, қақтығыстарды шешуді) жүзеге асыратын маман. Жоғары оқу орындарында заңгерлік даярлық қазіргі заман талабына сәйкес жүргізіліп, оқыту процесінің негізгі мазмұнын құрайды және оның маңызды мәселелеріне жауап береді.

Қазіргі қоғамның заңгер маманға деген талабына, дәрежесіне сәйкес келуі - дайындығы кәсіби стандартқа жауап беретін құқықтық және заң жұмысының негізін білуі, заңгердің қызметі – құқықтық ақпаратпен жұмыс жасай отыра, оның ішкі мәнін түсіну. Ол дегеніміз материалдың мазмұнын, құқықты тарату мүмкіндігін бекіту, оның басқару потенциалын көтеру және т.б. Аталған жұмыстарды орындау барысында заңгерлер тек құқық көздерін ғана біліп қоймай, құжат мәтіндерін талдай алуы, қайта шыққан заңнамалық құжат актілерін салыстыру, берілген нұсқаның ішінен дұрысын іріктеу жұмыстарын тиімді атқара алады.

Жалпы заңгер кәсібіне қойылатын талаптар: нақты және теориялық білімді, қазіргі құқықтық және экономикалық қатынастарда ойлау қабілеті дұрыс, мемлекеттік саясат ағымын талқылай алатын маман болу; заңдарды білу; өзінің білімін кәсіби қызметтегі практикада пайдалана білу; мамандығы бойынша практикалық дағдыларды игеру немесе жұмысында қолдана алу қабілетінің болуы. Заңгерлердің кәсіби мәдениеттілігі дегеніміз – басқару әдістерін білу, адамдарға әсер ету; ел арасында тәрбиелік және құқық жұмыстарын жүргізу немесе насихаттау; еңбекті ұйымдастырудың ғылыми әдісін меңгеру, үнемі біліктілігін жетілдіру; нарықтық даму жағдайында өзге адамдармен қарым-қатынас жасай білу қасиеті.

Болашақ заңгерлердің кәсіби қызметінің педагогикалық-психологиялық ерекшеліктерін талдау барысында олардың даярлығын жетілдіру жеке тұлғаның өзін-өзі көрсете білу және алынған білімді іс жүзінде жүзеге асыра алу дәрежесімен өлшенеді. Демек, бұдан шығатын қорытынды: болашақ заңгерлердің кәсіби ақпараттық-технологиялық даярлығын жетілдіру өз кезегінде заңгерлердің кәсіби мамандығынан туындайтын ұйымдастырушылық, зерттеушілік және әлеуметтік-коммуникативтік

компоненттерін құрайды. Осының барлығы нақты өлшемдер мен көрсеткіштердің көмегімен шешімін табады.

Халық арасында танымал, көпшілік таңдайтын бірнеше мамандық бар. Олар әр қоғамда, қандай жағдай немесе тәртіпте болмасын сұранысқа ие болады. Сол мамандықтардың ішінде заңгерлік те бар. Бұл мамандық иелері мемлекеттік мекемелерде, заң органдарында, түрлі ұйымдарда, шағын фирмаларда, кәсіпорындарда, коммерциялық және қоғамдық құрылымдарда ауадай қажет.

Заңгер мамандығының сұранысқа ие болуы неліктен? Әрине, көп адамдардың заңгер болуға деген құштарлығы бекер емес. Заңгер мамандығы пайда болған қиындықты шешуге бағытталады. Заңгер әділетсіздіктің құрбаны болған тұлғаға, қылмыстан зардап шеккен жәбірленушінің өз құқықтарын қалпына келтіруге, оларды қорғауға, заңсыз жұмыстан шығарылған адамның қайта жұмысына тұруына, даулы мүліктік және тұрғын үй сұрақтарын шешуге көмек береді. Тергеуші, судья болып жұмыс істейтін заңгер қылмыскерге әділ жазасын беру үшін қызмет етсе, прокурор болып қызмет атқаратын заңгер заң бұзған шенеунікті жауапкершілікке тартады.

Заңгер жұмысы – құқық үшін күрес, ол күрес заңгерлерге үлкен рухани ләззат сыйлайды. Заңгер мамандығының тағы бір жақсы жері – алынған білімді мемлекеттік басқарудың әр саласында: ғылымда, экономикада, мәдениетте, спортта және журналистикада пайдалануға болады. Жоғары білікті заңгер – кәсіби қызметте әруақыт қажет. Заңгер мамандығын тәмамдаған шынайы білікті мамандар жоғары интеллектуалды әрі ұйымдастырушылық қабілетке ие болады. Заңгердің кәсіби мүмкіндіктері Қазақстанда заңгер қызмет жасай алатын жұмыс орындарына жататын тізімге назар аударсақ, оларға прокурорлық қызмет, прокурордың көмекшісі, тергеушілер, судья, адвокаттар, юристконсульттар, нотариустар, ішкі істер органдарының жедел іздестірушілері, салық полицейлері, кеден органдарының, қауіпсіздікті қамтамасыз ететін органдардың, мемлекеттік басқару органдарының қызметкерлері, HR менеджерлер, меншіктің барлық нысанында құрылған кәсіпорындардың басшылары жатады. Заңгерлердің кәсіби мүмкіндіктері арнайы құрылымдарға таралады, яғни, олар: сот, құқық қорғау органдары, сонымен қатар, басқарушылық және шаруашылық секторлар.

Заңгердің азаматтық ұстанымы заңдық мәні бар фактілерді, оқиғаларды әлеуметтік бағалау кезінде, құқық бұзушыға мәжбүрлеп ықпал ету түрі мен шараларын таңдау кезінде, кінәліге заң шеңберінде белгіленген жазаны таңдау және қолдану кезінде үлкен маңызға ие. Айталық, заңгерді тым қатаң белгілеу олардың қылмыстық заңның қолданылу аясын кеңейтуге, неғұрлым қатаң жазалау шараларын қолдануға алып келуі мүмкін. Қалыпты көзқарас қылмыстық заңның қолданылу аясын шектеуде және жазаны жеңілдетуде көрінуі мүмкін. Адвокаттың либералды көзқарасы құқық бұзушылыққа және жәбірленушіге, тұтастай қоғамға әділетсіз, адамгершілікке жатпайтын қатынастарға қатысты «гуманизмнің» негізсіз көрінісіне әкелуі мүмкін.

Заңгер қызметі мемлекеттік сипатқа ие. Бұл мемлекеттік тәртіпті сақтау, заңдылықты қамтамасыз ету, заңдылықты нығайту және т.б. мәселелермен байланысты. Ол адамның, қоғам мен мемлекеттің құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін заңсыз әрекеттерден қорғауға дайын болуға міндетті.

Заңгер педагог әрі жақсы психолог болуы керек. Мұнда шығармашылық тәсіл де пайдалы. Әрине, әрекеттер құқық аясында болуы керек. Заңгерлердің барлық қызмет саласы адамдармен қарым-қатынас жасауға негізделген. Жанжалды жағдайларды шешуге, жеке өмірге қол сұғуға тура келеді. Осыған байланысты, құқықтық жұмыста көп нәрсе

адвокаттың жеке қасиеттеріне, педагогикалық қабілеттеріне, адамдармен байланыс орнату және қолдау қабілетіне, жалпы психологияның негіздерін және оның салаларының бірі - құқықтық психологияны білуге байланысты. Құқықтық мәселелер жөніндегі маман стресске төзімді болуы керек. Адвокаттар қылмыскерлермен, сотталғандармен қарым-қатынас жасауы керек, сондықтан сәтті жұмыс істеу үшін қылмыстық мінез-құлық психологиясын және қылмыскердің жеке басын білу өте маңызды. Бұл мамандық психологиялық-педагогикалық бағытқа ие. Заң жұмысының шығармашылық, зерттеушілік сипаты, ондағы ғылым мен техниканың жетістіктерін заң талаптарын қатаң сақтай отырып пайдалану заң кәсібінің негізгі белгілерінің бірі болып табылады.

Заңгер мамандығы өз бетінше шешім қабылдау қабілетімен байланысты. Әрине, қабылданған барлық шешімдер құқықтық нормаларға сәйкес келуі тиіс. Ешбір жағдайда заңгер заңнан бас тарта алмайды. Заңгер өз әрекеттері мен қабылдаған шешімдері үшін заң алдында жауап береді. Бұл мамандық ерекшелігі жиі талап етеді заңгердің батылдық пен табандылық үшін поддаться қысымға тарапынан. Адвокат жақсы ұйымдастырушы болуы керек. Құқықтық жұмыс-бұл адамдармен байланысты жұмыс. Ол әр түрлі органдар, мекемелер, азаматтар бірлестіктері арасында байланыстар мен қатынастар орнатуды талап етеді. Сонымен қатар, көптеген заңды лауазымдар өздерінің құқықтық мәртебесіне байланысты басқарушылар қатарына жатады, мысалы, аудан прокуроры, аудандық сот төрағасы, кәсіпорынның заң бөлімінің меңгерушісі, басқа заңгерлер-ұжымдарды басқаратын басшылар. Сондай-ақ, ішкі істер органдарының заңгер-қызметкері ұйымдастырушылық дағдыларға ие болуы, үнемі жаңаға ұмтылуы, адамдарға жағымды әсер ете білуі, жоғары жұмыс қабілеттілігі, атипті төтенше жағдайларда нақты және батыл әрекет ете білуі, жұмыстың бір түрінен екіншісіне ауысу қабілетіне ие болуы керек. Танымдық іс-әрекеттен басқа, адвокаттың жұмысы да куәландыру қызметіне тән. Адвокат сенімді фактілермен және құқық нормаларымен айналысады, құқықты іс жүргізу заңнамасында белгіленген тәртіппен жүзеге асырады. Заңгер мамандығында кеңсе жұмысы айтарлықтай орын алады, бірақ тартымды болмағанымен өте қажет.

Карьер (итальян тілінен аударғанда *carriera*-жүгіру, өмір жолы, өріс, ал латын тілінен аударғанда *carra* – арба деген мағынаны білдіреді) - мансап сатысымен көтерілу, өмірдегі жетістік, лауазымы мен жауапкершілігінің қатар өсуі. Мансапты адам өзі жасайды. Мансаптың әртүрлі түрлеріне әкелетін мамандық немесе ұйым шеңберіндегі адам қозғалысының бірнеше негізгі траекториялары бар. Кәсіби мансап - білім, білік, дағдылардың өсуі. Кәсіби мансап мамандандыру жолымен (кәсіби жолдың басында таңдалған біреуін тереңдету, қозғалыс сызығы) немесе транспрофессионализация (құралдар мен қызмет салаларының кеңеюімен байланысты адам тәжірибесінің басқа салаларын игеру) жолымен жүруі мүмкін.

Мансаптық өсудің үш жолы бар: вертикальды, горизонтальды және диагональды. Вертикальды мансаптық өсу бір мекемеде өтеді, яғни төмен тұрған лауазымнан жоғары тұрған лауазымға біртіндеп көтерілу. Оның өзіне тән артықшылықтары болады: бір саладағы жұмыс тәжірибесі, еңбек ұжымындағы беделі, қызметкердің икемділігі және тиімділігі. Диагональды мансаптық өсу кезінде маман бір мекемеден екінші мекемеге неғұрлым жоғары лауазымға ауысып отырады. Мұндай өсу динамикалық жағынан жылдам болғанымен, қызмет барысында біршама қиындықтарға әкеп соғады. Горизонтальды мансапты өсу кезінде маман лауазымдық өсуді емес, жалақының өсуін негізге алып, бір ұйымнан екінші ұйымға ауысады. Бұл өсудің артықшылығы – әртүрлі саланы меңгерумен байланыстырылады.

Дегенмен, маман мансаптық өсудің қай жолын таңдаса да, «карьеризмнің» бірнеше ережелерін сақтауы тиіс: өз қателіктерін мойындай білу; қысқа мерзімді мақсаттар қою, сол мақсатқа жету үшін міндеттерін анықтай білу; өз командасын құру, бірақ тым сенім артпау; өзінің фирмадағы патриоттық имиджін қалыптастыру; күрделі істерді алуға қорықпау және бастаған ісін соңына дейін жеткізу; басшымен дауласпау; басшылықтың идеялары мен көзқарастарын өзінікіндейетіп қабылдау; басшының жеке тапсырмаларына ұқыптылық таныту; қарым-қатынаста жеңіл болу және т.б. Жоғарыда аталғандардың барлығы бірігіп, мансаптық өсуді жылдамдатады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Т.Ильясов Что значит быть юристом а Республике Казахстн?! / Журнал OPTIMIST.KZ <http://www.optimist.kz>
- 2.А. Э. Жалинский В ведение в специальность «Юриспруденция ». Профессиональная деятельность юриста: учеб . 2-е изд . , перераб. И доп.- М,: Проспект, 2009 .-368с.
3. Алексеев А.И., Ястребов В.Б., Профессия – прокурор (Введение в юридическую специальность).М.:Юристъ,1998.
- 4.. Упоров И.В. Профессия-юрист.– Ростов н/Дону : изд-во "Феникс", 1999г.
- 5.М.Саблин Карьера юриста. Учебное пособие. Москва, 2016

ANTI-CORRUPTION IN THE PUBLIC SERVICE SYSTEM AS A FACTOR IN IMPROVING THE EFFICIENCY OF PUBLIC ADMINISTRATION

Maira Zhumanova

Medical University “Astana”
Nur-Sultan, Kazakhstan.

Azel Zhuman

Narxoz University
1st year student of Applied Mathematics in the digital economy.
Almaty, Kazakhstan.

Аннотация: *Адамзат дамуының бүкіл тарихында мемлекетке қызмет ететін адамдар менеджерлердің ең жоғары буыны болып саналды.*

Өз жұмысымда мен сыбайлас жемқорлық қатынастарының табиғатын түсінгім келді және Қазақстандағы сыбайлас жемқорлық деңгейін бүгін де, болашақта да өзгерту тәсілдері туралы ұсыныстар енгізгім келді.

Шет елдердің сыбайлас жемқорлыққа қарсы табысты тәжірибесі сыбайлас жемқорлыққа қарсы шаралар қандай жағдайларда негұрлым тиімді болатынын көрсетеді. Шетелдік тәжірибені есепке алу біздің елімізге мемлекет пен қоғам қызметінің түрлі салаларындағы сыбайлас жемқорлық деңгейін айтарлықтай төмендетуі мүмкін шараларды қолдануға мүмкіндік береді.

Осылайша, жұмыстың айқын және нақты әдістерін белгілеу және шешімдер қабылдау арқылы сыбайлас жемқорлықты барынша жоюға болады. Жұртшылық пара

беру арқылы үкіметтің шешімдеріне ықпал ету мүмкіндігі жоқ екенін түсінгеннен кейін сыбайлас жемқорлық азаяды.

Түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, шешу жолдары, Қазақстан Республикасы, Эстония, электрондық үкімет, жаңғырту, әлемдік сыбайлас жемқорлық барометрі.

Аннотация: На протяжении всей истории развития человечества, лица, служащие государству считались высшем звеном управленцев. Такого рода привелигированность приводила и приводит к соблазну различного рода обогащения служащими обществом.

В своей работе хотела разобраться в природе коррупционных отношений, обдумать и внести предложения по способам изменению коррупционного уровня в Казахстане как сегодня, так и в будущем.

Успешный антикоррупционный опыт зарубежных стран показывает, в каких условиях антикоррупционные меры становятся более эффективными. Учет зарубежного опыта позволяет нашей стране применять меры, которые могут существенно снизить уровень коррупции в различных сферах деятельности государства и общества.

Таким образом, коррупция может быть максимально исключена, путем установления ясных и четких методов работы и принятия решений. Как только общественность осознает, что не существует возможности влиять на правительственные решения путем дачи взяток, коррупции станет меньше.

Ключевые слова: коррупция, пути решения, Республика Казахстан, Эстония, электронное правительство, модернизация, барометр мировой коррупции.

Annotation: Throughout the history of human development, people who serve the state were considered the highest level of managers.

I wanted to understand the nature of corruption relations, think about it, and make suggestions on ways to change the level of corruption in Kazakhstan, both in the future and in the future.

The successful anti-corruption experience of foreign countries shows the conditions under which anti-corruption measures become more effective. Taking into account foreign experience allows our country to apply measures that can significantly reduce the level of corruption in various areas of the state and society.

Thus, corruption can be eliminated as much as possible by establishing clear and precise working methods and decision-making. As soon as the public realizes that it is not possible to influence government decisions by paying bribes, there will be less corruption.

Key words: corruption, solutions, Republic of Kazakhstan, Estonia, e-government, modernization, barometer of global corruption.

Kazakhstan is one of the leading countries in the Central Asian region in reforming the administrative sector and developing anti-corruption systems. The ongoing work on reforming the administrative system creates the necessary conditions for combating corruption.

Corruption is always high when a country is undergoing modernization. Kazakhstan is currently undergoing not just modernization, but a radical change in social, state and economic foundations.

Since the first days of independence, the state has been purposefully and gradually following the course of creating effective anti-corruption institutions and mechanisms that meet international standards.

The country has modern anti-corruption legislation. On January 1, 2016, the new anti-corruption law came into force. This law regulates public relations in the field of anti-corruption and is aimed at implementing the anti-corruption policy of the Republic of Kazakhstan.

The President of Kazakhstan notes: "The fight against corruption will become more consistent and systematic" [1].

For 29 years of independence of our Republic, corruption, as well as other immoral, asocial events (hooliganism, theft, robbery) have always been cut off. The corruption perception index (CPI) is compiled based on the opinion of citizens about their perception of corruption in the parties in which they live. Denmark was named the freest from corruption by foreign experts, placing it on the first line of the rating by the state in terms of perception of corruption. [2]

An anti – corruption culture is a personal quality that includes knowledge about the harmfulness of corruption to the welfare and security of society; it is the state of an individual who does not just want to put up with corruption, but strives to eliminate this phenomenon. So, the anti – corruption culture can be considered in the following algorithm: the legal baggage of an individual – his habit of law-abiding behavior-legal activity against corruption, i.e. the ability and motivation to use legal means for anti-corruption activities.

Today, a number of program documents are being implemented, including the anti-Corruption strategy of the Republic of Kazakhstan for 2015-2025 and countering the shadow economy [5].

Anti-corruption ethics and culture of Kazakhstan's society should be formed in the context of the "Mangilik El" ideology. A harmonious combination of traditional spiritual values and the best international standards will allow us to recreate the canons of lawful behavior of citizens [4].

The development of information technologies has a great impact on improving the efficiency of Executive authorities and improving their relations with citizens.

Thus, it should be noted that in Kazakhstan, the reform of government bodies is in full swing in order to build an effective system of public administration.

In the 70s and 80s of the last century, such States as the United States, Great Britain, New Zealand, Australia, and Canada were the first to carry out administrative reforms. Then their example was followed by South Korea, Singapore, Malaysia, Thailand, and later Brazil and China. By implementing systemic administrative reforms, these countries have shown rapid and sustained growth.

The current stage of systemic modernization of public administration is characterized by the fact that the Republic has managed to move to a market economy, the middle class that was born at the beginning of the reforms has become stronger and is constantly growing. In addition, the quality of life of the population is improving, the number of unemployed is decreasing, and so on.

According to experts, it is necessary to analyze 3000 state functions and for each of them to figure out which level it should be transferred to.

Analysis of the legislation of foreign countries in the field of anti-corruption showed that Kazakhstan needs to provide for more thorough monitoring of anti-corruption programs and regulations.

E-government of Estonia as a tool for combating corruption. The choice of Estonia and the study of its experience in the field of anti-corruption is not accidental. Thus, according to Transparency International's 2017 corruption perception index, Estonia ranks 26th out of 180

countries, the Heritage Foundation's economic freedom index ranks 16th out of 179 countries, and the Doing Business index ranks 17th out of 183 countries.

One of the main principles of the fight against corruption in Estonia is the use of IT services and the development of information and communication technologies (hereinafter-ICT) in the country [17, p. 43-44]. Estonia is one of the most advanced EU countries in IT technologies. The development of ICT has made it possible to radically solve the problem of corruption. First of all, this was possible thanks to the "electronic government". From 2000 to 2005, all document flow in Estonia was converted to electronic format and linked to databases of all citizens (Estonians). The system is built in such a way that any official who even just looked at the data, not to mention making changes, automatically leaves its mark on the history of the system, which allows you to quickly find a dishonest employee.

Estonians, as well as Kazakhstanis, submit tax returns electronically. In 2007, Estonia became the first country in the world to allow its voters to vote online in parliamentary elections; in 2011, 15.4% of voters used this right. To receive documents, a person just needs to take a photo on the spot, put a signature on an electronic scanner, give an image of fingerprints and pay the cost of the document. All necessary documents are automatically sent to the system. When the documents are ready, the citizen receives an email or cell phone notification of the document's readiness.

All Estonian citizens who have reached the age of 15 are holders of an ID card. This card replaces both your passport and driver's license, and you can use it to resolve all issues with the state without leaving your home. E-school, e-police, and e-medicine operate in a similar way. The Internet stores the medical history and x-rays of each citizen of the country, and they can order a prescription or make an appointment with a doctor via the Internet.

As a result of the intensive development of ICT in state organizations, queues have disappeared. All work is done via a computer network. Thanks to this, the country has become transparent, and the lack of personal contact between an official and a citizen, combined with simplified procedures, makes corruption impossible [17, p. 32-33]. Estonia has also implemented one of the most effective reforms in law enforcement agencies. Over the past 20 years, the number of police officers has been halved to 3,500 for the entire country.

In 2005, the E-police project was launched in Estonia. The main objective of the project was to enable police officers to perform their work regardless of their location. On the police website, citizens have the opportunity to make official requests, monitor the proceedings of their administrative or criminal case, pay fees, and so on.

The global corruption barometer is an annual sociological survey conducted by Transparency International to determine the level of perception of corruption, citizens' opinions about which state and public institutions are most susceptible to corruption, and to take into account practical experience of dealing with corruption[8].

According to the results of a study conducted in Kazakhstan, citizens most often gave bribes to police officers. 19% of respondents reported that bribes are the only way to get public services; 33% paid bribes to speed up the process of providing services; 39% gave bribes in the form of gifts or thanks [9].

The fight against corruption remains an important priority of state policy in Kazakhstan. In recent years, our country has seen positive changes in the field of anti-corruption. The anti-Corruption strategy for 2015-2025, adopted in 2014, is based on a comprehensive analysis of the situation with corruption and its trends. The Republic of Kazakhstan Has ratified the UN Convention against corruption, adopted by the General Assembly resolution of October 31,

2003. Since 2004, the Republic of Kazakhstan has been a party to the Istanbul anti-corruption action plan (OECD).

REFERENCES

1. Назарбаев Н. А. «План нации – путь к казахстанской мечте» // «Казахстанская правда» от 6 января 2016 г.
2. Булгакова Д. А. «Всеобщая история государства и права зарубежных стран» – Алматы, 2001. с.12-16
3. <http://rus.azattyq.org/a/transparency-kazakhstan-index/27514143.html>
4. [Об Антикоррупционной стратегии Республики Казахстан на 2015-2025 годы](#). Указ Президента Республики Казахстан от 26 декабря 2014 года № 986
5. Назарбаев Н.А. Казахстан-2030: Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев / Н.А. Назарбаев // Послание народу Казахстана. - Октябрь 1997 года.
6. Назарбаев Н. А. Казахстан на пути ускоренной экономической, социальной и политической модернизации. Послание Президента РК Нурсултана Назарбаева народу Казахстана. - Астана: Елорда, 2005. с.44
7. Колчеманов Д.Н. Предупреждение и пресечение коррупции в системе государственной службы США и Канады // Административное и муниципальное право. 2009. С.10
8. Казахстан улучшил позиции в индексе восприятия коррупции // Tengrinews – главный новостной портал Казахстана URL: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/kazakhstan-uluchshil-pozitsii-indekse-vospriyatiya-korrupsiyi-338251/
9. Закон Республики Казахстан от 18 ноября 2015 года «О противодействии коррупции» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 6.4.2016 г.)

МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENT

Оразбек Лаура Сүндетбайқызы (Қарағанды, Қазақстан)	3
А.Т Қамза, Г.Б. Мейірбекова (Алматы қ. Қазақстан)	7
Г.Б. Мейірбекова, П.Е.Қаирханова (Қазақстан, Алматы қ.)	11
Өтебай Хабиболла Ержанұлы, Габдсаттарова Мукарама Габдель-Нагимовна (Москва, Россия. Ақтобе, Қазақстан)	16
Сопыханова Асел Бауыржановна (Қарағанды, Қазақстан)	22
Байзакова Раушан Бекмахановна (Алматы, Қазақстан)	25
Чингаева Бахтыгуль Кененсарыевна (Талдықорған, Қазақстан)	28
Амантай Абдолла (Қарағанды, Қазақстан)	32
Амантай Абдолла, Масайынов Ерсайын Ержанұлы (Қарағанды, Қазақстан)	36
Жақаева Гульжан Кайратовна, Оспанова Анар Маратовна (Петропавл, Қазақстан).....	41
Жақсылық Алишер Амантайұлы (Нур-Сұлтан, Қазақстан)	43
Аканова Гульжан Каймолдиновна (Қостанай, Қазақстан)	51
Қалдыбаева Меруерт Алмасбекқызы (Талдықорған, Қазақстан)	54
Нуржанова Алтынай Нуржановна (Нур-Сұлтан, Қазақстан)	58
Серикпаев Дамир (Нур-Сұлтан, Қазақстан)	59
Сүлейменова Назым Оразхановна (Алматы, Қазақстан)	63
Гонсалес Оре Арсений Альдович (Москва, Россия)	67
Жақаева Гульжан Кайратовна, Қонырбаева Динара Талғатовна, Оспанова Анар Маратовна (Петропавл, Қазақстан)	71
Лапаева Александра (Нур-Сұлтан, Қазақстан)	74
Лапаева Александра (Нур-Сұлтан, Қазақстан)	78
Маркеев Александр Иванович (Новосибир, Россия)	82
Джуламанов Сабыржан Серикович	86
Байжанова К.У. (г.Алматы, Қазақстан)	89
Надирханова Дана Жайлыхановна (Қаскелең, Қазақстан)	92
Украинцева Виктория Сергеевна (Саратов, Россия)	94
Исаева Мадина Бахытбековна (Павлодар, Қазақстан)	96
Жақаева Гульжан Кайратовна, Кантарбаева Динара Ерболовна, Казенова Айгуль Амангельдиновна (Петропавл, Қазақстан)	100
Maira Zhumanova, Azel Zhuman (Almaty, Kazakhstan)	104

Научное издание

VII Международная научно-практическая
конференция
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ:
ВЫЗОВЫ XXI века»

Сборник научных статей
Ответственный редактор – Х.Б. Маслов
Технический редактор – Е. Ешім, Е. Абиев

Подписано в печать 09.11.2020
Формат 190x270. Бумага офсетная. Печать СР
Усл. печ. л. 25 п.л. Тираж 60 экз.